

मध्यपुर थिमि नगरपालिका मध्यपुर थिमि नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

मध्यपुर थिमि, भक्तपुर,
बागमती प्रदेश, नेपाल

मौलिक स्थान-नाम संकलन, अभिलेखिकरण तथा प्रतिष्ठापन प्रतिवेदन

प्रतिवेदन पेश गर्ने

मौलिक नाम अभिलेखिकरण तथा प्रतिष्ठापन समिति

मध्यपुर थिमि

असार २०८०

विषय सूची

सारांश	४
१. परिचय	६
१.१ पृष्ठभूमि	६
१.२ नगरपालिकाको परिचय	७
१.३ मौलिक समिति र यसको परिचय	९
२. उद्देश्य	११
३. अध्ययन विधि	११
४. स्थान नामांकरण र मौलिक स्थान-नाम	१२
४.१ स्थान-नामसम्बन्धी विश्वव्यापी अभ्यास	१३
४.२ मौलिक स्थान-नाम र यसको महत्व	१५
५. स्थान-नाम अध्ययन विश्लेषण	१६
५.१ स्थान-नाम संकलन	१६
५.२ स्थान-नामको वर्गिकरण	१७
५.३ ऐतिहासिक सिंहावलोकन	२१
५.४ मौलिक स्थान-नामको वर्तमान अवस्था र आवश्यकता	२३
६. मौलिक नाम पहिचान र निर्धारण	२५
६.१ स्थान नामांकरणको सिद्धान्त	२५
६.२ मौलिक स्थान-नाम निर्धारण सूचकहरू	२५
६.३ मौलिक स्थान-नाम निर्धारण	२६
७. निश्कर्ष र सिफारिस	२७
८ अनुसूचि	२८
अनुसूची १ नेपालको पहिलो जनगणनामा थिमिको जनसंख्या	२८
अनुसूची २ वडागत भेलासम्बन्धी विवरण	२८

अनुसूची ३ नगरपालिकामा विद्यमान् स्थान-नामहरूको वडागत विवरण	२९
अनुसूची ४ संकलित स्थान-नामहरूको वडागत विवरण	६२
अनुसूची ५ विभिन्न कालखण्डमा उल्लेख भएका ऐतिहासिक स्थान-नामहरू क ताडपत्रमा उल्लेख भएका स्थान-नामहरू	६३
ख शिलापत्रमा उल्लेख भएका स्थान-नामहरू	७५
ग स्थानीय भजनगीतमा उल्लेख भएका स्थान-नामहरू	७६
अनुसूची ६ नगरपालिका भित्रका परम्परागत बस्तीक्षेत्रहरूको ऐतिहासिक नामहरू	७७
अनुसूची ७ लिच्छवीकालिन अभिलेखहरूमा उल्लेख भएका स्थान-नामहरू	८२
अनुसूची ८ हालसम्म प्रचलनमा रहेका एवम् ऐतिहासिक अभिलेखमा उल्लेख आएका स्थान-नामहरू	८३
अनुसूची ९ विद्यमान् स्थान-नामहरूको सामान्य बर्गिकरण	८६
अनुसूची १० प्राचीनताको आधारमा विद्यमान् स्थान-नामहरूको बर्गिकरण	८७
अनुसूची ११ मौलिक नाम अभिलेखिकरण तथा प्रतिष्ठापन समिति सदस्यहरू	८८
अनुसूची १२ विभिन्न क्रियाकलापसम्बन्धी फोटोहरू	८९
अनुसूची १३ विभिन्न संचार माध्यममा प्रकाशित समाचारहरू	९०
४ सन्दर्भ सामग्री	९४

चित्र सूची

- चित्र १ : मध्यपुर थिमि नगरको आधुनिक बस्ती विकास
- चित्र २ : वडा सिमांकन सहितको मध्यपुर थिमि नपाको नक्सा
- चित्र ३ : विश्वमा भौगालिक स्थान-नामसम्बन्धी निकाय स्थापना गरेका देशहरू
- चित्र ४ : विद्यमान् स्थान नामांकणको भाषागत अवस्था
- चित्र ५ : प्राचीनताको आधारमा विद्यमान् स्थान-नामहरू (प्रतिशतमा)
- चित्र ६ : नामांकणका विभिन्न आधारहरूको आधारमा विद्यमान् स्थान-नामहरू (प्रतिशतमा)

सारांश

मध्यपुर थिमि नगरपालिकाका परम्परागत बस्तीहरु किराँतकालमा नै स्थापना भएर अविछिन्न रूपमा विस्तार र विकास हुँदै आइरहेको सन्दर्भमा यहाँका अधिकांश भूभागहरु नामांकित छन्। पछिल्लो समयमा परम्परागत बस्ती बाहिरका कृषि क्षेत्रहरु तिब्र रूपमा बस्तीमा रूपान्तरण भइरहेको र ती नयाँ टोलबस्तीहरुको नामांकरण पनि सोही अनुरूप हुने गरेको छ। तर ती नामांकरणको प्रक्रियामा स्थानीय बासिन्दा, जनप्रतिनिधिहरु र अन्य नजिकका सरोकारवालाहरु सहभागि, सचेत र परिचित हुनु जुरुरी छ। यसको साथै त्यसरी गरिएका नामांकरणले स्थानीय स्थान-नाममा हुनुपर्ने मौलिक चरित्र बोकेको हुनुपर्दछ। तर पछिल्लो चरणमा भइरहेको नामांकरणमा ऐतिहासिक मौलिक स्थान-नामलाई भाषान्तरण गर्ने, विद्यमान स्थान-नामलाई विस्थापन गर्ने र अमौलिक एवम् अपरिपक्वतापूर्वक नयाँ नामांकरण गर्ने प्रचलन दिनानुदिन बढ़ै गएको छ। यसले कालान्तरमा गएर मौलिक स्थान-नामको अस्तित्व नै समाप्त हुनसक्ने तर्फ संकेत गर्दछ। मौलिक स्थान-नामको अस्तित्व र स्थान नामांकरणको सम्बन्धमा देखिएका यी र यस्ता संकटको मूल कारण मौलिक नामको महत्व, सम्मान र यस सम्बन्ध जनचेतनाको अभाव नै हो। मौलिक स्थान-नामको अस्तित्व र महत्वको सम्बन्धमा विस्तारित नयाँबस्तीका बासिन्दाहरुबीच चर्चा हुन नसक्दा एवम् यसको प्रयोगलाई संवेदनशीलतापूर्वक ग्रहण गर्न नसक्दा स्थान-नाम परिवर्तन, परिमार्जन र अमौलिक हुनु स्वभाविक छ। स्थान-नामको इतिहास मानवीय सभ्यताको विकास जिति कै पुरानो मानिन्छ। सभ्यता विकासको क्रममा आफ्नो स्थानलाई परिभाषित गर्ने हेतुले स्थान नामांकरणको प्रारम्भ भएको मानिन्छ। भौगोलिक स्थान-नाम एक प्रकारको जानकारी हो यसले स्थानीय भूगोल, इतिहास र मानव सभ्यता सम्बन्ध भरपर्दो जानकारी प्रदान गर्दछ। यसरी इतिहास र समाजशास्त्रको दृष्टिकोणबाट स्थान-नाम र यसको मौलिक अस्तित्व अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ। यस परिप्रेक्ष्यमा तत्काल स्थानीय सरकारले गम्भीरतापूर्वक स्थान नामांकरणलाई व्यवस्थित नगर्ने हो भने आउँदा दिनमा यो अवस्था थप जितिल बन्नेछ र मौलिक स्थान-नामहरु मासिएर स्थान विशेषको पहिचानहरु समेत गुम्ने र अन्ततः नगरको ऐतिहासिक र सांस्कृतिक पहिचान नै मेटिने जोखिम रहन्छ भन्ने सन्दर्भ विचारनीय र संवेदनशील छ।

विश्वमा विभिन्न कालखण्डका घटेका प्राकृतिक एवम् कृत्रिम घटनाक्रमहरुले स्थान-नाम निर्माण, परिमार्जन, परिवर्तन गरेको जानकारी पाइन्छ। कुनै समय व्यापक औपनिवेशिकरणको चपेटामा परिवर्तन गरिएका कतिपय स्थान-नामहरु राजनीतिक परिवर्तनसँगै पुनः मौलिक स्वरूपमा फर्काएका थुप्रै उदाहरणहरु विश्वमा छन्। यद्यपि यसरी बदलेका र बदलिएका मौलिक स्थान-नामहरुको चासो र चर्चाको विषय बन्न नसकेको परिप्रेक्ष्यमा सन् १८०० को मध्यतिर पहिलोपल्ट नर्वेले आफ्नो देशको स्थान-नामहरुको हिज्जेलाई मानकीकरण गर्न एक कानून पारित गरेपछि स्थान-नाम व्यवस्थापनको शुरुवात भएको देखिन्छ। त्यसको केहि समयपछि संयुक्त राज्य अमेरिकाले सन् १८९० मा युनाइटेड स्टेट्स बोर्ड अन जियोग्राफिक नेम्स (United States Board on Geographic Names, USBGN) नामक संस्थागत संरचनाको निर्माण गरेको पाइन्छ। यसपछि विश्वका थुप्रै देशहरुमा स्थान-नाम सम्बन्धी निकै उल्लेखनीय कामहरु अगाडि बढेको पाइन्छ।

यसै सन्दर्भमा मध्यपुरथिमि नगरपालिकाले मौलिक नाम संकलन र अभिलेखिकरणको लागि कार्यविधि समेत निर्माण गरी तदअनुरूप कार्य अगाडि बढाइएको छ। जुन सम्भवतः देश मै पहिलो नमुना कार्य बनेको छ। यस क्रममा विभिन्न ऐतिहासिक अभिलेखहरुको अध्ययनबाट झण्डै ३०० वटा ऐतिहासिक स्थान-नामहरु

संकलन भएका छन् भने विभिन्न चरणको समुदाय भेला, भ्रमण र ज्ञाताहरुसँगको छलफलबाट नगरभित्रका करिब ४५० वटा विद्यमान् स्थान-नामहरु संकलन गरिएको छ। यसरी संकलित स्थान-नामहरुसँग सम्बन्धित विषयवस्तुको आधारमा विद्यमान् स्थान-नामलाई मौलिकता, भाषा, भूगोल, प्राचीनता, जाति, सम्पदा र शब्दविशेषको आधारमा अध्ययन र विश्लेषण गरिएको छ। अध्ययनको क्रममा संकलन गरिएका नगरभित्रका ऐतिहासिक स्थान-नामहरु मध्ये करिब १० प्रतिशत मात्र अहिले अस्तित्व रहेको छ। त्यसरी प्रचलनमा रहेका ऐतिहासिक स्थान-नामहरु पनि कुनै न कुनै स्वरूपमा परिमार्जन भैसकेको देखिन्छ। अध्ययनको अर्को रोचक पक्ष के छ, भने इतिहासको लामो कालखण्डसम्म प्रचलनमा रहेका थुप्रै स्थान-नामहरु समेत अहिले प्रचलनमा देखिदैन। त्यसैगरी संकलित ऐतिहासिक स्थान-नामहरु विभिन्न कालखण्डमा विभिन्न स्वरूपमा प्रयोग हुँदै आएको थाहा हुन्छ र त्यसरी प्रयोगमा आएका स्थान-नामहरुको हिजेमा एकरुपता नहुनु सामान्य भै देखिन्छ।

संकलित विद्यमान् स्थान-नामहरुलाई मूलतः मौलिकता (मौलिक र अमौलिक) को आधारमा विश्लेषण गर्दा ७९ प्रतिशत स्थान-नामहरु अझै पनि मौलिक प्रकृतिका रहेका छन्। तर पछिला समयमा विस्तारित बस्तीक्षेत्रहरुमा राखिएका विभिन्न टोलबस्तीको नामहरु भने मौलिकताभन्दा निकै फरक प्रकृतिको हुन थालेको पाइन्छ भने कठिपय स्थान-नामहरु स्थानीय जनबोलीमा स्थापित मौलिक स्थान-नामलाई विस्थापन गरेर राखिएको छ। तर जानकारी र जनचेतनाको अभावमा भएका यस्ता नामांकरणलाई समुदाय भेलाको क्रममा अधिकांश सहभागिहरुले व्यवस्थित गर्नुपर्ने र मौलिक स्थान-नामहरुको सम्मान एवम् जगेन्ना गर्नुपर्ने धारणाहरु अभिव्यक्त गरेका छन्। यसको लागि स्थान नामांकरणका मूलभूत सिद्धान्त अनुरूप नामांकरणसम्बन्धी आधारहरु तय गरेर विद्यमान् स्थान नामांकरणको अपरिपक्व र अनौपचारिक अभ्यासलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यक छ।

अन्तमा विद्यमान् स्थान-नामहरुमध्ये अझै पनि ७९% मौलिक प्रकृतिको रहेको सन्दर्भमा मौलिक नामांकरणमार्फत् नगरपालिकालाई सांस्कृतिक नगरको स्वरूपमा विकास गर्न सकिने सम्भावना अझै प्रचूर देखिन्छ। यसको लागि नगरपालिकाले स्थान नामांकरणसम्बन्धी नीतिगत र संरचनागत व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसरी मौलिक स्थान-नाम पुनर्स्थापनलाई कार्यान्वयनमा लैजानको लागि केहि महत्वपूर्ण एवम् अत्यावश्यक क्रियाकलापहरुलाई सुभावको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

- क. मौलिक स्थान नामांकरणसम्बन्धी रणनीतिक कार्ययोजना निर्माण गर्नुपर्ने।
- ख. मौलिक स्थान-नाम र यसको महत्वसम्बन्धी जनचेतना अभियान संचालन गर्नुपर्ने।
- ग. स्थान नामांकरणलाई मानकीकरण गर्ने वा मौलिक स्थान-नामका चारित्रिक स्वरूप निर्माण गर्नुपर्ने।
- घ. निश्चित मापदण्ड बनाई नगरपालिकाभित्र प्रचलनमा रहेका मौलिक स्थान-नामहरुको नामपाटी राख्नुपर्ने।
- ड. नगरपालिकाभित्रका स्थान-नामहरुलाई विभिन्न डिजिटल संजालमा स्थापित गर्नुपर्ने।
- च. भविष्यमा गरिने वा गर्न सकिने मेट्रिक हाउस एड्रेसिंग प्रणालीमा मौलिक स्थान-नामको अस्तित्वलाई पहिलो शर्तको रूपमा प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने।
- छ. स्थानीय सरकारले मौलिक स्थान-नामहरुलाई आफ्नो कामकाजमा प्रचलनमा ल्याउनुपर्ने।
- ज. मौलिक स्थान-नाम कार्यान्वयनको लागि संस्थागत व्यवस्था गर्नुपर्ने।

१. परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

मध्यपुर थिमि नगरपालिकाको वर्तमान भौगोलिक रेखांकनभित्रको बस्तीहरूलाई मुलतः परम्परागत र विस्तारित नयाँ बस्ती गरी दुई प्रकारबाट चित्रण गर्न सकिन्छ । थिमि, नगदेश, बोदे, तिगनि र लोहकिन्थली यहाँका परम्परागत बस्तीहरू हुन् भने यस भन्दा बाहिरको विभिन्न कालखण्डमा विकसित भएका बस्ती क्षेत्रहरू विस्तारित नयाँ बस्तीहरू हुन् । मात्र ३०/४० वर्ष अघिसम्म पनि परम्परागत कृषि क्षेत्रको रूपमा रहेका ती बस्तीहरू समयको प्रवाहसँगै परम्परागत बसोबास क्षेत्र फैलिने एवम् देशका विभिन्न भूभागबाट यस नगरपालिकाप्रति आकर्षित भएर बसोबास गर्न रुचाउने क्रममा विकास भएका हुन् । पछिल्लो समयमा परम्परागत बस्ती बाहिरका क्षेत्रहरू तिब्र रूपमा बस्ती विकास भइरहेको छ, र सोहि अनुरूप आफ्नो टोल बस्तीको परिचय खोज्ने र खुलाउने क्रममा ती नयाँ टोल बस्तीहरूको नामांकरण भइरहेको छ जुन आफैमा एउटा सामान्य र स्वभाविक प्रक्रिया पनि हो । नाम आफैमा परिचयको साधन हुँदा यसलाई शोभनीय र अर्थपूर्ण बनाउनु उत्तिकै आवश्यक हुन्छ । यसो भनिरहँदा विद्यमान नामांकरण कसरी हुने गरेको छ र कसरी हुनुपर्याँ ? ती प्रदत्त नयाँ स्थान-नामहरू अर्थपूर्ण छन् ? के ती स्थान-नाम र नामांकरणहरूप्रति कस्तीमा स्थानीय बासिन्दा, जनप्रतिनिधिहरू र अन्य सरोकारवालाहरू सहभागि, सचेत र परिचित छन् ? भन्ने जिज्ञासा अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ ।

मध्यपुर थिमि नगरपालिकाका परम्परागत बस्तीहरू किराँतकालमा नै स्थापना भएर अविद्धिन्त रूपमा विस्तार र विकास हुँदै आइरहेको सन्दर्भमा यहाँका अधिकांश भूभागहरू नामांकित छन् । सयाँ वर्ष अघि नै स्थापित स्थानीय नामहरूबारे सोधखोज र छलफल गर्ने कार्य पर्याप्त मात्रामा हुन सकिरहेको छैन । अर्कोतर्फ स्थानीय जनजिब्रोमा आजपर्यन्त अद्यावधिक रहेका ती मौलिक नामहरूको प्रयोगलाई शुद्धता प्रदान गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । स्वभावतः आवास क्षेत्र बाक्लिएसँगै टोलबस्तीहरूमा नामांकन संघन हुँदै जान्छन् भने कृषि एवम् बन क्षेत्रको रूपमा रहेका खुल्ला स्थानहरूमा नामांकन पातलिन्छ । यसअर्थमा परम्परागत कृषि क्षेत्र रूपान्तरण भएर बनेका विस्तारित आधुनिक बस्तीहरूमा हुने नामांकरण एक सामान्य प्रक्रिया नै हो । तर त्यसरी गरिएको नयाँ नामांकरणलाई सान्दर्भिक, अर्थपूर्ण र मौलिकतायुक्त बनाउन सके मात्र मध्यपुर थिमि नगरको सांस्कृतिक पहिचान जीवित रहन सक्छ भन्नेमा दुईमत नहोला । यसको लागि सर्वप्रथम स्थानीय जनजिब्रोमा आजपर्यन्त अद्यावधिक रहेका स्थान-नामको अस्तित्वबाटे सोधखोज गर्न जरुरी छ ।

मौलिक स्थान-नामको सन्दर्भमा भाषान्तरण र विस्थापन अर्को ठूलो समस्याको रूपमा रहेको छ । ऐतिहासिक मौलिक नामलाई भाषान्तरण गरी नामांकरण गर्ने एवम् नयाँ नामांकरण मार्फत् विद्यमान् स्थान-नामलाई विस्थापन गर्ने प्रचलन बढौदै गएको छ । मौलिक स्थान-नाम र नामांकरणको सम्बन्धमा देखिएको समस्याको मूल कारण मौलिक नामको महत्व र यसले बोकिरहेको स्थानीय भूगोल, इतिहास, संस्कृति सम्बन्ध्य जनचेतनाको अभाव हो भन्ने कुरा पहिल्याउन कठिन छैन । फलतः कतिपय मौलिक स्थान-नामहरू गुमनामको अवस्थामा छन् भने कतिपय विस्थापनको संघारमा पुगेका छन् । मौलिक स्थान-नामको अस्तित्व र महत्वको सम्बन्धमा विस्तारित नयाँबस्तीका बासिन्दाहरूबीच चर्चा हुन नसक्दा एवम् यसको प्रयोगलाई

संवेदनशीलतापूर्वक ग्रहण गर्न नसक्दा कतिपय स्थानहरु नयाँ नामले परिचित हुन थालेका छन् । यस परिप्रेक्ष्यमा तत्काल स्थानीय सरकारले गम्भीरतापूर्वक स्थान नामांकरणलाई व्यवस्थित नगर्ने हो भने आउँदा दिनमा यो अवस्था थप जितिल बन्नेछ, र मौलिक स्थान-नामहरु मासिएर स्थान विशेषको पहिचानहरु समेत गुम्ने र अन्ततः नगरको ऐतिहासिक र सांस्कृतिक पहिचान नै धूमिल हुने जोखिम रहन्छ, भन्ने सन्दर्भ विचारनीय र संवेदनशील छ ।

१.२ नगरपालिकाको परिचय

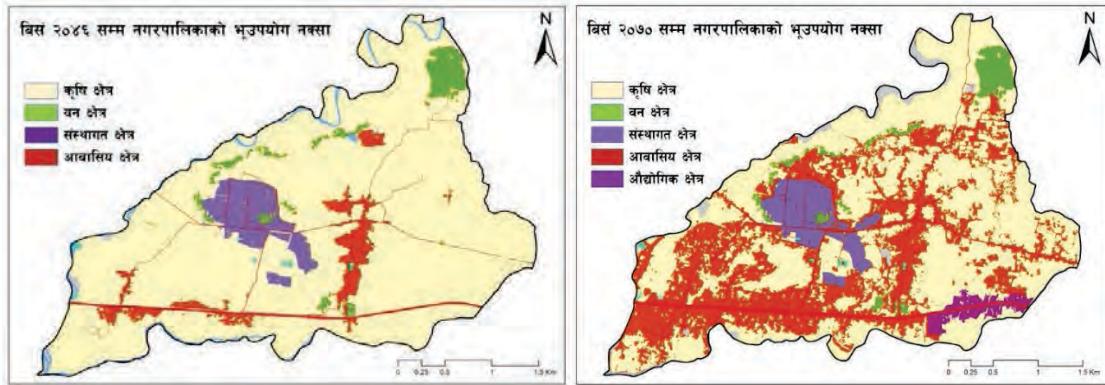
काठमाडौँस्थित त्रिभुवन अन्तरराष्ट्रिय विमानस्थलबाट करिब ३ कि.मि. को दूरीको यात्रामा ऐतिहासिक नगरी मध्यपुर थिमि नगर प्रवेश गर्न सकिन्छ । यस नगरपालिकाको उत्तर-पश्चिमी र दक्षिण-पूर्वी सिमानामा क्रमशः मनमति (मनहरा) खोला र हनुमति (हनुमन्ते) खोला बगदछ । नगरपालिकाले पूर्वमा भक्तपुर र चांगुनारायण नपा, उत्तरमा कागेश्वरी मनहरा नपा, पश्चिममा काठमाडौँ महानगरपालिका र दक्षिणमा महालक्ष्मी र सूर्यविनायक नपासँग आफ्नो सिमाना साभा गर्दछ । विश्व मानचित्रमा $२७^{\circ} ४०' ००''$ देखि $२७^{\circ} ४२' ००''$ उत्तरी अक्षांश र $८१^{\circ} २२' ३०''$ देखि $८५^{\circ} २५' ००''$ पूर्वी देशान्तरभित्र समुद्री सतहबाट लगभग १३२६ मिटरको उचाइमा अवस्थित^१ यस नगरपालिकाको भौगोलिक स्वरूप उत्तर-पूर्व सिमाना फुकेर दक्षिण-पश्चिमतिर खुम्चिएर त्रिकोणाकार रहेको छ । भक्तपुर, चांगुनारायण, धुलिखेल, बनेपा, पनौती, जिरीजस्ता लोकप्रिय पर्यटकीय गन्तव्य स्थलहरूको स्वागतद्वारको रूपमा रहेको यो नगर आफैमा अगलो होचो भौगोलिक बनोट सहितको प्राकृतिक सुन्दरताले परिपूर्ण एवम् थिमि, नगदेश, बोदे र तिगनि जस्ता ऐतिहासिक बस्तीहरु भएको एउटा आकर्षक पर्यटकीय गन्तव्य हो । देशको राजधानीलाई उत्तरी आर्थिक नाका तातोपानीलाई जोड्ने अरनिको राजमार्ग यसै नगरपालिका भएर गएको छ ।

कुल क्षेत्रफल ११.४७ वर्ग कि.मि. मा फैलिएको हालको यस नगरपालिकाभित्रका ऐतिहासिक बस्तीहरु (मूलतः थिमि, नगदेश, बोदे, तिगनि) ले करिब ०.४९ वर्ग किमि ओगटेको छ । यस नगरपालिकामा गरिएको भू-उपयोगसम्बन्ध एउटा अध्ययनले समयको प्रवाहसँगै यसको भौगोलिक स्वरूपमा परिवर्तन हुँदै आएको देखिन्छ । लामो समयसम्म अक्षुण्ण रहेको यसको भूसंरचना विसं २०१५ (नेसं १०७८) पछि ठूलो मात्रामा गरिएको जग्गारै अधिग्रहण पश्चात् व्यापक परिवर्तन भएको देखिन्छ । यसको करिब तीन दशक अर्थात् विसं २०४६ (नेसं ११०९) सम्म यसको भू-उपयोगमा उल्लेख्य परिवर्तन नभए पनि २०४६ सालको राजनीतिक परिवर्तनपश्चात यस नगरपालिका क्षेत्र (तात्कालिन गाविसहरु) मा आधुनिक शहरीकरण भित्रिएको र विसं २०५३ (नेसं १११५) मा नगरपालिका घोषणा पश्चात उक्त शहरीकरणले तिव्रता लिएको प्रष्ट हुन्छ । त्यस

^१ <https://www.madhyapurthimimun.gov.np/ne>

^२ जहाँ अहिले सानोठिमी क्याम्पस, परीक्षा नियन्त्रण कार्यालय, शिक्षा विभाग, आदर्श मा. वि., सिटिइम्बिटि, जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र लि., हवाइ विभाग, एसओएस बालग्राम, एसओएस स्कूल, सैनिक व्यारेक लगायतका सरकारी कार्यालयहरु रहेका छन् ।

लगतौ बिसं २०५५ (नेसं १९९८) पछि भने शहरीकरण अस्वभाविक रूपमा बढेर नगरपालिकाको भू-स्वरूपलाई व्यापक परिवर्तन गरेको देखिन्छ ।^३

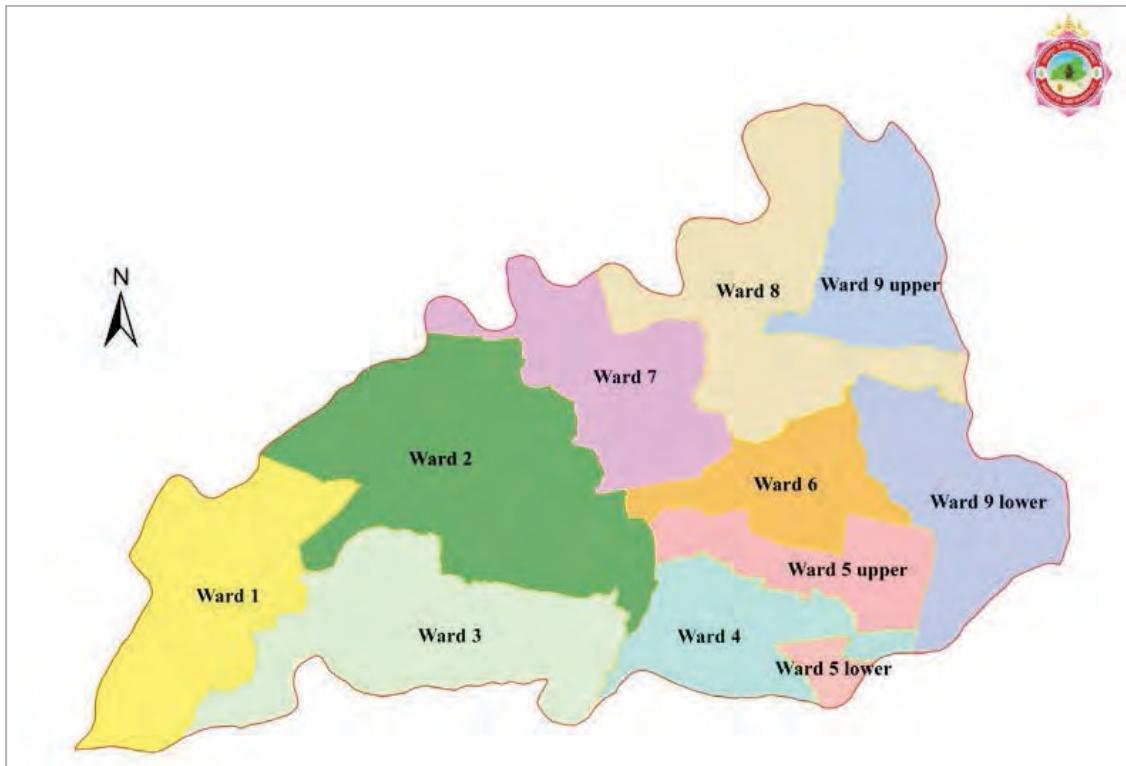

चित्र १ : मध्यपुर थिमि नगरको आधुनिक बस्ती विकास

नेपालमा बिसं २००९/१० को जनगणनादेखि मात्रै शहरी जनसंख्या लिने गरिएको देखिन्छ । यस जनगणना अनुसार पहाडमा पाँच र तराईमा पाँच गरी नेपालका १० शहरहरु अन्तर्गत थिमिलाई पनि नगरको रूपमा सुचिकृत गरेको पाइन्छ । बिसं २००९/१० र २०१८ मा गरिएको शहरहरुको जनगणना अनुसार तात्कालिन थिमि नगरको जनसंख्या क्रमशः ८६४५ र ९७९९ रहेको थियो । उक्त जनसंख्याको आधारमा थिमि नगर नेपालकै क्रमशः छैठौं र आठौं ठूलो शहर थियो ।^४ (हे. अनुसुची १) प्राप्त जानकारीअनुसार तात्कालिन थिमि शहरअन्तर्गत कुन कुन भूभागहरूलाई समेटेको थियो भन्ने नखुले पनि जनसंख्याको आधारमा तात्कालिन थिमि शहर अन्तर्गत वर्तमान मध्यपुरथिमि नगरपालिकाभन्दा बाहिरका भूभागहरु पनि समेटिएको थाहा हुन्छ । त्यसो त पंचायतकालपछि कायम गरिएको तात्कालिन बालकोट, सिरुटार, दधिकोट गाउँ पंचायत भित्रका अधिकांश क्षेत्रलाई त्यस अधिसम्म पनि थिमि शहर अन्तर्गत नै लिइन्थ्यो । यसरी पंचायती प्रणाली अन्तर्गत गरिएको राज्य पुनर्सरचनाको क्रममा गाउँ र नगर पंचायतको स्थापनासँगै बिसं २००८ मै शहरको रूपमा सुचिकृत थिमि शहरलाई विभिन्न गाउँ पंचायतमा विभक्त गरिएको थियो । तीनै गाउँ पंचायतलाई २०४६ पछि स्थापित बहुदलीय व्यवस्था अन्तर्गत गाविसमा रुपान्तरण गरिएको थियो । पछि पुनः तात्कालिन बोदे, नगदेश, चपाचो, बालकुमारी र दिव्यश्वरी गा.वि.स.लाई गाभेर बिसं २०५३ चैत्र १४ गते मध्यपुर थिमि नगरपालिकाको स्थापना गरिएको थियो । स्थापनाताकाको १७ वटा वडाहरूलाई समायोजन गरी पछिल्लो राज्य पुनर्सरचनाको क्रममा ९ वटा वडामा समेटेको छ ।

^३ Shrestha, R. 2016. *Land Use Change due to Urbanization and its Impact on Local Food Security: Case of Madhyapur Thimi Municipality*. Pokhara University, Nepal.

^४ Kansakar, V.S., Urbanization in the Hill Areas of Nepal, Paper presentation at the International Symposium on From Town to City and Behind organized by Solid Waste Management and Goethe – Institute, Kathmandu Nepal, 14-17 October, 1990

चित्र २ : वडा सिमांकन सहितको मध्यपुर थिमि नपाको नक्सा

१.३ मौलिक समिति र यसको परिचय

वास्तवमा कुनै पनि स्थानहरूको मौलिक नाम र नाम पद्धतिहरू त्यहाँको इतिहासका मूल स्रोतहरू समेत हुन् । कुनै पनि स्थानको नामले उक्त स्थानका स्थापनाकाल, त्यहाँका आदिवासी, त्यस स्थानको भौगोलिक संरचना वा स्वरूप, भाषा, धर्म, संस्कृति आदिलाई प्रतिनिधित्व गरेको हुन्छ । तसर्थ स्थानीय मौलिक नामलाई अपभ्रंस, परिवर्तन वा प्रयोगविहिन हुनबाट जोगाएर अभिलेखिकरण एवम् प्रतिष्ठापन, पुनर्स्थापना मार्फत् यहाँको इतिहास एवम् संस्कृतिको साथै पहिचानलाई समेत जगेन्ना गर्न सकिन्छ, भन्ने तथ्यलाई आत्मसात गर्दै मध्यपुरथिमि नगरपालिकाले आफ्नो नगरको विभिन्न स्थानहरूको मौलिक नाम जगेन्ना गर्ने सत्प्रयास स्वरूप मध्यपुरथिमिको मौलिक नाम अभिलेखिकरण तथा प्रतिष्ठापन समिति संचालन कार्यविधि-२०७९ जारी गरी २५ सदस्यीय “मौलिक नाम अभिलेखिकरण तथा प्रतिष्ठापन समिति” गठन गरिएको छ । संक्षेपमा यस समितिलाई मौलिक समिति भनिएको छ ।

समितिको उद्देश्य

यस समितिको मूल उद्देश्य यस नगरपालिका भित्रका विभिन्न स्थानहरूको मौलिक एवम् ऐतिहासिक नामहरू प्रतिष्ठापन गरी नगरको संस्कृति, सम्पदा एवम् इतिहासको जगेन्ना गर्ने रहेको छ । यसको वस्तुगत उद्देश्य निम्नानुसार रहेका छन् ।

- क) नगरभित्रका मौलिक स्थान-नामहरुको संकलन, सूचीकरण तथा अभिलेखिकरण गर्ने ।
- ख) स्थानीय मौलिक नामलाई प्रतिष्ठापन, पुनर्स्थापन गर्ने कार्यको कार्यान्वयन सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गर्ने ।
- ग) मौलिक नाम प्रतिष्ठापन, पुनर्स्थापनको लागि नगरपालिकालाई सहयोग गर्ने ।
- घ) मौलिक नामको महत्व, अर्थ र प्रतिष्ठापन, पुनर्स्थापनको आवश्यकता सम्बन्धमा सचेतनात्मक जगाउने कियाकलापहरु संचालन गर्ने ।

समितिको कार्यक्षेत्र

- क) यस समितिको कार्यक्षेत्र भौगोलिक रूपमा मध्यपुरथिमि नगरपालिका हुनेछ ।
- ख) नगरको विभिन्न स्थानहरुको मौलिक नामको अध्ययन, संकलन गर्ने र सोको लागि आवश्यक दस्तावेज संकलन, समुदाय एवम् विषयविज्ञहरुसँग छलफल गर्ने ।

समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार

यस समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ ।

- १) नगरपालिका भित्रका विभिन्न स्थानहरुको मौलिक एवम् ऐतिहासिक नामहरु संकलन, अध्ययन गरी सूचीकरण एवम् अभिलेखिकरण गर्न तथा उक्त नामलाई प्रतिस्थापन गर्ने कार्यको कार्यान्वयन सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गरी नगरपालिकालाई हस्तान्तरण गर्ने ।
- २) मौलिक नाम सम्बन्ध अध्ययनको लागि विभिन्न प्रकाशित, अप्रकाशित अध्ययन सामग्रीहरु संकलन एवम् अध्ययन गर्ने ।
- ३) नगरको विभिन्न स्थानहरुको मौलिक नामको अध्ययन, संकलन गर्ने र सोको लागि आवश्यक दस्तावेज संकलन, समुदाय एवम् विषयवस्तुहरुसँग छलफल गर्ने ।
- ४) मौलिक नाम एवम् यसको महत्व, अर्थ र पुनर्स्थापना सम्बन्धमा सचेतनात्मक छलफलको आयोजना गर्ने ।
- ५) मौलिक नाम प्रतिस्थापन कार्य कार्यान्वयनको क्रममा सहजीकरणको भूमिकामा आवश्यक सहयोग गर्ने ।
- ६) मौलिक नाम निर्धारण सम्बन्धी सूचक निर्धारण गर्ने ।
- ७) स्थानीय मौलिक एवम् ऐतिहासिक नाम संकलन, अध्ययन, प्रमाणीकरणको लागि समुदाय भेला, छलफल, विज्ञ एवम् जानकार व्यक्तिहरु तथा नगर जनप्रतिनिधिहरुसँग बैठक, अन्तरर्किया गर्ने ।
- ८) यस समितिको कार्य प्रगति सम्बन्धमा प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतलाई एवम् आवश्यकता अनुसार वडाध्यक्ष, नगरसभा सदस्यहरुलाई जानकारी गराउने ।
- ९) नगरका विभिन्न स्थानहरुको मौलिक नामको सूची तयार गर्ने ।

- १०) नगरपालिकाको भौगोलिक नक्सामा विभिन्न स्थानहरुको मौलिक नाम अंकित गर्ने ।
- ११) तयार भएको मौलिक नामको सूची एवम् नक्सांकन सहित यसको अभिलेखकरण तथा कार्यान्वयन सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गरी नगरपालिकालाई हस्तान्तरण गर्ने ।
- १२) कार्यान्वयनको क्रममा नगरपालिकालाई सहयोग एवम् सहजीकरणको भूमिकामा आवश्यक सहयोग गर्ने ।

२. उद्देश्य

मौलिक नाम संकलन, अभिलेखिकरण एवम् प्रतिष्ठापनको व्यापक उद्देश्य मध्यपुरथिमि नगरपालिकाको पहिचान भल्किने मौलिक स्थान-नामलाई अक्षुण्ण राखी नगरभित्रका स्थानहरुको नामांकरणलाई व्यवस्थापन र प्रतिष्ठापन, पुनर्स्थापन गरेर नगरपालिकाको ऐतिहासिक एवम् साँस्कृतिक परिचयलाई जीवन्त राख्नु रहेको छ । यसका वस्तुगत उद्देश्यहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

- क) मध्यपुरथिमि नगरपालिका भित्रका विभिन्न स्थानहरुको मौलिक नाम संकलन गर्ने ।
- ख) मौलिक नामको अध्ययन, अनुसन्धान गरी सूचीकरण एवम् अभिलेखिकरण गर्ने ।
- ग) मौलिक नाम प्रतिष्ठापन, पुनर्स्थापनको लागि अभिलेखकरण सम्बन्धी प्रतिवेदन तयार गर्ने ।

३. अध्ययन विधि

मौलिक नाम संकलन, अध्ययन र कार्यान्वयन विधिलाई निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

- क) प्रारम्भिक अध्ययन : प्रकाशित, अप्रकाशित विभिन्न सामग्रीहरु (किताब, लेख, विभिन्न सामाजिक संजाल आदि) को आधारमा मौलिक नामको सूची तयार गरिएको छ ।
- ख) प्रश्नावली वा चेकलिस्ट तयारी : विभिन्न स्थानहरुको मौलिक नाम एवम् उक्त मौलिक नामसंग सम्बन्धित विषयहरु जस्तै उक्त नामको अर्थ, उक्त नाम कायम रहेको अवधि, उक्त नामले समेट्ने भौगोलिक क्षेत्र, उक्त नामसंग सम्बन्धित वर्तमान नगरपालिकाको वडा आदि समेटेर एक प्रश्नावली वा चेकलिस्ट तयार गरिएको छ ।
- ग) स्थानीय भेला र छलफल : स्थानीय मौलिक नामको संकलन एवम् प्रारम्भिक अध्ययनबाट सूचिकृत भएका नामहरुको परीक्षण, शुद्धिकरणको लागि क्षेत्रगत प्रतिनिधिहरु र सम्बन्धित वडाध्यक्षको पहलमा स्थानीय समुदायहरुसँग छलफल गरिएको छ ।
- घ) अन्तरवार्ता: विषयविज्ञ, स्थानीय जानकार व्यक्ति विशेषहरुसँगको अन्तर्वार्ता, संवादमार्फत् थप जानकारी संकलन गरेर प्राप्त जानकारीहरुलाई यथासम्भव पुष्टयाई गरिएको छ ।

- ड) स्थलगत भ्रमण : स्थलगत भ्रमणमार्फत् मौलिक नाम र यससँग सम्बन्धित सामग्री संकलन गरिएको छ । साथै स्थलगत भ्रमणको क्रममा स्थानीय प्रौढ र ज्ञाताहरुसँग भेटघाट र मौलिक नाम सम्बन्धी जानकारी संकलन गरिएको छ ।
- च) मौलिक नाम निर्धारण : संकलित स्थानीय नाम सुचिलाई दफा ५ को बुँदा ख अनुसारको मौलिक स्थान-नाम निर्धारण सूचकको आधारमा मौलिक नामको निक्यौल गरिएको छ ।
- छ) प्रतिवेदनको अन्तिम मस्यौदा र प्रस्तुतिकरण : तयार भएको मौलिक नाम संकलन र अभिलेखिकरण सम्बन्धी मस्यौदा प्रतिवेदनलाई नगर जनप्रतिनिधि, एवम् स्थानीय जानकार, विषयविज्ञहरुको सभामा प्रस्तुतीकरण गरी अन्तर्किया मार्फत् प्राप्त सुभावलाई समेटेर प्रतिवेदनको अन्तिम रूप तयार भएको छ ।

४. स्थान नामांकरण र मौलिक स्थान-नाम

स्थान-नामको इतिहास मानव सभ्यताको विकास जति कै पुरानो मानिन्छ । सभ्यता विकासको क्रममा आफ्नो स्थानलाई परिभाषित गर्ने हेतुले स्थान नामांकरणको प्रारम्भ भएको मानिन्छ । नामांकरण सम्बन्धी ठोस जानकारी नभए पनि, आफ्नै घर, आफ्नै खेत, आफ्नै खानाको जोहो गर्नुपर्ने युगमा विभिन्न प्राकृतिक विशेषता/स्वरूपलाई एक आपसमा भिन्न देखाउनको लागि कुनै नाम दिए र कालान्तरमा त्यसैलाई स्थान-नामको रूपमा चिन्न र बुझ्न थाले । यसरी मानव सभ्यता विकासको क्रममा मानिसहरूले आफ्नो बासस्थानलाई एकअर्कोभन्दा पृथक देखाउने हेतुले स्थान-नामको विकास गरेको मानिन्छ । तर मानव सभ्यताको विकासक्रमसँगै ठूलो क्षेत्रफलमा फैलिएको भूगोलमा मानवीय बसोबास बाकिलै जाँदा सम्पूर्ण क्षेत्रलाई एकै स्थान नामको रूपमा बुझ्न कठिन हुँदै जानु र त्यसलाई पुनः विभिन्न भागमा विभाजन गरी सम्बोधन गर्नु स्वभाविक प्रक्रिया हुन्छ । फलतः एकअर्कोबाट पृथक गर्न वा स्थानको परिचयलाई थप स्पष्ट पार्न मानव बस्तीहरुको पनि नामांकरण हुन थालेको देखिन्छ । विभिन्न अध्ययनहरुमा भौगोलिक स्वरूपको आधारमा गरिएका स्थान नामांकरणलाई सर्वप्राचीन मानेको छ । त्यसपछि बसोबास क्षेत्र संरचना र स्थानीय बासिन्दाको मूल पेशा, जीव, वनस्पति, जनजिविकाको आधारमा स्थानहरुलाई नामांकरण हुन थालेको मानिन्छ ।

भौगोलिक स्थान-नाम एक प्रकारको जानकारी हो जुन सामान्यतया परिवर्तन हुँदैन वा गरिदैन । तर कुनै स्थान विशेषमा नयाँ संरचना निर्माण भएको अवस्थामा, भाषाको विकास तथा विस्थापन हुँदा अथवा स्थान-नामको संक्षेपीकरण, समिश्रण, विस्तृतिकरण भएर मौलिक स्थान-नामहरु परिवर्तन र परिमार्जन हुने गर्दछ । यस मध्ये भाषाको विस्थापनको कारण स्थान-नाममा पर्ने असर सर्वाधिक जोखिमयुक्त तत्व हो । यसले स्थान-नामलाई आफ्नो भाषा अनुकूल परिवर्तन गर्दछ, अनुवाद गर्दछ, फलतः स्थानहरुको प्राचीन इतिहास वा स्थान-नामको मूल अर्थ समेत पूर्णतः लोप वा अपभ्रंश हुने खतरा रहन्छ । जस्तो कि कशुलिबाट कौशलटार, लाग वा लागांटारबाट गढाघर, खयगुबाट सुन्दरनगर, धुँच्चबाट धुन्चे, दोकोबाट नमुनाबस्ती, तर्चाबाट राधेराधे, वारच्चबाट कमेरोटार आदि । यसरी परिवर्तन हुँदै कालान्तरमा कठिपय स्थान-नामहरुको मूल अर्थ हराउने वा अपव्याख्या हुने, अपभ्रंस हुने हुन्छ । यसरी इतिहास र समाजशास्त्रको परिप्रेक्ष्यमा स्थान-नाम र यसको

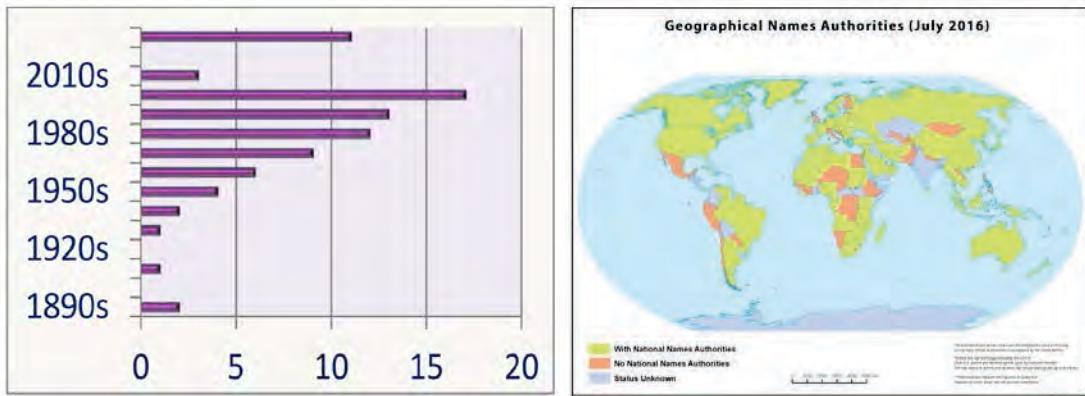
मौलिकताको अस्तित्व अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ । सन् २००७ मा सम्पन्न संयुक्त राष्ट्रसंघीय भौगोलिक स्थान-नाम मानकीकरण सम्बन्धी सम्मेलनमा प्रस्तुत कार्यपत्रमा स्थानीय समुदायले प्रयोग गर्ने वा बोल्ने स्थान-नामलाई मौलिक स्थान-नाम (Endonym) भनिएको छ भने स्थानीय समुदायले प्रयोग नगर्ने वा नबोल्ने स्थान-नामलाई अमौलिक नाम (Exonym) भनिएको छ । १८९

अंग्रेजीमा स्थान-नामलाई Toponym भनिन्छ । अक्सफोर्ड डिक्सनरी अनुसार ग्रीक भाषाको Topos (स्थान) र Onoma (नाम) बाट Toponym बनेको हो र यो शब्द सन् १८७६ मा पहिलो पल्ट प्रयोग आएको हो । यस सम्बन्धी अध्ययन गर्ने विज्ञानलाई टोपोनेमि वा टोपो (Toponymy) भनिन्छ । यस विधाका विशेषज्ञहरूका अनुसार मौलिक स्थान-नामहरू प्रायः वस्ती वसाले समुदायसँग सम्बन्धित हुन्छन् । मौलिक स्थान-नाम र त्यसको उद्गम स्थल एवम् त्यहाँको समुदायबीच घनिष्ठ सम्बन्ध हुन्छ अर्थात् स्थान-नाम आदिवासि जनजातीहरूको रचनात्मक सिर्जना हो । यसर्थ स्थान-नामले मौलिक चरित्र ग्रहण गरेको हुन्छ र मौलिक स्थान-नामले सम्बन्धित स्थानको परिदृश्य, जनजीविका, जीव, बनस्पतिहरूको स्वरूप, चरित्रलाई दर्शाउँछ ।

४.१ स्थान-नामसम्बन्धी विश्वव्यापी अभ्यास

आवश्यकताको सिद्धान्त अनुरूप स्थान नामांकरण मानव विकाससँगै प्राकृतिक ढंगले एउटा महत्वपूर्ण क्रियाकलापको रूपमा चलिआएको पाइन्छ । विभिन्न कालखण्डमा स्थान-नाम निर्माण, परिमार्जन, परिवर्तन हुने क्रम जारी नै रह्यो । कुनै समय विभिन्न स्तरमा चलेको व्यापक औपनिवेशिकरणको चपेटामा कतिपय स्थान-नामले आफ्नो अस्तित्व समेत जोगाउन सकेन । यद्यपि पछिल्ला समयमा राजनीतिक परिवर्तनसँगै कतिपय देशहरूमा मौलिक स्थान-नामहरू पुनःअस्तित्वमा ल्याउन थालेका थुप्रै उदाहरणहरू विश्वमा छन् । अर्कोतर्फ कतिपय स्थान-नामहरूको आदिस्वरूप कालान्तरसँगै परिमार्जन र परिवर्तन भई नै रह्यो । यद्यपि यसरी बदलेका र बदलिएका मौलिक स्थान-नामहरू विश्वस्तर मै चासो र चर्चाको विषय बन्न सकेको थिएन । फलतः उन्नाइसौं शताब्दीको पूर्वार्धसम्ममा पनि मौलिक स्थान-नामको महत्व र जगेन्ता सम्बन्धमा कुनै ठोस कार्य भएको पाइदैन । तर स्थान-नामको अंग्रेजी शब्द त्यउयलक्ष को उल्लेख सन् १८७६ मा पहिलोपल्ट आएपछि एवम् नर्वेले सन् १८०० को मध्यतिर आफ्नो देशको स्थान-नामहरूको हिज्जेलाई मानकीकरण गर्न एक कानून पारित गरेपछि स्थान-नाम व्यवस्थापनको शुरुवात भएको देखिन्छ । यद्यपि उन्नाइसौं शताब्दीको उत्तरार्धसम्म पनि स्थान-नाम सम्बन्धी संस्थागत संरचनाको निर्माण भने भईसकेको थिएन । स्थान-नामसम्बन्धी ठोस कार्य थाल्नको लागि संयुक्त राज्य अमेरिकाले सन् १८९० मा युनाइटेड स्टेट्स बोर्ड अन जियोग्राफिक नेम्स (United States Board on Geographic Names, USGN) नामक संस्थागत संरचनाको निर्माण गरेको पाइन्छ । देशमा भौगोलिक स्थान-नामहरू सम्बन्धी उठेका प्रश्न र विषयहरू समाधान गर्ने अधिकार समेत दिइएको यस बोर्डको निर्णय संयुक्त राज्य अमेरिकाको संघीय सरकारका सबै विभाग र निकायहरूको लागि बाध्यकारी थियो । यसपछि सन् १८९७ मा क्यानाडामा पनि भौगोलिक बोर्डको स्थापना भयो भने बीसौं शताब्दीको पूर्वार्धतिर डेनमार्कले (१९१०), आइसल्याण्ड (१९३५), न्युजिल्यान्ड (१९४६) र आयरल्यान्ड (१९४६) जस्ता देशले स्थान-नामको मानकीकरण र स्थान-नाम सम्बन्धी संस्थागत संरचनाको निर्माण गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी सन् २००९ मा अफगानिस्तान, ब्राजिल, मोजाम्बिक र सर्वियाले स्थान-

नामसम्बन्धी बोर्डहरू स्थापना गरे । श्रीलंकाले २०१० मा आफ्नो बोर्ड स्थापना गर्दा २०१३ मा साउदी अरेयिबा, बुर्किना फासो र ट्युनिसिया जस्ता देशहरूले पनि नयाँ कानूनको साथ स्थान-नामसम्बन्धी राष्ट्रिय संस्थाहरूको स्थापना गरे ।^५

चित्र ३ : विश्वमा भौगोलिक स्थान-नामसम्बन्धी निकाय स्थापना गरेका देशहरू

संयुक्त राष्ट्रसंघमा पहिलो पल्ट सन् १९४० मा स्थान-नाम सम्बन्धी चर्चा भएको पाइन्छ । स्थान-नामको मानकीकरण अनि यसको आवश्यकता र महत्वबारे व्यापक छलफल पश्चात संयुक्त राष्ट्रसंघ भौगोलिक स्थान-नाम सम्बन्धी विशेषज्ञ समुह (United Nations Group of Experts on Geographical Names, UNGEGN) गठन गरी सन् १९६० मा पहिलोपल्ट सम्बन्धित विशेषज्ञहरूको पहिलो बैठक सम्पन्न भएको थियो र यहि विशेषज्ञ समुहको सिफारिसमा भौगोलिक स्थान-नामको मानकीकरण विषयक संयुक्त राष्ट्रसंघीय पहिलो विश्व सम्मेलन सन् १९६७ मा जेनेभामा सम्पन्न भएको थियो जुन प्रत्येक पाँच वर्षको अन्तरालमा आजपर्यन्त संचालन हुँदै आएको छ ।

संयुक्त राष्ट्रसंघीय भौगोलिक नामसम्बन्धी विशेषज्ञहरूको समुह, UNGEGN को अनुसार स्थान नामांकरणलाई सहि, प्रभावकारी ढंगले व्यवस्थापन गर्न एवम् संचारमा प्रष्टता होस् भन्ने उद्देश्यका साथ स्थान-नामको मानकीकरण गर्न यस्ता निकायहरूको स्थापना गरिएको हो । सन् २०२१ सम्मको तथ्यांक अनुसार विश्वका ९३ देशहरूमा भौगोलिक स्थान-नाम सम्बन्धी निकाय रहेका छन् जस अन्तर्गत हाम्रा छिमेकी देश चीन र दक्षिण एशियाली राष्ट्रहरूमध्ये श्रीलंकामा मात्रै त्यस प्रकारको निकाय रहेको पाइन्छ । यद्यपी उपलब्ध उक्त तथ्यांकमा नेपालमा चाँडै यस प्रकारको निकाय स्थापना हुनेछ भनेर उल्लेख गरिएको पाइन्छ ।^६

विश्वका थुप्रै विकसित देशहरूले आफ्नो देशमा विद्यमान् मौलिक स्थान-नामहरू संकलन, अभिलेखिकरण एवम् प्रतिष्ठापन समेत गरिरहेका छन् । मौलिक स्थान-नाम प्रतिष्ठापन सम्बन्धी विश्वव्यापी

^५ Toponymy Training Manual. Department of Economic and Social Affairs. United Nations Group of Experts on Geographical Names.

^६ https://unstats.un.org/unsd/ungegn/nna/documents/Authorities_list_July_2021.pdf

अभ्यास र अभियानलाई सिंहावलोकन गर्दा एशियाका थुप्रै देशमा समेत मौलिक नाम प्रतिष्ठापन गर्ने कार्य धेरै पहिलादेखि आज पर्यन्त भइरहेको उदाहरण हाम्रो सामु छ । छिमेकी राष्ट्र भारतमै पनि युरोपेली देशहरूको औपनिवेशिककालमा विस्थापन गरिएका कतिपय स्थान-नामहरु पुनस्थापन गर्ने कार्य भएका छन् । उदाहरणको लागि सिलोडबाट श्रीलंका (१९७२), बम्बईबाट मुम्बई (१९९५), मद्रासबाट चेन्नई (१९९६), बैंगलोरबाट बेंगलुरु (२००६), पोण्डिचेरीबाट पुडुचेरी (२००६) आदि । यसरी मौलिक स्थान-नामको पुनस्थापन गर्ने कार्य विभिन्न देशहरूमा भइरहेको थाहा हुन्छ ।

४.२ मौलिक स्थान-नाम र यसको महत्व

नाम – आफैमा परिचयबोधक शब्द हो । स्थान होस् वा व्यक्ति, नाम परिचयको प्रारम्भ हो । मानव एवम् मानववस्तीको परिचय उनीहरुको नामबाट हुने गर्दछ । स्पष्ट छ, कुनै पनि स्थान वा बस्तीको ठेगाना नै स्थान-नाम हो । भौतिक रूपमा स्थान-नाम भूगोलको परिचय हो भने स्थान-नामको भावनात्मक स्वरूप आफू जन्मेको, हुर्केको, बसेको स्थानीय माटोप्रतिको सम्मान हो ।

विश्वका विभिन्न स्थानहरूमा गरिएको अध्ययनका अनुसार स्थान-नामले मानव र प्रकृतिबीचको अन्तरसम्बन्ध तथा मानव अस्तित्वको बहुआयामिक एवम् विस्तृत चित्र प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । स्थान-नाम मुलतः विआयामिक विधा हो । स्थान-नामले स्थानविशेषको धरातलीय स्वरूप र संरचनालाई ईंगित गर्नुका साथै तात्कालिन मानव समाजको भाषा, संस्कृति र जनजीविका एवम् उक्त स्थान र त्यहाँका बासिन्दासँग सम्बन्धित घटना र इतिहासको समेत प्रतिनिधित्व गरेको हुन्छ । यी आयामहरूलाई मौलिक स्थान-नामको मूलभूत विशेषताको रूपमा लिन सकिन्छ । ताजा उदाहरणको रूपमा काठमाडौंको टुकुचालाई लिन सकिन्छ । टुकुचा ढल हो वा खोला हो भन्ने विषयमा प्रशस्त तर्कीवितर्कहरु भएको ताजा उदाहरण छ । तर यसकाको मौलिक नामको अर्थलाई बुझ्ने वा बुझाउने हो भने टुकुचा ढल नभई एउटा खोला हो भन्ने तथ्य तत्काल प्रष्ट हुन्छ । टुकुचाको मौलिक वा आदिनाम तुखुचा हो । नेपालभाषाबाट परेको उक्त नाममा रहेको “तु” को अर्थ उखु र “खुचा” को अर्थ खोला हो । उक्त खोलाको जलाधार क्षेत्र रहेको तोखा क्षेत्रमा कुनै समय व्यापक उखु खेती हुन्यो भन्ने मान्यता छ । त्यसो त ऐतिहासिक कालदेखि आजपर्यन्त तोखालाई अब्बल गुणस्तरको चाकु उत्पादन क्षेत्रको रूपमा चिनिन्छ । यसैगरी भाषा बंशावलीमा उल्लेख वर्णन अनुसार मानदेवको पिताले आफ्नो पुर्खाले निर्माण गर्न लगाएको नारायण धारामा पानी नआउँदा जोतिष देखाएछ । त्यसक्रममा जोतिषले सर्वगुण सम्पन्न पुरुषलाई बलि दिएमा धारा बर्नेछ भन्ने भएपछि आफ्नो छोरा मानदेवलाई अबको चार दिनमा धारामा जानु र त्यहाँ भेटिने पुरुषको बलि दिनु भनेको आधारमा आज्ञापालन गर्दा आफ्नै पिताको बलि दिन पुरोछ र बलि लगत्तै धारा पनि बर्न थाल्यो । त्यस क्रममा बरेको रगतमा किरा परेको र ती किरा अर्थात तु (किरा) इछुमति नदिमा बगाएर ल्याएकोले त्यस खोलाको नाम नै तु (किरा) खुचा (खोला) -तुखुचा रहन गएको भनाइ रहेको छ । यसरी विद्यामान् परिवेश र टुकुचाको मौलिक नामको अर्थको विश्लेषणको आधारमा टुकुचा ढल वा अन्य संरचना नभई खोला हो भन्ने प्रष्ट थाहा हुन्छ ।

यसरी अभिलेख, जनश्रुती, कलाकृति, संस्कृति जस्ता ऐतिहासिक एवम् पुरातात्विक सामग्रीहरु जस्तै मौलिक स्थान-नाम र स्थान-नाम पद्धतिलाई इतिहासको मूल स्रोतको रूपमा लिइन्छ । यो मान्यता लामो

समयदेखि विद्वतवर्गहरूमा केन्द्रिय विषयको रूपमा रहेको कारण यसको संरक्षणमा व्यापक प्रतिवद्धताका साथै धेरै देशहरूमा यो विषय कानूनमा समेत प्रकट भएको पाइन्छ ।

स्थान-नाम अर्थपूर्ण हुन्छ । कुनै स्थान-नामलाई सजिलै अर्थाउन सकिन्छ भने कुने स्थान-नाम आफैमा निकै सरल हुन्छ । यद्यपी कालक्रमअनुसार विकास एवम् लोप भएका धरातलीय स्वरूप, भाषा, संस्कृतिको कारण करिपय स्थान-नामहरूको अर्थ पहिल्याउन कठिन हुन्छ ।

मौखिक पराम्परागत अभ्यास, प्राकृतिक एवम् मानवजगतसँग सम्बन्धित ज्ञानको दृष्टिकोणबाट मौलिक स्थान-नाम एक अमूर्त सम्पदा पनि हो । युनेस्कोका अनुसार, अमूर्त संस्कृति, मूर्त संस्कृति र प्राकृतिक सम्पदा (सांस्कृतिक रूपमा महत्वपूर्ण परिदृश्य र जैविक विविधता) गरी तीन प्रकारका सांस्कृतिक सम्पदाहरू हुन्छन् । अमूर्त सम्पदा वा तत्वहरूको भौतिक रूप हुँदैन तर यिनिहरु प्रायः मूर्त सम्पदा वा भौतिक तत्वहरूका पूरक हुन्छन् । धेरैजसो स्थान-नामहरू भौगोलिक स्वरूपको स्मरणसँग सम्बन्धित हुन्छन् र यसले नाम सिर्जनाको वरपरका परिस्थितिहरूको बारेमा रोचक जानकारी प्रदान गर्दछ । यसबाट स्थान-नामहरू सांस्कृतिक मूल्यहरूसँग घनिष्ठ सामिप्यता राख्दछ भन्ने कुरालाई जोड दिन्छ ।^९

५. स्थान-नाम अध्ययन विश्लेषण

५.१ स्थान-नाम संकलन

मौलिक समितिको गठन पश्चात नगरपालिकाले मौलिक नाम संकलन र अभिलेखिकरणको लागि कार्यविधि निर्माण गरी तदअनुरूप कार्य अगाडि बढाइएको छ । स्थान-नाम संकलन कार्यको लागि नगरबासी/समुदायहरूसँगको छलफल र ऐतिहासिक अभिलेखलाई दुईवटा मूल आधार बनाइएको छ । यस अध्ययन र प्रतिवेदनमा ऐतिहासिक अभिलेखहरूबाट संकलित स्थान-नामहरूलाई ऐतिहासिक स्थान-नाम र समुदायभेलाबाट संकलित नामहरूलाई विद्यमान स्थान-नाम भनिएको छ ।

नगरबासीहरूसँगको छलफलको लागि बडाध्यक्षज्यूहरूको संयोजनमा बडास्तरीय समुदाय भेलाको आयोजना गरिएको छ र आवश्यकता अनुसार केहि बडाहरूमा थप भेला समेत सम्पन्न गरेको छ । यसरी सम्पन्न १० वटा भेलामा समुदायको उत्साहजनक सहभागिता रहेको छ । (हे. अनुसूची २) स्वभाविक रूपमा पराम्परागत र घना बस्तीक्षेत्रको भेलामा सहभागिता निकै उत्साहजनक भएको छ । मुलतः स्थानीय टोलसुधार समिति, बुद्धिजीवी र जानकार व्यक्तित्वहरूको सहभागितामा भेलाहरु सम्पन्न भएका छन् । यस बाहेक स्थानीय जानकार, बुद्धिजीवीहरूसँग आवश्यकता अनुसारका थप छलफल एवम् स्थलगत भ्रमणमार्फत् स्थान-नाम र तत्सम्बन्धी जानकारी संकलन गरिएको छ ।

समुदाय भेलाको क्रममा नगरबासीहरूसँगको छलफलमार्फत् नगरभित्रका करिब ४५० वटा विद्यमान् स्थान-नामहरू संकलन गरिएको छ । (हे. अनुसूची ३) जसमध्ये अधिकांशतः (दद प्रतिशत) स्थान-नाम बडा नं. ४ देखि ९ सम्मका क्षेत्रहरु (जसअन्तर्गत मूलतः पराम्परागत बस्ती क्षेत्र पर्दछ) भित्रका रहेका छन् । यसरी

^९ <https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003>

संकलन भएका विद्यमान् स्थान-नामहरुको घनत्व स्वभाविक रूपले परम्परागत बस्ती क्षेत्रमा संघन देखिन्छ । (हे. अनुसुची ४)

ऐतिहासिक अभिलेख अध्ययनको लागि मध्यपुर थिमि क्षेत्रसँग सम्बन्धित विभिन्न ऐतिहासिक सामग्रीहरु जस्तै ताडपत्र, शिलापत्र, ताम्रपत्र, भजनगीत, इतिहासका पुस्तकहरु संकलन गरिएको छ । यस क्रममा करिब ३५० वटा ताडपत्र र १०० वटा शिलालेखहरुको प्रतिलिपिहरु अध्ययन गरिएको छ । उक्त अध्ययनबाट झण्डै ३०० वटा ऐतिहासिक स्थान-नामहरु संकलन भएका छन् । त्यसरी संकलन गरिएका ऐतिहासिक स्थान-नामहरुमध्ये करिब ७६ प्रतिशत ताडपत्रबाट प्राप्त भएका छन् भने बाँकी अन्य अभिलेखहरुबाट प्राप्त भएको छ । (हे. अनुसुची ५) ^५

५.२ स्थान-नामको वर्गिकरण

वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा स्थान-नामलाई विभिन्न प्रकारमा विभक्त गरेर अध्ययन गर्ने गरिएपनि प्रारम्भिक कालका स्थान-नामहरुलाई मूलतः खुल्ला/कृषिक्षेत्र र बसोबास क्षेत्रको रूपमा विभक्त गरेर हेर्न सकिन्छ । स्थान-नामहरुलाई भौतिक एवम् अभौतिक विशेषताको आधारमा विभिन्न कोटीमा राखेर हेर्न सकिन्छ भने स्थान, इतिहास र मानवसँग सम्बन्धि नामको आधारमा स्थान-नामको अध्ययन गर्न सकिन्छ । यद्यपी यस अध्ययनको उद्देश्य अनुरूप स्थान-नामलाई मूलतः मौलिकता र भूउपयोगको आधारमा वर्गिकरण गरिएको छ ।

मौलिकताको आधारमा

- मौलिक स्थान-नाम
- अमौलिक स्थान-नाम

भूउपयोगको आधारमा

- बस्तीक्षेत्रको स्थान-नाम
- खुल्ला/कृषिक्षेत्रको स्थान-नाम

इतिहासको कुनै कालखण्डमा प्रयोगमा आएको अर्थात् ऐतिहासिक/पुरातात्त्विक/परम्परागत स्वरूप भएको, स्थानीय भाषामा स्थापित, स्थलगत भौगोलिक स्वरूप एवम् आदिवासीहरुको जीवनपद्धति जनाउने प्रकृतिका स्थान-नामलाई मौलिक स्थान-नाम भन्ने गरिएको पाइन्छ । संक्षेपमा स्थानीय समुदायले प्रयोग गर्ने वा बोल्ने तथा स्थानीय जनजिविका, भूगोल र इतिहासलाई प्रतिनिधित्व गर्ने स्थान-नाम नै मौलिक स्थान-नाम हो । यसको विपरित स्थानीय समुदायले प्रयोग नगर्ने वा नबोल्ने तथा स्थानीय जनजिविका, भूगोल र इतिहासलाई प्रतिनिधित्व नगर्ने स्थान-नाम नै अमौलिक स्थान-नाम हो । नवौं संयुक्त राष्ट्रसंघीय भौगोलिक स्थान-नाम मानकीकरण सम्बन्धी सम्मेलन, सन् २००७ मा प्रस्तुत कार्यपत्रमा स्थान-नामलाई व्यवहारिक रूपमा मूलतः मौलिक नाम (Exonym) र अमौलिक नाम (Endonym) को रूपमा वर्गिकरण गरिएको छ ।^९ जसमा

- स्थानीय समुदायले प्रयोग गर्ने वा बोल्ने स्थान-नामलाई मौलिक स्थान-नाम भनिएको छ भने,

^५ श्रेष्ठ, राजेन्द्र - ऐतिहासिक थिमि । मध्यपुर थिमि : मालेकुले : विसं. २०६१ ।

^९ Ninth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names. Working Paper on Exonyms. 21-30 August 2007. New York.

- स्थानीय समुदायले प्रयोग नगर्न वा नबोल्ने स्थान-नामलाई अमौलिक स्थान-नाम भनिएको छ ।

यसअघि चर्चा गरिए भै बस्ती विस्तारको क्रममा पछिल्लो कालखण्डमा राखिएका स्थान-नामहरु अमौलिक प्रकृतिका हुन्छन् जुन मूलतः स्थानीय भाषा, संस्कृति, परम्परा, इतिहास मेल खाइन् । यद्यपि स्थानीय भाषा, संस्कृति, परम्परा र इतिहासप्रतिको सम्मान, अपनत्वलाई हृदयंगम गरेर अमौलिक स्थान-नामहरुलाई पनि मौलिक स्वरूप प्रदान गर्न सकिन्छ, भने नीतिगत व्यवस्था र मानकको आधारमा अब उप्रान्त नगरभित्र गरिने स्थान नामांकरण मौलिकतापूर्वक गर्न सकिन्छ । अध्ययनको क्रममा संकलन गरिएका ऐतिहासिक स्थान-नामहरु स्वभाविक रूपले पूर्णतः मौलिक छन् भने विद्यमान् स्थान-नामहरु पनि अधिकांशतः (७९ प्रतिशत) अझै पनि मौलिक स्वरूपका छन् । यद्यपि केहि अमौलिक नामहरुलाई जनचेतनामार्फत् प्रतिष्ठापन वा पुनर्स्थापन गर्न सकिने प्रचुर सम्भावना छ ।

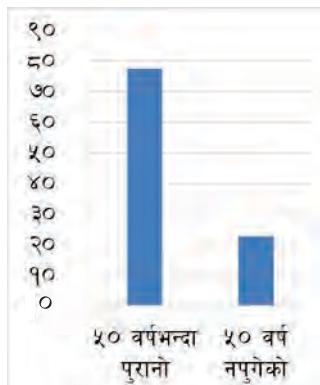
त्यसैगरी कुनै पनि क्षेत्रलाई मूलतः भूउपयोगको आधारमा मानवसहित वा मानवरहित भूगोलको रूपमा विभक्त गर्न सकिन्छ । मानवसहितको भूगोललाई बस्तीको रूपमा परिभाषित गर्न सकिन्छ, भने मानवरहित भूगोल खुल्लाक्षेत्र वा कृषि क्षेत्रको रूपमा रहेको हुन्छ । वर्तमान् अवस्थामा नगरपालिकाभित्र कृषिक्षेत्रको रूपमा बाँकी रहेको स्थानहरु बस्तीक्षेत्रमा परिणत भैसकेका छन् र नगरपालिका पूर्ण रूपेण शहरी बस्तीक्षेत्र भइसकेको छ । अतः संकलित विद्यमान् स्थान-नामहरुलाई बस्ती क्षेत्रकै रूपमा लिन सकिन्छ । भूउपयोगको आधारमा ऐतिहासिक स्थान-नामहरुमध्ये बस्ती क्षेत्र र खुल्ला/कृषि क्षेत्रसँग सम्बन्धित स्थान-नामहरुको अनुपात करिब करिब बराबर (बस्ती क्षेत्रसँग सम्बन्धित ४९ प्रतिशत र खुल्ला/कृषिक्षेत्र ५१ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ ।

यस बाहेक स्थान-नामलाई यसको नामांकरणसँग सम्बन्धित विषयवस्तुको आधारमा निम्नानुसार पनि अध्ययन, विश्लेषण गर्न सकिन्छ ।

- भाषा : विभिन्न भाषा विशेषगरी नेपालभाषा र गैर नेपालभाषाबाट राखिएका स्थान-नामहरु ।
- भूगोल : धरातलीय स्वरूप, हावापानी, पशुपन्थी, बनस्पतिसँग सम्बन्धित नामांकरण ।
- प्राचीनता : ५० वर्ष अघि र पछिका भएका नामांकरण ।
- जात, थर : स्थानीयस्तरमा बसोबास गरेका विभिन्न जातजाति र ती समुदायभित्रका थर विशेषसँग सम्बन्धित नामांकरण ।
- सम्पदा : स्थानीय मूर्त र अमूर्त सम्पदासँग सम्बन्धित नामांकरण ।
- शब्दविशेष : स्थानीय परिवेश ध्यान नदिइकन कुनै शब्दलाई चयन गरेर राखिएका स्थान-नाम ।

(क) भाषागत स्थान-नाम : इतिहासदेखि वर्तमानसम्म भएगरेका मध्यपुरथिमि नगरभित्रका विभिन्न स्थान-नामहरु स्वभाविक रूपमा मूलतः नेपाल भाषाबाट राखिएका भेटिन्छन् । त्यसबाहेक केहि ऐतिहासिक स्थान-नामहरु संस्कृत र पछिल्ला वर्षहरुमा राख्ने गरिएका नयाँ नामांकरणहरु प्रायः खस भाषामा गर्ने गरिएको देखिन्छ । यसबाहेक केहि लिच्छविकालिन शिलालेखहरुमा उल्लेख आएका स्थान-नामहरु असंस्कृत हुन् भन्ने आधारमा तात्कालिन केहि स्थान-नामहरु लिच्छविकाल भन्दा अघि प्रचलनमा रहेको भाषाबाट राखिएको देखिन्छ । थिमि, नगदेश र बोदेलाई मध्यपुर, जयपुर र धर्मपुर भनेर यी तीन परम्परागत बस्तीहरुको नाम

संस्कृति भाषाबाट पनि राखिएका छन्। यस बाहेक बाँकी सम्पूर्ण ऐतिहासिक स्थान-नामहरु नेपाल भाषाबाट राखिएका छन्। त्यसैगरी विद्यमान् स्थान-नामहरु मध्ये ६९ प्रतिशत नेपालभाषामा राखिएका छन् भने बाँकी अन्य भाषाबाट नामांकरण गरिएको पाइन्छ।

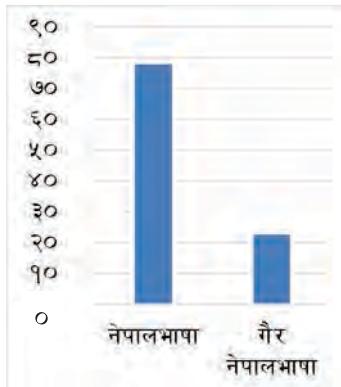

चित्र ४ : विद्यमान् स्थान नामांकरणको भाषागत अवस्था

(ख) भौगोलिक स्थान-नाम : ऐतिहासिक कालखण्डमा राखिएका अधिकांश स्थान-नामहरु भूगोलसँग सम्बन्धित छन् भने पछिल्लो समयमा भूगोलका आधारमा नामांकरण गर्ने अभ्यास खासै रहेको पाईदैन। तर ऐतिहासिक स्थान-नामहरुको हकमा १३ प्रतिशत भूगोलको आधारमा गरिएको भेटिन्छ भने ७४ प्रतिशत स्थान-नामको अर्थ थाहा नहुँदा केको नामांकरणको आधार थाहा पाउन कठिन छ। भूगोलको आधारमा नामांकरण गरिएको १३ प्रतिशत ऐतिहासिक स्थान-नामहरुमध्ये ४ प्रतिशत धरातलीय स्वरूपसँग सम्बन्धित छन् भने ९ प्रतिशत भूअवस्थितिसँग सम्बन्धित छ।

विद्यमान् स्थान-नामहरुको हकमा भने ३३ प्रतिशत स्थान-नाम भौगोलिक प्रकृतिको पाइएको छ र यस अन्तर्गत स्थान नामांकरणको आधार मूल रूपमा स्थानीय बनस्पति, हावापानी, भूस्वरूप वा धरातलीय स्वरूपलाई समेटिएको छ। (हेन्सुस् चित्र ६)

(ग) प्राचीन स्थान-नाम : प्राचीनताको आधारमा संकलित ऐतिहासिक स्थान-नामहरुको मापन गर्दा स्वभाविक रूपमा शतप्रतिशत ५० वर्ष पुराना रहेका छन्। तर प्राचीनताको आधारमा मापन गर्दा विद्यमान् स्थान-नामहरु मध्ये ७९ प्रतिशत स्थान-नामहरु मात्रै प्राचीन देखिन्छ भने बाँकी स्थान-नामहरु ५० वर्षभन्दा कम उमेरका छन्।

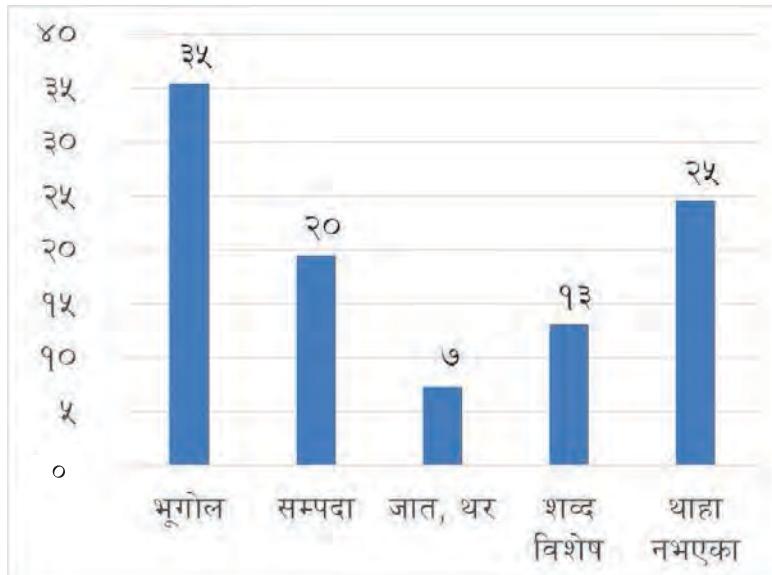

चित्र ५ : प्रचीनताको आधारमा विद्यमान् स्थान-नामहरु (प्रतिशतमा)

(घ) जातिगत स्थान-नाम : मध्यपुरथिमि नगर विशुद्ध नेवार बस्ती हो विशेषगरी यहाँका परम्परागत बस्ती क्षेत्र अझै पनि उक्त पहिचानलाई कायम राख्न सफल भएको देखिन्छ । यद्यपी कुनै कालखण्डमा आएर यहाँ बसोबास गरेका विभिन्न समुदायको बस्तीलाई सहजताको लागि स्वभाविक रूपमा ती समुदायहरु बसोबास गर्ने स्थानलाई सम्बन्धित समुदायको नामबाट सम्बोधन गर्ने क्रममा कालान्तरसँगै स्थान-नामको रूपमा स्थापित भएको एकाध उदाहरण बाहेक मध्यपुरथिमि नगरभित्रका ऐतिहासिक र विद्यमान् दुवै प्रकारका स्थान-नामहरु जातिगत रूप राखिएको भेटिएको छैन । तर विभिन्न समुदायभित्रका थर विशेषको आधारमा टोलबस्तीको औपचारिक, अनौपचारिक नामांकरण गर्ने प्रचलन भने विद्यमान् अवस्थामा बढ्दै गएको पाइन्छ । यसरी एउटै समुदायभित्र प्रचलित विभिन्न थरविशेषबाट नामांकरण गरिएका उदाहरण ऐतिहासिक स्थान-नामहरु पनि भेटिएको छ । यसरी थरविशेषको आधारमा नामांकरण गरिएका आधुनिक स्थान-नामहरुको अवस्था हेर्दा झण्डै ७ प्रतिशत त्यसरी थर विशेषसँग सम्बन्धित रहेको भेटिएको छ । (हेर्नुस् चित्र ६)

(ड) सम्पदागत स्थान-नाम : विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, सास्कृतिक सम्पदाको आधारमा गरिएका राखिएका स्थान-नामहरु ऐतिहासिक एवम् विद्यमान् दुवै प्रकारका स्थान-नामहरुमा भेटिन्छ । ऐतिहासिक स्थान-नाममध्ये १२ प्रतिशत विभिन्न प्रकारका सम्पदाको आधारमा गरिएको देखिन्छ भने विद्यमान् स्थान-नामहरुमध्ये १९ प्रतिशत विभिन्न प्रकारका मूर्त सम्पदासँग सम्बन्धित रहेका छन् । (हेर्नुस् चित्र ६)

(च) शब्दविशेष स्थान-नाम : पछिल्ला केहि वर्षहरुमा हुन थालेका अनियन्त्रित बस्ती विकास, विस्तारको क्रममा भएका अधिकांश नामांकरण धार्मिक सम्पदा र शब्दविशेषसँग सम्बन्धित भएको पाइन्छ । मध्यपुरथिमि नगरभित्र वर्तमान् परिप्रेक्ष्यमा शब्दविशेष स्थान-नामहरुको संख्या न्यून देखिएपनि शब्दविशेषलाई स्थान-नामको रूपमा स्थापित र ग्रहण गर्ने अभ्यास बढ्न थालेको छ । तसर्थ स्थान नामांकरणसम्बन्धी मानक निर्माण गरी स्थान नामांकरणलाई परिप्रेक्ष्य, व्यवस्थित र औपचारिक बनाउनु जरुरी छ । (हेर्नुस् चित्र ६)

घित्र ६ : नामांकरणका विभिन्न आधारहरुको आधारमा विद्यमान् स्थान-नामहरू (प्रतिशतमा)

५.३ ऐतिहासिक सिंहावलोकन

मध्यपुरथिमि नगरपालिका ऐतिहासिक एवम् सांस्कृतिक महत्व बोकेको नगर हो भन्ने कुरालाई स्थानीय परम्परागत बस्ती संरचनाहरू र यहाँ प्रचलनमा रहेका सांस्कृतिक क्रियाकलापहरुको साथै हालसम्म प्राप्त विभिन्न प्रकारका पुरातात्त्विक महत्वका अभिलेखहरुबाट प्रमाणित भइसकेको छ ।

अध्ययन कै क्रममा उपलब्ध ऐतिहासिक श्रोतहरू र समुदायसँगको छलफलको आधारमा यहाँका प्रमुख ऐतिहासिक बस्तीहरू (थिमि, नगदेश, बोदे र तिगनि) को स्थान-नामहरुको ऐतिहासिकता अध्ययन गरिएको छ । जसअनुसार तिगनि बाहेक तीनवटा बस्तीहरुको स्थान-नामहरू विभिन्न ऐतिहासिक अभिलेखहरुमा उल्लेख आएको भेटिन्छ । जसको स्वरूपमा कालान्तरसँगै केहि परिमार्जन समेत भएको देखिन्छ । अध्ययन अनुसार लिच्छविकालिन स्थान-नाम “थेम्मूड” परिमार्जन हुने क्रममा मल्लकालसम्म आइपुग्दा “थ्यमि” हुदै थिमि भएको देखिन्छ । त्यसैगरी अर्को ऐतिहासिक बस्तीको लिच्छविकालिन नाम “बोसिड” बाट मल्लकालमा आएर “बुदे” हुदै बोदे भएको देखिन्छ । प्राप्त ऐतिहासिक सामग्रीहरुको अध्ययनको आधारमा नेसं. ७०० तिर पहिलो पटक ऐतिहासिक बस्ती नगदेशको उल्लेख आएको देखिन्छ । यसरी उल्लेख आएका सबै अभिलेखहरुमा उक्त बस्तीलाई “नकदेश” भनिएको छ भने नेसं. ८६४ लेखिएको नगदेशमा बजाइने दाफा भजन गीतमा नगदेशलाई जयपुर देश भनिएको छ । यसरी नेसं. ७०० तिरबाट यहाँका ती प्रमुख ऐतिहासिक बस्तीहरुलाई थिमि, बोदे र नगदेशलाई क्रमशः मध्यपुर, धर्मपुर र जयपुर समेत लेख्न थालेको देखिन्छ । यसबाहेक अर्को ऐतिहासिक बस्ती तिगनिको उल्लेख हालसम्म फेला परेका वा अध्ययनको क्रममा संकलन गरिएका कुनै पनि सामग्रीहरुमा उल्लेख आएको छैन जुन आफैमा खोजमूलक छ । स्थानीय मौलिक नाम संकलनको क्रममा गरिएको भेलाको क्रममा नगरको मध्यपूर्वी भागमा अवस्थित ऐतिहासिक बस्ती निकोसेरालाई निरपुर पनि भनिन्छ भन्ने जानकारी

प्राप्त भएको छ यद्यपी यस सम्बन्धी लिखित जानकारी प्रदान गर्ने ठोस सामग्री यस अध्ययनको क्रममा भेटिएको छैन । नगरको मध्य पश्चिमी भागमा अवस्थित ऐतिहासिक बस्ती लोहकिन्धलीको मौलिक नाम लोहाँकीथू रहेको तथ्य विभिन्न सामग्रीहरुमा उल्लेख भएको पाइन्छ । प्राप्त जानकारी अनुसार यस क्षेत्रमा लोहाँ (अर्थात् दुङ्गा) को की (अर्थात् किल्ला) भएको थली (अर्थात् टार क्षेत्र) भन्ने अर्थमा लोहाँकीथू भन्ने गरिएको विवरण पाइन्छ । (हे. अनुसूची ६)

लिच्छविकालका शिलालेखहरुमा उल्लेख आएका थेम्मूड, बोसिड लगायतका अन्य स्थान-नामहरु जस्तै खोपृड, म्हसप्रिड, नालड, तेडखु, थेब्चो, यापृड, दुप्रिड जस्ता शब्दहरु भण्डै ८० प्रतिशत असंस्कृत अथवा किराँतकालिन रहेको^{१०} भन्ने जानकारीको आधारमा यी बस्तीहरुको इतिहास लिच्छवीकाल भन्दा पुरानो रहेको तर्क विद्वानहरुको रहेको पाइन्छ । यस बाहेक नगर क्षेत्रभित्रै फेला परेका र परेको भनिएका लिच्छवीकालिन अन्य शिलालेखहरुमा अन्य केहि स्थान-नामको उल्लेख भेटिको छ । तर पर्याप्त जानकारीको अभावमा ती स्थान-नामहरु यहिं कै हुन् वा अन्त करैको हो किटानका साथ भन्न सकिने अवस्था छैन । (हे. अनुसूची ७) थिमिको द्वंद्व: (हातिमहांकाल) मा भेटिएको एउटा शिलालेख (जुन अहिले ब्रम्हननिस्थित इनारनिर पुनःस्थापना गरिएको छ)^{११} मा “खातम्पल्ली” भन्ने स्थानको उल्लेख आएको छ, भन्ने काठमाडौंको देवपातनमा भेटिएको शिलालेखमा दयितापल्लि भन्ने स्थानको समेत उल्लेख आएको छ । अर्कोतर्फ अमरकोष अनुसार पल्लि शब्दले घोष र आभीर (दूध, दही बेच्ने समुदाय) को थलोलाई बुझाउँदछ^{१२} । यसबाट उक्त “खातम्पल्ली” र “दयितापल्ली” शब्द त्यस समय दूध, दही बेच्नेहरूको बस्तीहरुको नाम रहेको थाहा हुन्छ । केही वर्षअधिसम्म पनि बोदेमा पशुपालन एउटा प्रमुख पेशाको रूपमा रहेको हुँदा उक्त स्थान बोदेकै सेरोफेरोको स्थान हुनसक्ने अनुमान लगाउन सकिन्छ । यद्यपी यसलाई ठोस प्रमाणको आधारमा पुष्टि गर्न बाँकी छ । यसैगरी बोदेस्थित नीलवाराही मन्दिर क्षेत्रमा फेला परेको भनिएको अर्को लिच्छविकालीन शिलालेखमा वैद्यमदगुदि, याप्रिङ्ग्राम, लुञ्ची प्रदेश र दुप्रङ्ग्रामजस्ता स्थानहरूको नाम परेको छ^{१३} । यी स्थानहरूले हालको कुन स्थानलाई इगित गर्दछ भन्न कठिन भए पनि विश्लेषणको आधारमा याप्रिङ्ग्राम भन्ने तात्कालीन स्थान अहिलेको ईदे (जुन ठाउँलाई हाल पछिल्लो कालखण्डमा सरस्वती खेलको नामबाट चिनिन्छ) हो भन्ने गरिएको छ^{१४} । यसरी

^{१०} बज्राचार्य, धनबज्ज - “लिच्छविकालिन इतिहासिमा किराँतकालको प्रभाव” । धनबज्ज बज्राचार्यका ऐतिहासिक लेख संग्रह भाग १ : विसं २०५६, पृ. १-७ ।

^{११} धनबज्ज बज्राचार्यको पुस्तकमा हातिमहाँकालमा भेटेको भनिएको उक्त शिलालेख केही वर्ष पहिले (करिव २०४० सालतिर) अज्ञानतावशः ढल छोप्ने कार्यको लागि सो स्थानबाट ब्रम्हननि टोलमा त्याएको उक्त दुङ्गा पछिं शिलालेख भन्ने थाहा पाएपछि विसं २०५३ तिर टोलबासीहरू मिलेर त्यहिको इनारनिर ठड्याई सुरक्षित गरिएको छ ।

^{१२} बज्राचार्य, धनबज्ज - लिच्छविकालका अभिलेख । कीर्तिपुर : नेपाल तथा एशियाली अनुसन्धान केन्द्र : विसं २०३०, पृष्ठ ५२८-५२९ ।

^{१३} देवपातन पाताटोलस्थित सं ३९९को एउटा शिलालेख्या मानदेवका भक्त रत्नसंझले भगवान रत्नेश्वरको लागि विभिन्न ग्रामको भूमि प्रदान गरेको वर्णन पाइन्छ । त्यसरी भूमि प्रदान गर्ने क्रममा “दुप्रङ्ग्राम” (जुन निलवाराहीमा पाइएको शिलालेखमा पनि उल्लेख छ) को पनि १०० भूमि प्रदान गरेको विवरण परेको छ । हेर्नुस् जोशी, हरिराम (सं) - नेपालको प्राचीन अभिलेख । काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. : विसं २०३०, पृ ३७-३८ ।

^{१४} श्रेष्ठ, राजेन्द्र - ऐतिहासिक थिमि । मध्यपुर थिमि : मालेकुले : विसं २०६१ ।

लिच्छवीकालिन अभिलेखहरुबाट यथेष्ट स्थान-नामहरु प्राप्त भएको छैन र ती प्राप्त लिच्छविकालिन स्थान-नामहरुले पनि हालको कुन स्थानलाई जनाउँदछ भनेर यकिन गर्न सकिने सहज आधार छैन ।

नेसं ४७० को थिमिसम्बन्धि पहिलो मल्लकालिन विवरण भेटिएपछिका विभिन्न अभिलेख, जानकारी, विवरण, घटनावलीहरुमा मध्यपुरथिमि नगरभित्रका प्रशस्त स्थान-नामहरुको उल्लेख आएका छन् । जसमध्ये कतिपय मल्लकालिन स्थान-नामहरु हालसम्म पनि प्रचलन छन् । तीन स्थान-नामहरुले बस्तीक्षेत्र हो वा खुल्ला/कृषिक्षेत्र भन्ने तर्फ समेत स्पष्ट ईंगित गरेको छ । विभिन्न अभिलेखहरुको अध्ययनबाट मध्यपुरथिमि नगरभित्रका करिब ३०० वटा स्थान-नामहरु संकलन गरिएको छ । (हे. अनुसूची ५) जसमध्ये अधिकांश स्थान-नामहरु थिमि नगरसँग सम्बन्धित रहेको छ भने बोदे, नगदेश र तिगनिसँग सम्बन्धित ऐतिहासिक स्थान-नामको संख्या निकै न्यून रहेको छ । यसरी प्राप्त ऐतिहासिक स्थान-नामहरु मध्ये १५० (४९.५%) वटा बस्ती क्षेत्रको रहेको छ भने १५३ (५०.५%) वटा खुल्ला/कृषि क्षेत्रको रहेको छ । यसरी संकलित ऐतिहासिक स्थान-नामहरुको अनुपात करिब करिब बराबर (बस्ती क्षेत्रसँग सम्बन्धित ४९ प्रतिशत र खुल्ला/कृषिक्षेत्र ५१ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ ।

५.४ मौलिक स्थान-नामको वर्तमान अवस्था र आवश्यकता

संकलित ऐतिहासिक स्थान-नामहरु मध्ये समग्रमा करिब १० प्रतिशत र मौलिक स्थान-नामहरुसँगको तुलनामा करिब १३ प्रतिशतको हाराहारी आजसम्म प्रचलनमा रहेको भेटिएको छ । (हे. अनुसूची ८) बाँकी ऐतिहासिक स्थान-नामहरुले हालको कुन स्थानलाई जनाउँदछ भन्न सकिने अवस्था छैन । त्यसबाहेक प्रचलनमा रहेका ती ऐतिहासिक स्थान-नामहरु पनि कुनै न कुनै स्वरूपमा परिमार्जन भैसकेको देखिन्छ । त्यसैगरी संकलित ऐतिहासिक स्थान-नामहरुमध्ये आधा भन्दा (४८ प्रतिशत) कम स्थान-नामहरु मात्रै बस्ती क्षेत्रको रहेका छन् भने बाँकी (५२ प्रतिशत) ले खुल्ला/कृषि क्षेत्रलाई ईंगित गर्दछ । त्यसो त संकलनमा प्राप्त अधिकांश सामग्रीहरु तमसुक र शिलालेख भएको कारण पनि कृषिक्षेत्रको स्थान-नामहरु बढी देखिएको हुनसक्छ । किनकि तमसुक सामान्यतया जग्गा बेचबिखन र अंशबण्डा सम्बन्धी कागजपत्र हुन् भने र शिलालेखहरुमा पनि गुथि स्थापना गरी सोको लागि विभिन्न स्थानको जग्गालाई आयस्ताको रूपमा दान गरेको विवरण पाइन्छ । यसकारण संकलित ऐतिहासिक स्थान-नामहरु बस्ती क्षेत्रको भन्दा कृषिक्षेत्रको बढी पर्न गएको अनुमान लगाउन सकिन्छ । अध्ययनको अर्को रोचक पक्ष के छ भने विभिन्न अभिलेखहरु (मूलतः प्राप्त ताडपत्र) बाट प्राप्त जानकारी अनुसार इतिहासको लामो कालखण्डसम्म प्रचलनमा रहेका केहि स्थान-नामहरु अहिले प्रचलनमा देखिदैन । उदाहरणको लागि हितिफुसि टोल, क्वथ्वटोल र नकटोल जुन क्रमशः ३२५, ३१३ र १९४ वर्षसम्म प्रचलनमा रहेको देखिने यी स्थान-नामहरु अहिले प्रचलनमा छैन । यी टोलहरुसँग सम्बन्धित भएर आएका अन्य स्थान-नामहरुको आधारमा यी स्थानहरु दथुटोल वरपरका टोलबस्तीहरु हुनसक्ने अनुमान लगाउन सकिने भए पनि वर्तमान स्थान-नामहरुले हालको कुन स्थानलाई जनाउँदछ भनेर निक्यौल गर्न थप अध्ययनको आवश्यक देखिन्छ ।

संकलित ऐतिहासिक स्थान-नामहरु विभिन्न कालखण्डमा विभिन्न स्वरूपमा प्रयोग हुदै आएको थाहा हुन्छ र त्यसरी प्रयोगमा आएका स्थान-नामहरुको हिज्जेमा एकरूपता नहुन् सामान्य भै देखिन्छ । उदाहरणको लागि हितिफुसि टोललाई हितिफुसि, यितिफुसि, इतिफुसि, हिटिफुसि आदि लेखिएको पाइन्छ भने टोललाई

पनि सामान्यरूपमा तोर, तोल, टोल, टोर लेखिएका प्रशस्तै उदाहरणहरु छन् । त्यसो त हाल प्रचलनमा रहेका कतिपय स्थान-नामहरुको उच्चारणमा समेत एकरूपता नरहेको पाइन्छ । जस्तै थिमिको एउटा स्थानलाई देगुटोल, देगुलि, दिगुटोल, दिगुलि, दिगु, दिगुत्वा: आदि इत्यादि नामले सम्बोधन गरिन्छ । अर्कोतर्फ कतिपय ऐतिहासिक स्थान-नामहरुको मूलअर्थ स्पष्ट छैन वा अनुमान गर्न सकिने अवस्था छैन । उदाहरणको लागि थिमि शब्दको मूलअर्थको सम्बन्धमा आज पनि विभिन्न अनुमान र तर्कहरु रहेको पाइन्छ भन गाखु स्थान-नामको अर्थ सम्बन्धी विभिन्न धारणा हुनसक्छ । उदाहरणको लागि गाखुलाई विभिन्न व्यक्ति, समुदायले विभिन्न तरिकाले अर्थातुने गरिएको पाइन्छ जस्तो गा=खास्टो खुँ=चोर अर्थात् खास्टो चोर्न, गा:=गहिरो खु=खोल्सा अर्थात् गहिरो खोल्सा, गां=सुकेको खु=खोल्सा अर्थात् सुकेको खोल्सा । यसरी विभिन्न सम्भावित अर्थ लाग्ने स्थान-नाम सम्बन्धी पूर्ण ज्ञान नहुँदा कतिपय स्थान-नामहरुको अपव्याख्या समेत भएको पाइन्छ । अर्कोतर्फ एकै स्थानलाई पनि विभिन्न नामले सम्बोधन गर्ने गरिएका उदाहरण पनि भेटिन्छ जस्तै बोदेवाट थिमि आउने ईटाले छापेको पुरानो बाटोलाई थिमिलाँ, बोदेलाँ, अपालाँ आदि भन्ने गरिएको पाइन्छ । यसमा रोचक पक्ष के छ भने थिमिका बासिन्दाले उक्त बाटोलाई बोदे जाने अर्थमा बोदेलाँ भन्ने गरेको पाइन्छ भने बोदेका बासिन्दाले थिमि जाने बाटोको रूपमा थिमिलाँ भन्ने गर्दछ । त्यसैगरी यो बाटो ईटा छापिएको भन्ने अर्थमा अपालाँ भन्ने गरिएको समेत देखिन्छ ।

स्थान-नाम सम्बन्धी विद्यमान् यस्ता विभिन्न तर्कहरुबीच मतैक्य कायम गरी बहुस्वरूपका ती स्थान-नामहरुको हिज्जेमा एकरूपता त्याएर स्थान नामांकरणलाई व्यवस्थित गर्नुपर्ने आवश्यकता टड्कारो देखिन्छ भने एउटै स्थान-नामको अर्थहरुमा विद्यमान् विभिन्नताको सम्बन्धमा साभा मान्यता कायम गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस अधिका खण्डमा चर्चा गरिएको स्थान-नाम सम्बन्धी महत्व र यी प्रतिनिधिमूलक उदाहरणहरुले स्थान-नाममा विद्यमान समस्यालाई प्राथमिकतामा राखेर अध्ययन गर्दा वर्तमान स्थान-नामसम्बन्धी अवस्थालाई तत्काल सम्बोधन गर्न सकेन भने आउँदा दिनहरुमा थप जटिल बन्ने र क्रमशः मौलिक नामहरु लोप हुने खतरा बढनेछ ।

विद्यमान स्थान-नामहरुलाई मौलिकताको दृष्टिकोणबाट अध्ययन गर्दा संकलित स्थान-नामहरु अधिकांशतः (७९ प्रतिशत) मौलिक स्वरूपको रहेको देखिन्छ । तर पछिला समयमा विस्तारित वस्तीक्षेत्रहरुमा राखिएका विभिन्न टोलबस्तीको नामहरु मौलिक प्रकृतिको रहेको पाइदैन । ती कतिपय त्यस्ता नामहरु अपरिपक्व र अनौपचारिक तरिकाबाट राखिएको स्पष्ट हुन्छ । अर्कोतर्फ स्थानीय जनबोलीमा स्थापित मौलिक नामसम्बन्धी जानकारी र प्रचारको अभाव एवम् मौलिक स्थान-नामको महत्वसम्बन्धी ज्ञान र चासोको कमिले पनि मौलिक स्थान-नामहरु विस्थापनलाई विस्थापन गरेर नयाँ नामांकरण गर्ने गरिएको जानकारी पाइन्छ । यसका विभिन्न कारणहरु हुनसक्छन् त्यसमध्ये मूलभूत कारणहरुलाई यसरी बुँदागत गर्न सकिन्छ ।

- उक्त स्थानको विद्यमान मौलिक स्थान-नामबाटे जानकारी नहुनु,
- नगरपालिकाभित्र आधिकारिक रूपमा स्थान-नाम पाठी राख्ने व्यवस्था नहुनु,
- स्थान नामांकरण सम्बन्धी कुनै नियम, मानक नहुनु
- मौलिक स्थान-नामको महत्वबाटे ज्ञान नहुनु

नगरपालिकालाई साँस्कृतिक नगरको रूपमा विकास गर्ने प्रयास भइरहँदा अमूर्त सम्पदा र इतिहासका परिचायक यस्ता मौलिक स्थान-नामहरूको विस्थापन एवम् अमौलिक स्थान नामांकरणलाई निश्चित सूचक वा सिद्धान्तको आधारमा तत्काल व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ । समुदाय भेलाको क्रममा अधिकांश सहभागीहरूले स्थान-नामहरूलाई व्यवस्थित गर्नुपर्ने र मौलिक स्थान-नामहरूको सम्मान एवम् जगेन्ना गर्नुपर्ने धारणाहरु अभिव्यक्त गरेका छन् ।

६. मौलिक नाम पहिचान र निर्धारण

६.१ स्थान नामांकरणको सिद्धान्त

नाम आफैमा सरल शब्दावली हो र सोहि अनुसार स्थान-नाम र स्थान-नामांकरण सामान्यतया सरल हुनुपर्दछ । तर स्थान-नाम र स्थानहरूको नामांकरण तुलनात्मक रूपमा केहि जटिल र संवेदनशील हुन्छ । तिब्र शहरीकरणसँगै समुदायमा बढ्दै गर्दछहेको स्थानान्तरणको कारण एकै स्थानमा विभिन्न भाषा, वर्ग, जाती, धर्म आदिसँग आवद्ध मानिसहरूको बसोबास भएको सन्दर्भमा स्वभाविक रूपले स्थानको नामांकरणमा बढी मेहनत गर्नुपर्ने एवम् संवेदनशील हुनुपर्ने हुन्छ । समुदायमा विद्यमान चेतना, भावना र ज्ञानले पनि नामांकरणमा सरलता, जटिलता र मौलिकता निर्धारण हुन्छ । यस्तो अवस्थामा मौलिक नामांकरणको लागि पूर्व तयारीको रूपमा शिक्षित र सचेत बनाउन जानकारीमूलक एवम् चेतनामूलक क्रियाकलापहरूको आवश्यकता हुन्छ । त्यसैले स्थान-नामहरूको कारण भ्रम, त्रुटि वा भेदभाव नहुने सुनिश्चिततासँगै स्थानीय भाषा, संस्कृत, भूगोल र स्थानीय ऐतिहासिक एवम् परम्परागत महत्व र भावना समेतलाई विवेकपूर्वक ध्यान दिएर निश्चित सिद्धान्तको आधारमा स्थान नामांकरण गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसको लागि निम्नानुसारका महत्वपूर्ण पाँच सैद्धान्तिक पक्षहरूलाई समेटेर स्थान नामांकरण गर्नुपर्ने हुन्छ ।

- १) स्थान-नाम सरल, छोटो बढीमा दस अक्षर र/वा दुई शब्दको हुनुपर्दछ ।
- २) स्थान-नाम चिन्न, उच्चारण गर्न सजिलो र व्यवहारिक हुनुपर्दछ । तर स्थापित एवम् मौलिक स्थान-नाम शुरुशुरुमा चिन्न र उच्चारण गर्न कठिन लाग्न सक्छ, यद्यपी प्रचलनमा आएपछि क्रमशः सरल र लोकप्रिय हुने यथार्थलाई यहाँनिर आत्मसाथ गर्नु जरुरी हुन्छ ।
- ३) स्थान-नाम अंकमा हुनुहुँदैन ।
- ४) स्थान-नाम धर्म, जाति, वर्गसँग असम्बन्धित हुनुपर्दछ । तर ऐतिहासिक कालखण्डदेखि प्रचलनमा रहेको स्थान-नामहरू कुनै धर्म, जाति, वर्गसँग समेत सम्बन्धित हुनसक्छ । त्यसलाई उक्त स्थान विशेषको मौलिक पहिचान र ऐतिहासिकताको आधारमा यथावत् राख्न सकिन्छ ।
- ५) स्थान-नाम समाजमा नकारात्मकता फैलाउने, अपमानजनक, आपतिजनक हुनुहुँदैन ।

६.२ मौलिक स्थान-नाम निर्धारण सूचकहरू

ऐतिहासिक र पुरातात्त्विक स्वरूप आफैमा मौलिक हुन्छ । यसबाहेक स्थानीय सन्दर्भमा स्थान-नामको मौलिकता निर्धारणमा थप प्रष्टता ल्याउनु अत्यावश्यक हुन्छ । स्थान नामांकरणलाई सरल, सान्दर्भिक एवम्

मौलिकतायुक्त बनाउनको लागि स्थान-नामलाई निश्चित सूचकहरुको आधारमा पहिचान गर्नुपर्ने हुन्छ । यसै तथ्यलाई मनन गरी मौलिक नाम अभिलेखिकरण र प्रतिष्ठापन समितिले मौलिक स्थान-नामको पहिचानको लागि विभिन्न समयमा गरिएको छलफल कार्यक्रम, भेलामा प्रस्तुत विचारहरु र समितिका सदस्यहरुको बीचको संघन छलफलको आधारमा चार वटा सूचकहरु तयार पारिएको छ । ती निर्धारित सूचकहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

- १) ऐतिहासिक अभिलेखमा उल्लेख भएको ।
- २) स्थानीय भूगोल, भाषा, संस्कृति र सम्पदा भल्किने ।
- ३) कम्तिमा ५० वर्षदेखि पुराना वा स्थानीय जनजिब्रोमा स्थापित भएको ।
- ४) एकभन्दा बढी स्थान-नाम भएको अवस्थामा तुलनात्मक रूपमा पुरानोलाई लिइने ।

६.३ मौलिक स्थान-नाम निर्धारण

यसअघि चर्चा गरिएका स्थान-नाम र यस सम्बन्धि सिद्धान्त एवम् सूचकहरुको आधारमा संकलित स्थान-नामको मौलिकतालाई निम्नानुसार पहिचान एवम् निर्धारण गरिएको छ ।

१. ऐतिहासिक अभिलेखमा उल्लेख भएका स्थान-नामहरु

इतिहासका विभिन्न कालखण्डमा प्रचलनमा आएका करिब ३११ वटा ऐतिहासिक स्थान-नामहरुमध्ये भूउपयोगिताको आधारमा १५१ बस्ती क्षेत्र र १४७ खुल्ला/कृषि क्षेत्रको रहेको छ । यसमध्ये केवल ५२ वटा स्थान-नामहरु मात्रै हालसम्म अस्तित्वमा रहेको भेटिएको छ । यी स्थान-नामहरुमध्ये पनि १८ स्थान-नामहरु खुल्ला/कृषि क्षेत्रसँग सम्बन्धि छन् भने बस्तीक्षेत्रका स्थान-नामहरु ३५ वटा रहेका छन् । (हे. अनुसूची ८) यस बाहेक अस्तित्वमा रहेका उक्त ५२ वटा ऐतिहासिक स्थाननामहरु मध्ये पनि ३९ वटा स्थान-नामहरु मात्रै आधिकारिक प्रचलनमा रहेका छन् भने बाँकी १३ वटा बोलिचालि मात्रै सिमित छन् । अर्कोतर्फ यसरी अस्तित्वमा रहेका ऐतिहासिक स्थान-नामहरु अभिलेखमा उल्लेख भएको भन्दा परिमार्जित स्वरूपका छन् ।

२. स्थानीय भूगोल, भाषा, संस्कृति र सम्पदा भल्किने

विद्यमान् स्थान-नामहरुको स्वरूपलाई अध्ययन गर्दा अधिकांश भौगोलिक संरचना, स्वरूपको आधारमा स्थान-नामहरु राखिएको पाइन्छ । त्यसमध्ये पनि मौलिक स्वरूपका अधिकांश स्थान-नामहरु स्थानीय भूगोल, संस्कृति, सम्पदा, हावापानीसँग सम्बन्धित छन् भने आधुनिक स्थान-नामहरु कुनै जात विशेषसँग सम्बन्धित र कुनै शब्द विशेषसँग सम्बन्धित छन् । संकलित स्थान-नामहरुमध्ये भूगोल र सम्पदासँग सम्बन्धित स्थान-नामहरु क्रमशः ३३ र २० प्रतिशत छन् (हेर्नुस् चित्र ६) । त्यसैगरी करिब १३ प्रतिशत स्थान-नामहरु शब्दविशेषको आधारमा राखिएको देखिन्छ अर्थात् कुनै ठोस आधार वा सुहाउँदो अर्थ बिना केवल रामो लागेको शब्द चयन गरेर स्थानको नामांकरण गरेको देखिन्छ । यसबाहेक अत्यन्त न्यून मात्रामा जात र थरविशेषसँग सम्बन्धित स्थान-नामहरु रहेका छन् जसमध्ये अपवाद बाहेक अधिकांश अनौपचारिक सम्बोधनको रूपमा मात्रै प्रयोग हुँदै आएको देखिन्छ । (हे. अनुसूची ९)

३. ऐतिहासिक वा कमितमा ५० वर्षदेखि स्थानीय जनजिब्रोमा स्थापित स्थान-नाम

संकलित स्थान-नामहरुमध्ये अधिकांशतः ऐतिहासिक छन् जुन परापूर्वकालदेखि पुस्तान्तरण हुदै आजपर्यन्त स्थानीय जनबोलीमा स्थापित छन् । यस्ता ऐतिहासिक नामहरुको आँकडा ७९ प्रतिशतको हाराहारीमा छन् । जसमध्ये करिब १० प्रतिशत स्थान-नामहरु हालसम्म प्राप्त विभिन्न ऐतिहासिक अभिलेखहरुमा समेत उल्लेख आएको भेटिएको छ । यसरी उल्लेख आएका ऐतिहासिक स्थान-नामहरुहरुको प्राचीनता १५० वर्ष देखि ६०० वर्ष वा सो भन्दा पुरानो रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी ५० वर्षभन्दा पनि कम समयदेखि मात्रै प्रचलन आएका नामहरु करिब ३० प्रतिशत रहेका छन् । (हेर्नुस् चित्र ५)

७ निश्कर्ष र सिफारिस

ऐतिहासिक अभिलेखहरुको अध्ययनबाट प्राप्त करिब ३०० वटा स्थान-नामहरु मध्ये केवल १०% मात्र अस्तित्व रहेको छ भने अस्तित्वमा रहेका ती स्थान-नामहरु पनि विभिन्न स्वरूपमा परिमार्जित भैसकेको पाइन्छ । अर्कोतर्फ नगरपालिकाभित्र हाल ४५० वटा स्थान-नामहरु विद्यमान् रहेका छन् । विद्यमान् यी स्थान-नामहरुमध्ये ७९% स्थान-नामहरु अझै मौलिक स्वरूपका छन् । यसर्थ मौलिक नामांकरणमार्फत् नगरपालिकालाई सांस्कृतिक नगरको स्वरूपमा विकास गर्न सकिने सम्भावना अझै प्रचूर देखिन्छ । यद्यपी पछिल्ला समयमा जानकारी र जनचेतनाको अभावमा हुन थालेको मौलिक स्थान-नाम विस्थापन एवम् अमौलिक स्थान नामांकरणलाई तत्काल व्यवस्थापन गर्न नसकेमा नगरको मौलिक संरचना भौगोलिक रूपले मात्र होइन सांस्कृतिक रूपले पनि परिमार्जन, परिवर्तन र अपभ्रंस हुदै जाने देखिन्छ । यसको लागि नगरपालिकाले नीतिगत खाका निर्माण गरी संरचनागत इकाइको व्यवस्था मार्फत् तत्काल मौलिक स्थान नामांकरणसम्बन्धी कार्यको थालनी गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

मौलिक स्थान-नाम प्रतिष्ठापनलाई कार्यान्वयनमा लानको लागि केहि महत्वपूर्ण एवम् अत्यावश्यक क्रियाकलापहरु गर्नुपर्ने देखिन्छ । प्राथमिकताकासाथ अगाडि बढाउनु ती क्रियाकलापहरु निम्नानुसारका छन् ।

- क. मौलिक स्थान-नाम स्थान नामांकरणसम्बन्धी रणनीतिक कार्ययोजना निर्माण गर्नुपर्ने ।
- ख. मौलिक स्थान-नाम र यसको महत्वसम्बन्धी जनचेतनाकरण अभियान संचालन गर्नुपर्ने ।
- ग. स्थान नामांकरणलाई मानकीकरण गर्ने वा मौलिक नाम सम्बन्धी सूचक निर्माण गर्नुपर्ने ।
- घ. निश्चित मापदण्ड बनाई नगरपालिकाभित्र प्रचलनमा रहेका मौलिक स्थान-नामहरुको नामपाती राख्नु पर्ने ।
- ड. नगरपालिकाको स्थान-नामलाई विभिन्न डिजिटल संजालमा स्थापित गर्नु पर्ने ।
- च. भविष्यमा गरिने वा गर्न सकिने मेट्रिक हाउस एड्रेसिंग प्रणालीमा मौलिक स्थान-नामलाई प्राथमिकताका साथ सम्बोधन गर्न पर्ने ।
- छ. स्थानीय सरकारले मौलिक स्थान-नामहरुलाई आफ्नो कामकाजमा प्रचलनमा ल्याउनु पर्ने ।
- ज. मौलिक स्थान-नाम कार्यान्वयनको लागि संस्थागत व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

८ अनुसूचि

अनुसूची १ नेपालको पहिलो जनगणनामा तत्कालिन थिमि नगरको जनसंख्या

क्रसं.	नगर	जनगणना (बिसं १९५२/५४)	जनगणना (बिसं १९६१)
१	काठमाडौं	१०६,५७९	१२१०१९
२	ललितपुर	४२,१८३	४७७१३
३	भक्तपुर	३२,११८	३३८७७
४	नेपालगंज	१०,७७२	१५८१७
५	वीरगंज	९,९६१	१०७६९
६	थिमि	८,६४५	९७१९
७	विराटनगर	८,०३०	३५३५५
८	जनकपुर	६,९६५	८९२८
९	किर्तिपुर	५,८९१	५७६४
१०	मलांगवा	५,५५१	६७२१
११	बनेपा	-	५६८८
१२	धरान	-	१३९९८

अनुसूची २ वडागत भेलासम्बन्धी विवरण

क्रसं.	भेला मिति	स्थान	वडा नं.
१	२०७९।१।२२१	१ वडा कार्यालय, लोककिन्त्यली	१
२	२०७९।१।२१८	नाट्येश्वरी भवन, सानोठिमी	२
३	२०७९।१।२२६	संगम पाटी प्यालेस, गढाघर	३
४	२०७९।१।२११	लायकु सा:, थिमि	४
५	२०७९।१।२२४	जलाखु सा:, थिमि	५
६	२०७९।१।२२५	पाटी विहार, थिमि	६
७	२०७९।१।२१४	नगदेश बुद्ध विहार	७
८	२०७९।१।२१८	बोडे मा.वि.	८
९	२०७९।६।१	निलबाराही आधारभूत विद्यालय, तिगनि	९
१०	२०७९।१।२१७	निलबाराही रिसोर्ट, तिगनि	९

अनुसूची ३ नगरपालिकामा विद्यमान स्थान-नामहरूको वडागत विवरण

क. वडा नं. १ अल्पांतका स्थान-नामहरू

क्र.सं.	हालको नामकरण	सैलिक वा स्थानीय बोलीयालीको नाम	सैलिक / ऐतिहासिक नामको अर्थ
१	मनोहरा प्लानिड/ मनोरम नार	मिश्राडोल	यो क्षेत्र मनोहरा हनुमन्ते नदिको संगमस्थल दोभानबाट उत्तरमा हालको अरनिको राजमार्ग र पुर्वमा बढायोकी गाउँसम्मको समय मैदानी भूभागलाई मिश्राडोल भनिछ। किनकी राणाकालिन समयमा यो खेती योग्य फाट मिश्रहरूको मौजा भएको कारण यो क्षेत्रलाई मिश्राडोल भनिएको हो ।
२	वासुकी कोलोनी	तरां दुफो	तरां अर्थात् ठुलो र दुफो अर्थात् भूत्रेत बस्ने थुको हो । यसरी ठुलो थुको जस्तो देखिने भएकाले हुदा यस क्षेत्रलाई तरांदुफो भनिएको हो । कृनेसमय यहाँ लाखेको वास भएको जनश्चरण रहेको थियो । यस क्षेत्रमा विशेष गरी वर्षातको समयमा मैके वारी हुने भएकाले दिउँसोको समयमा पनि एकै वारिमा जाने डराउँथ्ये ।
३	रामनगर बढायोकी टोल	भुखाजः	भुखा अर्थात् भुकम्प र ज्व. अर्थात् भासिएको गहिरो स्थान हो । तरांदुफोको पुर्वी भाग हालको बढायोकी गाउँ (रामनगर टोल) क्षेत्रको भूभागमा कर्ते बेला खेतबारिमा प्रयोग गर्न कालोमाटो निकालने गरिन्थ्यो । कालीमाटी फिर्कन निकै गहिरो खाल्डा खन्नु पर्दथ्यो । १९९० साल माघ २ गते पनि यहाँका किसानहरू कालोमाटी फिर्कदै थिए । त्यही बेला भुईयालो आयो । भुकम्पको कम्पनले जमिनमा ढाँजा काटन थाले । जमिनको ढाँजा फाटेर कालीमाटी फिर्कन खाल्डोमा गएका मानिस च्यापिन थाले । कम्पनले गर्दा कहिले च्यापिन र कहिले फुटकिने गर्दा एकले अर्कोले तानेर मानिस त वाञ्च सफल भए तर धेरै ठुलो ठुलो धाँजा फाटेकाले यस क्षेत्रलाई भुखाजः (ज्व.) भन्ने गरिएको स्थानीय बुढापाकाहरू बताउँछन् ।
४	प्रजापर्ति टोल	भुखाजः	अरनिको राजमार्गको दक्षिणी टारक्षेत्रलाई पनि पहिला भुखाजः नै भन्ने गरिन्थ्यो । यहाँका बासिन्दालाई भुखाजःका बासिन्दा भनिन्थ्यो । मध्यपुर थिमिमा मनाईन विस्का जावाको अवसरमा बैशाख १ गते सिद्धिकाली क्षेत्रमा हुने वायालिसिया जावामा भुखाजःको बाजा नआई सिद्धिकालीको खट उचाल्नु हुन भन्ने मान्यता रहेको छ ।

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	मौलिक / ऐतिहासिक नामको अर्थ
५	अपुर्व चोक / संगम	टार	पश्चिममा मनोहरा फाँट दर्शिण र पुर्वमा डोल क्षेत्र रहेको यस उच्च समथल भूभाग एवम् बरसीलाई पहिला टार भनिन्थ्यो । टारमा बस्ती विकाससँगै विभिन्न समयमा कहीं अपुर्व चोक, कहीं सागम चोक नामाकरण गरेपनि अहिले त्यति प्रचलनमा रहेको पाइदैन । बरु पुर्वप्रधानमन्ती लोकेन्द्र बहादुर चन्दको निवास भएकाले लोकेन्द्र बहादुरको घर नजिक भनी लोकेशन दिनसे प्रचलन रहेको छ । त्यस्तै कसैले दक्षिणकाली मनिद्व नजिक हुनेले सोही दक्षिणकालीको नाममा लोकेशन दिने गरेका छन् ।
६	आनन्द डोल	दोचा / खाडी	यहाँका स्थानीय पुराना बासिन्दाहरूले लोहलिलीको उच्च भूभाग टारदेखि पुर्व तथा कौशलटारदेखि पश्चिम, अरनिको राजमार्गको दक्षिणतिर हनुमन्ते खोलासम्मको गाडिगालाई मौलिक नामको रूपमा नेवार समदायले डोचा र खस समदायले खाडी भन्ने गर्दथ्यो ।
७	लोहकिल्थली चोक		ल्हो अर्थात् दुङ्गा, की अर्थात् किला र यू अर्थात् थालि । यसरी दुङ्गाको किला गाडिएको उच्च भूभाग भन्ने अर्थमा यस स्थानको नाम ल्होकीयु राखिएको परिमार्जन भएर लोहकिल्थली रहन गएको छ । प्रचलित किम्बन्ती अनुसार किला गाडिएको स्थान सरस्वतीको थान हो र यिनी घर कपडा बुन्ने विद्याकी देवी हुन् । उक्त गाडिएको दुङ्गाको किला यी सरस्वती माताको कपडा बुन्ने तानको हो र यहाँ पहिले सरस्वतीको विशाल प्रस्तर मूर्ती रहेको जनशुत्री रहेको छ । उक्त मूर्ति धाँस काटन आँकी एक महिलाले धाँसको भारी माथि राखेर लगेको र पाटनको बालकुमारी माथिको सल्लाको जंगलमा पोरे सो भारी गहूंगो भई विसाउदा उचाल नसकेपछि सरस्वतीको मूर्तिलाई त्यही छोडेर गएको भनाई छ ।
८	सरस्वती		अर्को कथन अनुसार मल्लकालिन समयमा जब भाद्राउङ्का राजाले आफ्ना तीन भाइ छोरालाई अंश स्वरूप कान्तिपुर, ललितपुर र भाद्राउङ्का राजा राज्य बनाई दिए । त्यसपछि यी तीन भाइवीच राज्यको सिमानाका बारेमा बारबार झगडा भएपछि मनोहरा र हनुमन्ते नदिको संगमलाई सँधि सिमाना मानेर दुङ्गाको किला गाडेकोले यहाँको नाम ल्होकीयु राखेको भनाई छ ।
९	सरस्वती भैरव टोल		थर विशेषको बसेवास भएको क्षेत्र

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	मौलिक /ऐतिहासिक नामको अर्थ
१०	कुटु टोल		थर विशेषको बसोबास भएको क्षेत्र
११	कवे टोल		थर विशेषको बसोबास भएको क्षेत्र
१२	हेका टोल		थर विशेषको बसोबास भएको क्षेत्र
१३	द्वारे टोल		थर विशेषको बसोबास भएको क्षेत्र
१४	जातिगाल	जातिगाल	नेसं ८५ को तमसुकमा यो स्थानलाई जातिगालु भनेर उल्लेख गरेको पाइन्छ । यसमा जाति स्थान-नाम हो भने बु को अर्थ नेपालभाषामा खेत हो । यसरी त्यस समय यो स्थान स्थानीयहरुको कृषि क्षेत्र रहेको थाहा हुन्छ ।
१५	त्हुगाचा	त्हुगाचा	जातिगालमा डुगोलहरु वस्न थालेपछि स्थानीय वासिन्दाहरुले यस बस्तीलाई हु (नयाँ) र गाचा (सानो गाउँ) को रूपमा त्हुगाचा भनेको हो ।
१६	शिवनगर	बहु गाँ/टार	छ्वास दुवा र हेका टोलको उत्तरतर्फ, हालको निष्ट स्कुल रहेको समय भुभागको मौलिक नाम टार थियो र यसको माध्यलो एक भागमा बढुहरुको बसोबास रहेकोले बहु गाँ पनि भनिन्थ्यो ।
१७	रमाइलो चाँक	टार	छ्वास दुवा भक्तपुर निष्ठेदेखि
१८	मनोहरा फाँट	मनोहरा फाँट	हालको अरनिको राजमार्गदेखि उत्तर ध्रुवधारासम्मको तत्कालिन लोहफिल्थली गाविसको बडा नं. ५ को भुभागलाई मनोहरा खोलाको नाममा मनोहरा फाँट भनिएको हो ।
१९	बाहसय	बाहसय	
२०	धपहिति	धपहिति	
२१	भोवु	भोवु	पेसीकोलाबाट भक्तपुर जाने मल सडक (पुरानो बाटो) देखि दक्षिणतर्फको समथर फाँटको अधिकांश भाग हालको मध्यनपा बडा नं. २ मा पर्दै ।
२२	धसी	धसी	लोकेश्वर महादेव पूर्वको गहिरो भाग जहाँ सर्वै पानीको दलदल भइरहने भएकोले धसी भन्ने गरिएको ।
२३	सरस्वती तार		

ख. बडा नं. २ अन्तर्गतका स्थान-नामहरू

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
१	द्वाच्व	द्वाच्व	
२	सानोठिर्मी	द्वाच्ति, द्वाच्ति	नेसं. ७६७ देखि विभिन्न अभिलेखमा यसको उल्लेख आएको छ। यसलाई देवारी क्षेत्र, देवाति वृ भनिएको छ।
३	गढाघर	सलाँ	घोडा हिड्ने बाटो
४	गढाघर	थामाथलि	समथर उच्च भूभागको भन्ने अर्थमा थामाथलि भनिएको हो। यसमा थामा स्थान-नाम हो भने थलि भनेको उच्च समथर भूभाग हो। नेसं. ६४१ को तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ। यसलाई थामाथलि खेल भनिएको छ।
५	गढाघर	दिगुख्यः	अहिले व्यारेक भित्र परेको भूभागलाई ऐतिहासिक वर्स्ती यिमिका बासिन्दाहरूले आफ्नो कूल पूजा गर्ने क्षेत्र वा चौर रहेको हैदा यो स्थानलाई दिगुख्यः भनिन्छ।
६	लाँच्व	लाँच्व	बाटो माधिको स्थान भन्ने अर्थमा यस स्थानको नाम लाँ (बाटो) च्व (माधि) भएको हो।
७	मगरगाउँ	थुर्टा / मगरगाउँ	मगर समदायको बर्सी भन्ने अर्थमा यस स्थानलाई मगरगाउँ भनिएको हो। यस स्थानलाई स्थानीय भाषामा थुर्टा पनि भनिन्छ।
८	दिव्यधर्वरी प्लानिङ	बारक	हालको दिव्यधर्वरी क्षेत्रको मौलिक नाम बारक हो।
९	मनोहरा प्लानिङ	भ्वङ्व	मनोहरा आयोजना संचालन भएको क्षेत्रलाई भ्वङ्व भनिन्छ।
१०	जातिगाल	जातिगाः	ऐ ऐ
११	काँलाडोल	काँला द्वः	साल उल्लेख नभएका विभिन्न अभिलेखमा यसको उल्लेख आएको छ। यसलाई कांलादोल वृ भनिएको छ।

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
१२	इनायूव	इनायूव	इनाय (गणेश) क्व (किल्ला) अर्थात् गणेश भगवान रहेको किल्ला भन्ने अर्थमा यस स्थानको नाम इनायक्व भनिएको हो । यहाँ शिथि कै प्रख्या सिद्धिकाली र गणेशको मन्दिर रहेको छ । जसको नेतृत्वमा थिमि चपाचो क्षेत्रमा विस्कजावा सम्पन्न हुँदै ।
१३	तिंला	तिंला / थुसाख्यः	तिं (चौडा) र ला (बाटो) अर्थात् चौडा बाटो भएको स्थानको रूपमा तिंला भन्ने गरिएको हो । यस क्षेत्रमा सानो चौर उक्त चौरमा शिलालेख सहित सानो प्रस्तरको वसाहा रहेको हुँदा कसैकसैले यस स्थानलाई थुसा (वसाहा) ख्यः (चौर) पनि भन्ने गरेको पाइन्छ ।
१४	पःमा हिति	पःमा हिति / तःराहिति	ठूलो पानी आउने हिति भएको स्थानको रूपमा यस स्थानलाई तःराहिति भनिएको हो । पाहिं पःमा थरका एउटा परिवारले यस क्षेत्रमा घर बनाएर बसेपछि पःमाहिति भन्न थालेको भनाइ रहेको छ ।
१५	ध्वं हिति	ध्वं हिति	
१६	गवापा	गवापा	
१७	छुसाख्यः	छुसाख्यः	
१८	लरिंख्यः / लरिं पाखा	लरिंख्यः / लरिं पाखा	

ग. बडा नं. ३ अल्तगतका स्थान-नामहरू

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
१	सन्चेत मार्ग		
२	कौशलटार	कसुलि	नेसं ६५६ को एक तमसुक्मा करशुरि क्षेत्रको भनेर उल्लेख आएको छ भने यसपछि विभिन्न तमसुकहरूमा समेत यस क्षेत्रको उल्लेख आएको पाइन्छ ।

ऐतिहासिक नामको अर्थ			
क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय गोलीचारीको नाम	
३	तेचाटार		
४	कँलाडोल	कँला दः:	साल उल्लेख नभएका विभिन्न अभिलेखमा यसको उल्लेख आएको छ । यसलाई कांलदोल वु भनिएको छ ।
५	मिखुँ दः:		
६	गीन प्यार्इट मार्ग	ताहाचः	लामो र छेउतिरिको स्थान भन्ने अर्थ (ताहा अर्थात् लामो र चः छेउ) मा यसस्थानको नाम ताहाचः भनेको हो ।
७	गद्धाधर	लागं/लागं दूपवः	यस क्षेत्रको मौलिक नाम लागं, उच्च भूमगा समेत भएको हुदा लागाटार र पहिला यहाँ भूतप्रत वस्ते थुम्को अर्थात् दोफो रहेकोले लागं दोफो पनि भन्ने गरिएको पाइन्छ । नेसं ७९६ को तमसुकमा यस क्षेत्रलाई लाडन क्षेत्र भनिएको छ भने नेसं ९४९ को तमसुकमा लागं तै भनिएको छ ।
८	शिव मन्दिर नमुना बरस्ती	दोको	नेसं ८१२ को अभिलेखमा यसको उल्लेख आएको छ ।
९	सुदरनगर (उत्तर)	खय्गु/खय्बु	नेसं ९४९ देखि विभिन्न अभिलेखमा यसको उल्लेख आएको छ । यसलाई दोको बु भनिएको छ ।
१०	सुदरनगर (दक्षिण)	खय्गु/खय्बु	नेसं ९४९ देखि विभिन्न अभिलेखमा यसको उल्लेख आएको छ । यसलाई दोको बु भनिएको छ ।
११	रामनगर ठोल	बुढाथोकी गाउँ	
१२	लैसि फः		
१३	सागबारी	लहावा दः:	
१४	कवलाडोल	कवलाडवः	

घ. वडा नं. ४ अन्तर्गतका स्थान-नामहर

क्र.सं.	हालको नामाकरण	सौरालिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
१	शंखधरचोक	भा: फल्ल्या, देयङ्कव	सरसामानको मोलमोलाई गर्ने पाटी, स्थानीय भाषामा मोलमोलाई गर्नेलाई भा: यायेण् तथा पाटीलाई फल्ल्या भनिन्छ । दरभाउ निर्धारण गर्ने पाटी ।
२	क्वलाखु	क्वलाखु	थिमिको प्रमुख सांस्कृतिक क्षेत्र समेत रहेको क्वलाखु टोलमा थिमिको नगरदेवता बालकमारीको मन्दिर रहेको छ । यस स्थानको उल्लेख नेस. ६६८ देखि विभिन्न अभिलेखहरुमा निरन्तर भएको देखिन्छ ।
३	क्वलाखु ताँ	क्वलाखु ताँ	ताँ को अर्थ उकालो । क्वलाखुको उकालो । निकै ठाडो रहेको यस उकालोलाई थिमिको उकालो पनि भन्ने गरिएको पाइन्छ ।
४	इक्कुटोल	इक्कुटः	द्वः को अर्थात डोल र इकु अर्थात् इसान कोण । यससि थिमि नगरबाट इसानकोण स्थित डोलक्षेत्र
५	सिचुनीनि	सिचुनीनि	शितल अनुभूति हुने गल्ली
६	पिथु गाँ	पिथु गाँ	पिथु (बाहिर पटिट) र गाँ (गाउँ) यससि बस्तीभन्दा बाहिरपटिट रहेको स्थान भन्ने अर्थमा पिथुगां भनिएको । नेस. ७४४ को तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ ।
७	तछु टोल	गाँच्चाः / तछु टोल	तरां (ठुलो) लिवि (पिंडी, चोक, साफा आँगन), यससि ठुलो साफा आँगन भन्ने अर्थमा तरालिवि भनिएको
८	सुंगाः	सुंगाः	
९०	यमा	यमा	
११	वामुने	वामुने	नेस. ७७० देखि विभिन्न अभिलेखमा यसको उल्लेख आएको छ । यसलाई वामिने भनिएको छ ।

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीका नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
१२	धंवं ननि	धंवं ननि	धंवं थरका समुदाय बोसको ननि
१३	भान्सूख	भान्सूख	भान्सूख / पूर्वितरको किल्ला
१४	मरटोल / म्हारी	मरटोल / तःवाह / म्हारी	विभिन्न तमसुकहरूमा पटकपटक उल्लेख आएको यस स्थानको मौलिक नाम माडुटाल हो । नेसं ७४० देखि यसको उल्लेख आएको देखिन्छ ।
१५	अजिमा ननि	अजिमा ननि	अजिमा भगवान भएको ननि
१६	मतबूं ननि	मतबूं ननि	
१७	लाई त्वा:	लाई त्वा:	घर बाहिरको सामुहिक आगान
१८	पतसिक्वः / पसुको त्वा:	पतसिक्वः / पसुको त्वा:	
१९	दथु टोल	दथु टोल	मध्यभाग अवस्थित टोल । प्रारम्भकालिन थिमि वस्ती हालको क्वलाखु देखि दिग्टोल सम्म रहेको र यो टोल ताल्कालिन थिमि वस्तीको मध्यभागमा पर्ने हुदा यसलाई दथु (मध्य) टोल भनिएको । नेसं ६३५ देखि विभिन्न अभिलेखमा निरन्तर यसको उल्लेख आएको पाइन्छ ।
२०	गङ्जैँ	गङ्जैँ	गः अर्थात् बन नजिकको घर भन्ने अर्थमा । नेसं ६२५ देखि विभिन्न अभिलेखमा उल्लेख आएको पाइन्छ ।
२१	कथकू तां	कथकू तां	किंवदन्ति अनुसार मल्लकालमा काठमाडौं र भक्तपुरीच लडाई हुँदा थिमिबासिले शत्रुङ्गा लड्ने कम्मा यस स्थानबाट ढुमढु गरी जित सफल भएको थियो । यसैको स्मरण स्वरूप यस स्थानलाई कथकू (हिकाएको) ता (उकालो) भन्ने गरिएको ।
२२	पाँगु / पांगुलि	पाँगु	किंवदन्ति अनुसार मल्लकालमा काठमाडौं र भक्तपुरीच लडाई हुँदा थिमिबासिले यस स्थानमा उटर लड्नी शत्रुलाई नगर प्रवेश गर्न रोकेको थियो । त्यसको स्मरण स्वरूप यस स्थानलाई पाँगु (छेँकको) भन्ने गरिएको ।

ऐतिहासिक नामको अर्थ		
क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीका नाम
२३	बाबक ननि / कवाक ननि	बाबक ननि / कवाक ननि नेसं. ७७९ देखि विभिन्न अभिलेखमा उल्लेख आएको छ
२४	थथुननि	थथुननि माधिल्लो (थंयु) ननि
२५	कवथुननि	कवथुननि तल्लो (क्वथु) ननि
२६	पसःननि	पसःननि पसल (पस.) भएको ननि
२७	लायक्	लायक् मल्लै शुभधर जाने मुख्य वाटो / भिक्षुपात्र मिकादान वीणु ननि । नेसं. ७७४ को तमसुकमा यसलाई भेरन्छै भेरन्छै मरा उल्लेख गरेको पाइन्छ ।
२८	मिंझै मल्लै / भिक्षुमला	माकः ननि, माकः ननि, माकः थरका समुदाय बस्ते ननि
२९	खुला क्यावा,	खुला क्यावा, अन्न (धान, गाँडू आदि) सकाउने ठाउँ
३०	सिनारि ननि	सिनारि बर्योबास गरेको ननि
३१	सिवा त्वा:	सिवा त्वा: शिव मन्दिर भएको ठोल
३२	सा: ननि	सा: ननि तेल पेल्ने कोल भएको ननि । नेसं. ७६४ को तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ ।
३३	तःननि, - झ्याक्कहै	तःननि, - झ्याक्कहै ठूलो (तः) ननि
३४	इनायलाई	इनायलाई इनाय (गणेश मन्त्र) भएको ठोल भन्ने अर्थमा । नेसं. ७०६ देखि विभिन्न तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ ।
३५	दुईपोखरी	याता पारिलो स्थान
३६	दुईपोखरी	निरपुरुष
३७	पःननि	पःमां (प्रधान नाइके) वसोबास गरेको ननि
३८	सिचाक्व	थिम भेगको अष्ट मातृका मध्ये एक ईन्द्रायणी देवता : सिंचाक्व: देवता

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीका नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
४०	आल्चाकव	आल्चाकव	जीवनको अन्तिम क्षणमा र सिकिस्त मान्येको नाउमा पूजा गरिने देवता : आल्चाकवः देवता
४१	संगा: पुख् (विष्णु कुण्ड)	संगा: पुख् (विष्णु कुण्ड)	
४२	माकः ननि (गांगा महारानी)- गलु चुक	माकः ननि (गांगा महारानी)- गलु चुक	माकः थरका समुदाय वस्त्वे ननि, यो ननि तात्कालिन मल्लकालिन छप राज्यको महारानी, थिमि क्षेत्रको चेली गणा महारानी, को बासस्थान भएको स्थान । यस स्थानमा प्रवेश गर्नको लागि नौ वटा ढोका भएको हुँदा यसलाई गुण्डा: पनि भन्ने गरिन्छ ।
४३	ताहा ननि		लामो ननि । नेसं ७७९ देखि विभिन्न तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ ।
४४	कौणगा:	कौणगा:	कौ (नकर्मि) गा: (खाल्डो) यसरी नकर्मि समुदाय बसोबास गर्ने खाल्डो परेको भूभाग भन्ने अर्थमा
४५	सिखः वा	सिखः वा	सिखः अपा (पोलेको इटा) ले छापेको स्थान भन्ने अर्थमा
४६	कामदेव ताँ	कामदेव ताँ	
४७	च्वदे ताँ	च्वदे ताँ	नेसं ८३८ देखि विभिन्न तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ ।
४८	लावाडः	लावाडः	नेसं ७६६ देखि विभिन्न अभिलेखमा यसको उल्लेख आएको छ । यसलाई तादोल क्षेत्र भनिएको छ । लावा (लसुन) को प्रचर मात्रमा खेती हुने ढोल क्षेत्र
४९	कमेरेटार	वारच्च	
५०	चत्वालाँ	चत्वालाँ	
५१	कमेरेटार	ताकपा	ताकचा (कमेरो माटो) पाउने भिरालो जमीन भन्ने अर्थमा
५२	कमेरेटार	तच्चा	
५३	राँधराँधे	बगः	
५४	एस्एस चोक	ताकुवा	कमेरोमाटो पाउने भिरालो जमीनको फेद
५५	बगः	बगः	हनुमती खोलाको बगर

ऐतिहासिक नामको अर्थ			
क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीका नाम	
५६	इडोमुला	इडोमुला	शंखधर चोकबाट दक्षिणपूर्वी दिशामा हनुमन्ते पारीको क्षेत्रलाई इदो भनिन्छ भने त्यस क्षेत्रमा जाने मुलबाटो भन्ने अर्थमा
५७	तामखुस	तामखुसि	
५८	शंखधर चोक	देय्क्व (गःङ्क्व)	देश (देय) को तल्लो (क्व) भेग
५९	दक्षिणबाराही मार्ग	क्वाङ्गे लाँ	क्वाङ्गे (सुर्यविनायक नगरपालिका अन्तर्गतको सास्कृतिक महत्वको क्षेत्र जहाँ दक्षिण बाराही मन्दिर अवस्थित छ ।) मन्दिर जाने बाटो
६०	शंखधर मार्ग (बायरिला)	वायरिलाँ	
६१	सुन्दरनगर	दगः	
६२	माकले	माकले	नेपालभाषामा माकले भन्नाले समथर स्थान भन्ने वाङ्किन्छ ।
६३	माकले ताँ	माकले ताँ	माकलेको उकालो
६४	गुण खेला	गुण खेला	नेपालभाषामा गुण भनेको नौवटा र खेला अर्थात् अन्न सुकाउने खुल्ला स्थान ।
६५	दुनेगः	दुनेगः	भित्री (दुने) बन (गः) भन्ने अर्थमा
६६	याद्वी	याद्वी	
६७	त्वाय केवा - दुने लिलि	त्वाय केवा - दुने लिलि	निश्चित घण्टरिवारले भोग गर्न घमाईलो क्षेत्रलाई लिलि भनिन्छ
६८	बैच्च	बैच्च	खेतमाथिको भभाग
६९	तस्वाताँ	तस्वाताँ	ठाडो उकालो
७०	तस्वाताँ (पर्सुक्व)	तस्वाताँ (पर्सुक्व)	ठाडो उकालो
७१	बन्देरी	चीपणः	सानो (चीप) बन (गः) भन्ने अर्थमा
७२	नालक्व	नालक्व	
७३	कलमाँ ढँ:	कलमाँ ढँ:	

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीका नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
७४	दुःतां	दुःतां	भिरालो पाखो भुमान
७५	बप्पा	बप्पा	नेसं. ७४७ को तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ ।
७६	दुःताँ	दुःताँ	डोलक्षेत्रको बाटो
७७	पाँचागः	पाँचागः	पँगो माटोको बन
७८	पाँचाक्कव	पाँचाक्कव	पँगो माटोको कुनो

ठ. वडा नं. ५ अन्तर्गतका स्थान-नामहरू

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीका नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
१	फाकुङ्दः	फाकुङ्दः	मेच जस्तो आकार भएको शुम्को
२	मेरदः/फ्व	मेर / मेरदः/फ्व	इनाय (गणेश) क्व (किल्ला) अर्थात् गणेश भगवान रहेको किल्ला भन्ने अर्थमा यस स्थानको नाम इनायक्व भनिएको हो । यहाँ थिम कै प्रख्या सिद्धिकाली र गणेशको मन्दिर रहेको छ । जसको नेतृत्वमा थिम चपाचो क्षेत्रमा विस्त्रित जाति सम्पन्न हुँच । नेसं. ७५६ देखि विभिन्न तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ ।
३	सिद्धिकाली	इनायक्व	भिमको बासिन्दाले सम्यक दान गर्ने स्थान
४	भुइङ्गः	भुइङ्गः	नासः/ननि
५	नासः/ननि	नासः/ननि	वाकुननि
६	वाकुननि	वाकुननि	बसिपुङ्ग
७	बसिपुङ्ग	बसिपुङ्ग	चपाचो
८	चपाचो	चपाचो	पैचा वा सतल (चपाः) भन्दा माथिल्लो (च्व) स्थान । नेसं. ६९३ को तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ ।

ऐतिहासिक नामको अर्थ			
क्र.सं.	हालको लामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको लाम	
९	वाचुननि	वाचुननि	
१०	जँलाननि	जँलाननि	
११	लाल्छि/कुटिचवा	लाल्छि/कुटिचवा	चिवा (चैत्य) को नामचाट
१२	कुम्हाननि	कुम्हाननि	कुह्ता: समुदायको बसोबास भएको ननि । नेसं ७५७ को तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ ।
१३	कवातिलिबि	कवातिलिबि	कवाति थरका समुदाय वस्ते लिबि भन्ने अर्थमा
१४	कवतुलिबि	कवतुलिबि	भासिएको (कवतु) लिबि
१५	तुलननि	तुलननि	
१६	भवय्यलिबि	भवय्यलिबि	
१७	बख्युलिबि	बख्युलिबि	
१८	नाय् ध्वाका	नाय् ध्वाका	
१९	ल्हासापञ्च	ल्हासापञ्च	
२०	केवाङ्गे	केवाङ्गे	
२१	पुं हिति	पुं हिति	
२२	हापिमहाकाल	दोँद:	
२३	भुलाखेल	भुलाखेल:	
२४	ब्रह्मननि	ब्रह्मननि	मध्यपुराणमि क्षेत्रको ब्राह्मण वस्ते ननि । नेसं ८६२ देखि विभिन्न तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ ।
२५	मायकेननि	मायकेननि	
२६	करमांतुथि	करमांतुथि	
२७	बागःतुथि	बागःतुथि	

क्र.सं.	हालको लामाकरण	मौजिक वा स्थानीय बोलीचालीको लाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
२८	वाःननि	वाःननि	
२९	पोऽवु भूवलय्	पोऽवु भूवलय्	
३०	पोऽवु	पोऽवु	नेसं. ६९७ को तमसुक यस क्षेत्रलाई पोलवु भानएको छ
३१	सिद्धः	सिद्धः	
३२	गःस्य	गःस्य	बनको छेउमगा
३३	तसोता	तसोता	ठाडो उकालो
३४	द्वःतुगः	द्वःतुगः	ठोलक्षेत्रमा रहेको इनार
३५	छुगः	छुगः	
३६	वगः	वगः	छोलाको वगार
३७	वारच्च	वारच्च	
३८	तच्चा	तच्चा	
३९	एसाएस चोक	ताकुथा	कमेरेमाटो पाउने भिरालो जमीनको फेद
४०	बखुंचा	बखुंचा	
४१	छुसिख्यः	छुसिख्यः	
४२	कवच्चा	कवच्चा	
४३	गाखु	गाखु	गहिरो खोल्सा भन्ने अर्थ
४४	गँचाननि	गँचाननि	नेसं. ८५४ देखि विभिन्न तमसुक यसको उल्लेख आएको पाइन्छ । यसलाई गमचाननि भनिएको छ ।
४५	द्वःक्षवकेवा	द्वःक्षवकेवा	
४६	दिगु त्वा:	दिगु त्वा:	नेसं. ६४० देखि विभिन्न तमसुक यसको उल्लेख आएको पाइन्छ । यसलाई देखुरि भनिएको छ ।

ऐतिहासिक नामको अर्थ			
क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	
४७	नाय् गा:	नाय् गा:	
४८	ध्रुव फल्ला	ध्रुव फल्ला	
४९	ताहाननि	ताहाननि	तामो (ताहा) नीन, यो स्थान-नाम नेस. ७७९ र यसपछिका विभिन्न ताडपत्रहरुमा उल्लेख आएको छ ।
५०	चाकाननि	चाकाननि	
५१	क्यातुननि	क्यातुननि	क्यातु समुदाय बसोबास गर्ने ननि
५२	कैगा:	कैगा:	
५३	याता	याता	पारिलो स्थान
५४	चोदे	चोदे	नेस. ८३८ को तमसुकमा चोदे स्थान-नामको उल्लेख आएको छ ।
५५	जलाखु	जलाखु	नेस. ६४७ र त्यसपछिका विभिन्न तमसुकहरुमा जलाखु स्थान-नामको उल्लेख आएको छ ।
५६	लावाहुँ	लावाहुँ	नेस. ७६ देखि विभिन्न अभिलेखमा यसको उल्लेख आएको छ । यसलाई लादोल भेत्र भनिएको छ ।

च. बडा नं. ६ अन्तर्गतका स्थान-नामहरु

ऐतिहासिक नामको अर्थ			
क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	
१	बासुकी	बासुकी खुचा	
२	सिंहिकाली चोक	सिनाक्क	
३	सिंहिकाली	धौं हिति	

ऐतिहासिक नामको अर्थ

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
४	सिंधिकाली	इनायूक्व	इनाय (गणेश) क्व (किल्ला) अर्थात् गणेश भगवान रहेको किल्ला भन्ने अर्थमा यस स्थानको नाम इनायक्व भनिएको हो । यहाँ शिमि कै प्रख्या सिंहिकाली र गणेशको मानिदर रहेको छ । जसको नेतृत्वमा थिमि चपाचो क्षेत्रमा विस्काजात्रा सम्पन्न हुन्छ । नेसं ७५६ देखि विभिन्न तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ ।
५	गङ्गाले	गङ्गाले	गङ्गा (बन वा चौर) को तल्लो क्षेत्र
६	नासःननि	नासःननि	नासः द्यो भगवान भएको ननि
७	बसिपुखु	बसिपुखु	
८	चपाचो	चपा: च्वः/चपाचो	पौचा वा सतल (च्वाः) भन्दा माथिल्लो (च्व) स्थान । नेसं ६९३ को तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ ।
९	दुईननि	दुईननि	दुई समुदायको बसोबास रहेको ननि
१०	कस्मातुर्थी	कस्मातुर्थी	
११	स्वङ्गापुखु	स्वङ्गापुखु	नेसं ९९५ को लिखतमा उल्लेख आएको । यस स्थानलाई उर्क लिखतमा सोकंगाल भनिएको छ ।
१२	गार्चा	गार्चा	
१३	थाने	थाने	यो शब्द यहने बाट थाने भएको हुन्पर्दछ र यहनेको अर्थ मार्थ भन्ने हुन्छ । यसअर्थमा शिमिको माथिल्लो स्थान भन्ने अर्थमा यहने भन्दै थाने भनिएको
१४	गङ्गिचिवा	गङ्गिचिवा	गङ्गा: (नौवटा) चिभा: (चैत्य) भएको स्थान भन्ने अर्थमा
१५	बाहाखा	बाहाखा	नेसं ६४० देखि पटकपटक उल्लेख आएको । नेसं ८२४ सम्म यस स्थानलाई कृषिक्षेत्रको रूपमा नै उल्लेख गरिएको पाइन्छ ।
१६	बारेपुखु	बारेपुखु	
१७	तःथा: हिति	तःथा: हिति	ठूलो पानी बरने (तःथा:) धारा (हिति) भन्ने अर्थमा
१८	बायखा गा:	बायखा गा:	बाहाखा बजारबाट ठिक उत्तर बोदे जाने बाटो वरपरको क्षेत्र जुन बाटो भन्दा गहिरो छ ।

ऐतिहासिक नामको अर्थ

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
१९	भोखाबो बजार	भोखाबो बजार (त्योसि फल्ला)	
२०	पाटी विहार	पाटी विहार	
२१	वाःननि	वाःननि	
२२	ख्याननि	ख्याननि	ख्या थ्रका समुदाय बसेबास गर्ने ननि
२३	माकःननि	माकःननि	माकः थ्रका समुदाय बसेबास गर्ने ननि
२४	दुवाफल्ला	दुवाफल्ला	गो स्थान तीन बटा बाटो मिलेको चोक हो र उक्त चोक एउटा फल्ला रहेको छ । यसेको नामबाट दोबाटोमा रहेको (द्वाः) फल्ला भन्ने अर्थमा
२५	बागःतुधि	बागःतुधि	
२६	पांचो	पांचो	नेसं ६३५ को तमसुकमा यसलाई पाचो बु भनिएको छ ।
२७	दथुबाहा:	दथुबाहा:	दथु अर्थात् बीच र बाहा: अर्थात् विहार भन्ने अर्थमा
२८	भलखुचा	भलखुचा	
२९	थापाहिति	थापाहिति	
३०	सुल्चाहिति	सुल्चाहिति	
३१	दथुलाँ	दथुलाँ	भोखाबो बजारबाट भुलखुचा प्रवेश गर्ने चोकबाट नगरपालिका कार्यालय जाने उत्तरातिको बाटो जुन हाडोल मार्गसम्म जोडिन्छ ।
३२	हाडो लाँ	हाडो लाँ	नगदेशको नायद्वाका क्षेत्रबाट हाडोल जाने मार्ग
३३	हाडोल कुण्डोल मार्ग	हाडोल कुण्डोल मार्ग	भोखाबो बजार पुलिस चौकी पछाडीको हुँदै हाडोल कुण्डोल जाने मार्ग
३४	वारच्च	वारच्च	
३५	कोचाँ	कोचाँ	नेसं ८३१ को अभिलेखमा यसको उल्लेख आएको छ । यसलाई कोदरचा भनिएको छ ।
३६	कार्डोल	कार्डोल	

		ऐतिहासिक नामको अर्थ	
क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	
३७	कुण्डोल भगवती	कुण्डोल भगवती	कुण्डोल स्थित भगवती मादिरको नामबाट
३८	शुभ नगर	सलाख्व	सला अर्थात् घोडा र छव अर्थात् खुटाको डाम भन्ने अर्थमा
३९	खिचा हिति	खिचा हिति	
४०	शान्ती मार्ग	हाडोल	नेसं । ७० देखि विभिन्न अभिलेखमा यसको उल्लेख आएको छ । यसलाई हाडोल क्षेत्र भर्नाएको छ ।
४१	कुन्नाचा	कुन्नाचा	
४२	खरी बोट	खरी बोट	
४३	हाडो हिति	हाडो हिति	हाडोल स्थित हिति भन्ने अर्थमा
४४	हाचौं	हाचौं	हाडोल क्षेत्र भन्ना माधिको उच्च भूमग भन्ने अर्थमा हाडोच्च अर्थात् हाचौं
४५	लाकरत्वा	लाकल्चा	
४६	वागा:	वागा:	
४७	गाँ सिमा	गाँ सिमा	
४८	थाचाननि	थाचाननि	
४९	ध्याक्व गल्ल	ध्याक्व गल्ल	ध्याक्व थरका समुदाय बसेबास गर्ने गल्ल
५०	मंता गल्ला	मंता गल्ल	मंता अर्थात् दिसापिसाव गर्ने प्रयोजनको लागि निश्चित गरिएको स्थान (परम्परागत सार्वजनिक शौचालय) जाने गल्ल भन्ने अर्थमा

छ. वडा नं. ७ अन्तर्गतका स्थान-नामहर

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
१	बाहाननि (थूननि, ऊननि)	बाहाननि (थूननि, ऊननि)	बाहा (विहार) स्वरूपको टोल वा पहिले विहार भएको टोल । नेसं. ७६७ को तमसुकमा यसलाई बहाल ननि भनिएको छ ।
२	झावापुननि	झावापुननि	ओसिलो जमिन/बोट विश्वाको झयाङ फाँडेर वस्ती वसालेको । नेसं. ८१५ को लिखतमा झोपुननि को रूपमा उल्लेख आएको छ ।
३	छावासो	छावासो	जावा, पर्व, स्सकारहरुमा पितृ सम्मान/पितृ सम्मरण गर्न दुई वा दुई भन्दा बढी बाटो मिसिएको स्थान
४	लाल्हि	लाल्हि	अरु टोल / ननिवाट निस्कन मिल्ने खुल्ला ठाउँ
५	धावाखासि	धावाखासि	धावाखा अर्थात् नगर प्रवेशद्वार र सि अर्थात् छेउ भन्ने अर्थमा
६	त्वाःगः	त्वाःगः	गः: अर्थात् गहिरो वा होचो जमिनमा बसेको त्वाः: अर्थात् टोल
७	कुह्तालाल्हि	कुह्तालाल्हि	कुह्ता / प्रजापति समदाय वसोसास गर्न लाई वा स्थान
८	त्यांगः	त्यांगः	त्यां अर्थात् माझा पाइने गा: अर्थात् खाल्डो वा सानो पोखरी भएको स्थान
९	पाचननि	पाचननि	पांचा अर्थात् पांगो माटोको भूक्तोट भएको स्थान ननि
१०	पुखुसि	पुखुसि	पुखु अर्थात् पोखरी र सि अर्थात् छेउमा वस्ती वसेको
११	न्हूँझूँ भक्वः त्वाः	न्हूँझूँ भक्वः त्वाः	भक्वः अर्थात् लहरेसंग न्हूँझूँ अर्थात् नयाँ घरहरु बनेको त्वा: अर्थात् टोल । नेसं. ७६७ को तमसुकमा यसलाई न्हूँझूँभक्वेर टोल भनिएको छ ।
१२	बासुकी चोक	सिचाक्व / सिचको	मुख वस्तीको छेउ / मुन्त्रिको वस्ती, टोल
१३	ल्येचा (त्वाचा) / पेचा	ल्येचा (त्वाचा) / पेचा	दुईवटा ननिहरु जोड्ने घर मुनिवाट निकालेको साधुरो बाटालाई ल्येचा वा लाम्चा भनिन्दू र यसै अर्थमा टोलको नामाकरण भएको
१४	न्हूँझूँ त्योने त्वाः :	न्हूँझूँ त्योने त्वाः :	न्हूँझूँ अर्थात् नयाँ घर र न्हूँयोने अर्थात् अगाडिको टोल

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
१५	क्वलाखुँवुँ	क्वलाखुँवुँ	क्वलाखाद्यो (बालकमारी) गुथिको खेतहर भएको क्षेत्र भन्ने अर्थमा
१६	ल्हाबरिंख्चा / ल्हापतिंख्चा	ल्हाबरिंख्चा / ल्हापतिंख्चा	तेपालभाषामा पाखो खेतको टुकालाई ख्वा वा ख्वाचा भनिन्छ । ल्हापति अर्थात् हातको औला जनो ख्वा भएको स्थान भन्ने अर्थमा
१७	बासुकी	बासुकी	बासुकी नाग रहेको पोखरी (पुष्ट) भएको फाट
१८	लायकुँ	लायकुँ	प्रशासनिक कर्य गर्ने दरवार / तलेजु मन्दिर
१९	गाःहिति / गः हिति	गाःहिति / गः हिति	गाहिरो ठाउँमा हिति (धारा) भएको छेउमा रहेको हिति
२०	दुकेवाचा / देय् केवचा	दुकेवाचा / देय् केवचा	देय् अर्थात् वस्ती संगै रहेको केवचा अर्थात् केवसाबारी
२१	ताहागः	ताहागः	ताहा: अर्थात् साप बढी निस्कन्ते बन वा चौर भएको ठाउँ
२२	महाख्यः	महाख्यः	ख्यः अर्थात् ठुलो चौर रहेको ठाउँ
२३	दिसलाँ / दुसिलाँ / दथुलाँ	दिसिलाँ / दुसिलाँ / दथुलाँ	दुसिं अर्थात् केदो बढी फले क्षेत्र भएर जाने लाँ अर्थात् बाटो
२४	भासिचा / भासि हिति	भासिचा / भासि हिति	भानसिं धिकं अर्थात् एकजना स्थानीय समाजसेवीले निर्माण गर्न लगाएको धारालाई उनको थरबाट नामांकरण गरिएको
२५	कौगः	कौगः	कौः अर्थात् नकर्मीहरुको बढी खेत भएका क्षेत्र
२६	धःसिचा	धःसिचा	धः अर्थात् कुलो र सि अर्थात् छेउ वा बढी ओसिलो जमिन भएको फाट
२७	सिमाक्वचा	सिमाक्वचा	रुख विरुचा बढी भएको ठाउँको मुन्तिरको खेत / फाट
२८	बुँसुक्लचा	बुँसुक्लचा	बुँ अर्थात् खेत, सुकु अर्थात् सुक्ने । यसरी पानी छिटो सुन्ने खेत क्षेत्र
२९	भाजँबुँ	भाजँबुँ	भाजँ अर्थात् पानी नजम्ने अर्थमा र बु अर्थात् खेत । पानी नजम्ने आलो ठाउँको फाट
३०	विष्णु नगर / थागांचा	थागांचा	थागां अर्थात् साहै सुख्खा क्षेत्र
३१	याँधःचा / याँद्द (याह चा)	याँधःचा / याँद्द (याह चा)	पानी राखिएर बग्ने ठाउँसेको फाट

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
३२	शिलेश्वर / विसंतकि	विसंतकी / विष्णुकृष्ण	बि अर्थात् सर्प र तर्कि अर्थात् तह तह ! यसरी सर्प धेरै पाइने तह तह परेको खेत क्षेत्र / सिलु (गोसाईकुण्ड) को मेला लाग्ने दिन गूँहपुन्हमा यहाँ पनि मेला लाग्ने
३३	बरगाँ	बरगाँ	बर अर्थात् बदाम खेती हुने क्षेत्र
३४	वसिम्हा / वसिमा	वसिम्हा / वसिमा	वसि (अवाल) थरका समुदायको बडी जग्गा भएको / वःसि अर्थात् आरको वोटहरु भएको ठाउँ
३५	कुम्हाज़:	कुम्हाज़:	कुम्हा समुदायको बडी जग्गा भएको बस्ती किनारको पाँ वा ज्वँ, ज़: अर्थात् भासिएको क्षेत्र
३६	धूँच्चक / धून्चो	धूँच्चक / धून्चो	धूँ (तुँचालो) बडी लाग्ने अगलो स्थान / धूँखुँको माथिल्लो क्षेत्र
३७	धपरक (धूँचु)	धपरक (धूँचु)	मनोहरा खोलाको धपरक अर्थात् धाप क्षेत्र
३८	दुमिद्दः	दुमिद्दः	दुमि (कोदो) बडी फल्ले डेल क्षेत्र
३९	गःद्वप्वः / गः-दुप्वः	गःद्वप्वः / गः-दुप्वः	गः (माटोको ससानो वा होचो द्वाम सामान्यतया खोलानदिको किनारमा दुप्वः अर्थात् भूतप्रेत वस्ते सानो थुम्को भएको क्षेत्र
४०	बाय्खचा / सिचुटोल	बाय्खचा / सिचुटोल	
४१	नाय्धवाखा	नाय्धवाखा	नाय् (कसाई) समुदाय वसोबास गर्ने स्थानमा भएको ध्वाखा अर्थात् नगर प्रवेशद्वार भएको ठाउँ
४२	फँगा:	फँगा:	फा अर्थात् सुँगुर आहाल भएको गा: अर्थात् गहिरो जमिन क्षेत्र
४३	गाचार्च	गाचार्च	गा: अर्थात् गहिरो जमिन क्षेत्र
४४	साँकवातां	साँकवातां	
४५	लाय्केवा	लाय्केवा	
४६	न्हूँ हिति	न्हूँ हिति	
४७	धून्चो हार्ड्ट / कुम्हाडोल	कुम्हाडोल	

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
४८	मधु चोक / वरगांचा	वरगांचा	
४९	शिव नारा / थागांचा / दुसिडोल	थागांचा, दुसिडोल	
५०	सुन्दर वस्ती		
५१	देव नगर		
५२	बाघद्वार		
५३	तामाङ्ग वस्ती / धपरक	धपरक	
५४	गणेश नगर	दुँच्चपाखा, बाघद्वार	
५५	भणडारी टोल	दुँच्चपाखा, बाघद्वार	
५६	सम्भावना चोक	दुँच्चपाखा, बाघद्वार	
५७	गोपाल मार्ग	दुँच्चपाखा, बाघद्वार	
५८	नमुना वस्ती / वरगांचा	वरगांचा	

ज. वडा नं. ८ अन्तर्गतका स्थान-नामहरू

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
१	प्याखे दुवा	प्याखे दुवा	प्याखे (चार दिशा) दुवा (बाटो मिसिने स्थान) अर्थात् चौवाटो । यस स्थानमा अचेल North Point Mall रहेको छ ।
२	खपलां त्वाः	खपलां त्वाः	बोटको दक्षिण पर्वी बरसीलाई खपला त्वा भनिन्छ । खप जाने मुख्यबाट पर्न हुन्दा यस स्थानलाई खपलां टोल भनिएको ।
३	खपलां	खपलां	बोटको पर्वी छेउबाट खप जाने मुख्य मार्ग ।

ऐतिहासिक नामको अर्थ		
क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम
४	कोय् पुख् ला०	कवय् पुखु ला० खपलावाट दक्षिणमा रहेको यो पोखरी बोंदे बस्तीको तल्लो (कवय) भेगमा पर्ने हुनाले यसलाई कवय् पोखरी भनिन्छ ।
५	कोय् पुखु	कवय् पुखु खपला टोलको पछाडि अर्थात् दक्षिणातर अवस्थित पोखरी ।
६	मध्यमल ननि	मध्यमल ननि
७	न्हूमला०	न्हूमला०
८	दथु ननि	दथु ननि
९	चोबुत्ता०	चोबुत्ता०: कुनै समय स्थानीय देउताको नामा बिर्ता कायम गरिएको खेत पछि बस्तीको रूपमा विकास हुँदा चो (देउता) बुँ (खेत) टोल भएको
१०	चोबुगा०	चोबुगा०: चाःको अर्थ देउता, बुँको अर्थ खेत र गःको अर्थ वन क्षेत्र हुँच । चोबु टोलको उत्तरारि पर्ने वन क्षेत्र ।
११	चोबुतां०	चोबुतां०: चोबुगःबाट बोंदे तिर लाग्ने तां अर्थात् उकालो ।
१२	धर्मचक गुम्बा	धर्मचक गुम्बा
१३	चोबु पुखु	चोबु पुखु चोबु टोलको रहेका पोखरी
१४	गःसि ला०	गःसि ला० बोंदेको उत्तर पूर्व अवस्थित गःसि टोल जाने बाटो ।
१५	नद्धुत्ता०	नद्धुत्ता०: बोंदेको खपला टोल र लाई टोलको बीचको टोल ।
१६	नद्धुत्ता०पुखु	नद्धुटोलमा रहेको पोखरी ।
१७	याता	याता० याताको अर्थ दिनभर घाम लाग्ने घमाइलो ठाउँ भन्ने हुँच ।
१८	चुकः	चारैतर घरले घेरिएको बीचको खुल्ला सामुहिक ठाउँलाई चुक भनिन्छ । दथु ननि ८ नद्धुटोल बिचमा रहेको चोक ।
१९	तरालिवि	तरालिवि

ऐतिहासिक नामको अर्थ			
क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	
२०	गोजा फँ.	गोजा फँ:	गोजा थरका समुदायको घर अधिलितरको फँ: अर्थात् बाटो भन्दा अलो घर अगाडिको फुटपाथ ।
२१	थिमिला, अपाला, बोदेला	थिमिला	थिमि जाने बाटो, थिमिका बासिन्दाले थिमिलाई अपाला॑ र बोदेला॑ पनि भन्ने गर्दछ ।
२२	थिमिलांब	थिमिला॑ कोय॒	थिमिलाको पूर्वितरको क्षेत्र ।
२३	थिमिलांच्च	थिमिला॑ च्चय॒	थिमिलाको पश्चिमातिरको क्षेत्र ।
२४	तम ननि	तम ननि	थिमिलांबाट बोदे प्रवेश गर्ने स्थाननिरको टोल ।
२५	कोयछै ननि	कोयछै ननि	धरातलिय रुपले बोदेको सबभन्द गाहिरो स्थान भएको क्वय अर्थात् तल्लो ननिको रुपमा कोयछै ननि ।
२६	कुटिभ्फो ननि	कुटिभ्फो ननि	घरेपिच्छे लहरै (झवः) कुटि (ढिकी) भएको ननि ।
२७	खोचा ला॑	खोचा ला॑	ख्यो (चौर) चा (सानो) वा सानो चौरबाट च्चय छै जाने बाटो ।
२८	सिचु ननि	सिचु ननि	बोदेको नचुल्चा र खासिय बिचको सितल बतास लाग्ने ननि ।
२९	खासित्वा:	खासित्वा:	ठुलो चौडाइको पोखरी भएकोले यसको बरपरका सम्पूर्ण घरको गारो र पर्वालमा खाँची (ईटामा देखिने सेतो ननु) लाग्ने हुदा खाँची ठोल भनिएको र पछि परिमार्जन भएर खाँची भएको ।
३०	खाँसि पुखू	खाँसि पुखू	खाँसि टोलको पोखरी
३१	महालक्ष्मी ननि	महालक्ष्मी ननि	चोबुको गःसिवाट खासिटोलको केवाचा निरिक्त बाटो तै महालक्ष्मी ननि हो ।
३२	ध्याको ननि	ध्याको ननि	बाँसी टोलको कुनातिर पर्ने भागु टोल निरिक्त ननि ।
३३	ब्रम्हननि	ब्रम्हु ननि	बोदे खासि टोलबाट भाङ्ग टोल निरिक्त गरिल । कुरै बेला यस टोलका धौचर्जी साहुहरूले ब्राम्हणलाई भोजन र दान गरिने हुँदा यस टोललाई बम्ह ननि भनिएको ।
३४	कुमारी ननि	कुमारी ननि	खासि टोलको कुनादेखि दुवा टोलसम्मको बाटेलाई कुमारी ननि भनिन्छ ।
३५	लालित्वा:	लालित्वा:	बस्तीको बीचमा हुने खुल्ला सार्वजनिक स्थानलाई लालित्वा भनिन्छ । यसैको नामबाट लालित्वा: भएको

ऐतिहासिक नामको अर्थ			
क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	
३६	लाडि पुखुँ	लाडि पुखुँ	लाडि त्वामा भएको पोखरी जहाँ गुन्हपुन्हीको दिन त्वाःनः (रङ्गाको खुट्टा) काल्ने परम्परा रहेको छ ।
३७	दवात्वा:	दवात्वा:	भाँगु त्वा; खाँसि त्वा र लाडिको मिलन स्थानमा रहेको ठेल भन्ने अर्थमा
३८	तुँके चुकँ:	तुँके चुकँ:	तुँ (इतार) र छेँ (घर) जोडिएको चुकँ कारिलिका माईको घोछै, तुक्षे थरका समुदायको चुकँ ।
३९	भाँगुत्वा:	भाँगुत्वा:	नेसं ७३६ को तमसुक यसलाई भागिरि ठेल भनिएको छ । उत्तरितर भिरालो भएको पाखा, महालक्ष्मी मन्निर परिसरमा पर्ने ठोल । भाँगु थरका समुदायको बसोबास भएको बरसी, भाँ बनीगु स्थान भन्ने अर्थमा भाँगु ठोल भनिएको हनसक्के
४०	भाँगु गः	भाँगु गः	भाँगु त्वाको उत्तरितरको भिरालो बन क्षेत्र
४१	भाँगु ताँ	भाँगु ताँ	भाँगु र खाँसि त्वा उकिल्ने उकालो
४२	विष्णुधाट	विष्णुधा: त्वा:	नेसं ८९४ को शिलापत्रमा यसको उल्लेख आएको छ । यसलाई विष्णुधा: ठेल भनिएको छ ।
४३	पाँचो त्वा:	पाँचो त्वा:	नेसं ८०६ को शिलापत्रमा यसको उल्लेख आएको छ । यसलाई पाकचो भनिएको छ । यसलाई पाकचो भनिएको छ । बोदे दरवार (लायकु) पछाडि पांचो गणेश भएको ठोल
४४	पाँचो गः	पाँचो गः	नेसं ८०६ को शिलापत्रमा यसको उल्लेख आएको छ । यसलाई पाकचो भनिएको छ । पांचो त्वाको उत्तरितरको बन क्षेत्र
४५	लायकु	लायकु	बोदेको ऐतिहासिक दरवार क्षेत्र
४६	बारेननि	बारेननि	लायकुको उत्तर-पूर्वितरको ननि
४७	लाकुँझे	लाकुँझे	बोदे महालक्ष्मी मन्दिरमा भगवान स्थापना गर्ने होडवाजि चलेको बेला यस लाकुँझे २ विष्णुधा: त्वाको समुदाय मासु पोलेर खाइरहँदा अरुले तै भगवानको स्थापना गरेदेखि यस स्थानलाई लाकुँझे भनिएको । लाकुँझे र विष्णुधाटमा अझै पनि महालक्ष्मी र भैरवको ढुगा रहेको छ ।
४८	पलेस्वा पुखुँ	पलेस्वा पुखुँ	गुन्हपुन्ही मनाइने निलवाराही गं याख्खलाई चढाउन पलेस्वा (कमलको फूल) उमान् बनाइएको पोखरी

ऐतिहासिक नामको अर्थ			
क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	
४९	कोयू कुमारी चो	कोयू कुमारी चो	बोदेको पाचो टोलबाट पूर्वतिरको गहिरो चौरमा स्थापना गरिएको कुमारी
५०	घचाको	घचाको	धुँबु धः चन्द्रेश्वरी लागा पश्चिम तिर लाग्दा घचाको बुगा को दक्षिणतिर भिरालो छ। कुनै समय यस स्थानमा यहाँका पानीको प्रयोग गरी धः अर्थात् घटट संचालन गरिएको र सोहि घटटको तल्लो भागमा रहेको भन्ने अर्थमा धःचाको भनिएको ।
५१	घचाको बुगा	घचाको बुगा	कुलो सँगैको बुगा: ।
५२	तांकव	तांकव	ताँ (उकालो वा ओरालो) को तल्लो भाग (नव)
५३	चन्को	चन्को	चन्द्रेश्वरी माई रहेको स्थान
५४	चन्को ताँ	चन्को ताँ	चन्कोतिरबाट तांकव आउने उकालो
५५	चन्को खुचा	चन्को खुचा	चन्द्रेश्वरी मन्दिर र कागितग: खुचाखाट उत्तर मनोहरातिर बरने खोल्ता
५६	घोमा॑ जगत	घोमा॑ जगत	
	बुद्धाश्रम	बुद्धाश्रम	
५७	धुँबु धः	धुँबु धः	मनोहरा खुसि बोदेको उत्तरतिरको धुँबु फाँटलाई सिचाई गर्न बनाइएको कुलो ।
५८	धुँबु च्व	धुँबु च्व	धुँबु धः भन्दा पूर्वतिरको अलो भूभाग
५९	धुँबु च्व	धुँबु च्व	धुँबु धःबाट पश्चिम तिरको गहिरो भू भाग
६०	थाथ्या	थाथ्या	धुँबु फाट सुरु हुने भाग, कुलोले सिचाइ नहुने उत्तर पूर्वतिरको अलो भूभाग
६१	लाँख्यो	लाँख्यो	पलेश्वां पेखरी र गोरखनाथ मन्दिरबाट पश्चिम तिर लाग्ने बाटोसँग जोडिएको चौर
६२	गोरखना हिति	गोरखना हिति	गोरखनाथ मन्दिरको पश्चिमतिरको होचो स्थानमा रहेको हिति
६३	पाकोचा	पाकोचा	लाँख्योको उत्तरतिरको भिरालो भूभाग
६४	देप लाँ	देप लाँ	लाँख्यो हुँदै बोदेको देप (मसानधाट) तिर जाने बाटो ।
६५	घलामो	घलामो	

ऐतिहासिक नामको अर्थ			
क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	
६६	झुपाधाको	झुपाधाको	झुँचोपाखाको उत्तर, बोंदेको देपको पश्चिमतिर (ध्याको) भित्तातिरको भूभाग
६७	कानावसि	कानावसि	बोंदेको देपवाट उत्तर पश्चिमतिर कुनैसमय बरिस्ते मनहरा खोलाको पानी छेकेर जलमग्न गरेर हाताकार मध्याउँदा आगु नारायण रिसाएर शंखले हिकाउँदा आँखामा लागेर अन्धो (कां) भएकोले काना बासि भानएको
६८	झुँच्च पाखा	झुँच्च पाखा	बोंदेको पश्चिमतिरको लाँख्यो र पाखा
६९	झुँच्च लाँ	झुँच्च लाँ	झुँच्च जाने बाटो
७०	नलाँ	नलाँ	नगदेस जाने बाटो
७३	पलेस्ता॑ पुख॑ लाँ	पलेस्ता॑ पुख॑ लाँ	बोंदेको छ्वासबाट पलेस्ता॑ पोखरी निर्मित बाटो
७३	ख्योचा लाँ	ख्योचा लाँ	ख्योचाबाट पश्चिमतिरको बाटो
७४	याता॑ पुख॑	याता॑ पुख॑	नेस. ७६२ को तमसुकमा यसको उल्लेख आएको छ। यसलाई यातिपुखुर क्षेत्र भनिएको छ। यसलाई यातिपुखुर क्षेत्र भनिएको छ। बोंदेवाट थिमिको बाहारखा: बजार निरिक्त बाटोको बीचमा एउटा खुल्ला स्थान छ। जहाँ कुनै समय पोखरी समेत भएको। कहिलै धाम नछोकिने स्थानमा बनाइएको पोखरी भन्ने अर्थमा यातापुख॑ भनिएको। भनिन्छ यस पोखरीको निकास थिमिको निया॑ पोखरीसँग जोडिएको छ।
७५	हाँडोल लाँ	हाँडोल मार्ग	म.ध.न.पा. कार्यालयया उत्तरातिर हाँडोल जाने बाटो
७६	हाँडी ग.	हाँडी ग.	हारिगः, हाँडेल गहिरो भूभाग
७७	कुपाडोल	कुण्डो	हाँडोल (हारिगः) हाँडोल मार्गको दक्षिणी भागलाई कुण्डो भनिन्छ
७८	हाथाँ पाखा	हाथाँ पाखा	कुण्डोको पूर्व दक्षिणको उँचो समाथर क्षेत्र
७९	क्वाकः	क्वाकः	मनहरा खुर्सि पूलनिरको भूभाग
८०	कुनिश्चा	कुनिश्चा	बोंदेको पूर्व दक्षिणी हाँडोल मार्गको होचो कवच्यागु त्वागायात कुनिस्चा धाई॑
८१	गाख॑	गाख॑	गःको अर्थ गहिरो र खुको अर्थ खोल्सो। यसरी गहिरो सुकेको खोल्सो भन्ने अर्थमा गाख॑ हुँदै गाख॑ भएको।

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
८२	सिन्टिटार	सिन्टि	त्यसै गा को अर्थ खास्टो र खुँको अर्थ चोर । यनसी गरी खेतमा काम गरिरहेका मानिसहरुको खास्टो चोरेको स्थान भन्ने अर्थमा गाखु हुँदै गाखु भएको ।
८३	दथुला०	दथुला०	नेस् ६५५ देखि यसको उल्लेख आएको पाइच्छ । ती तमसुकहरुमा यसलाई सिमटि क्षेत्र, सिमटि बु भनिएको छ ।
८४	सानुटार	सान्त्वा०	दथु अर्थात् विच र लां अर्थात् बाटो । विचको बाटो ।
८५	तागिनि	तागिनि	बोटेको हेल्पोपोष्ट र खानेपानी क्षेत्र । कुनै समय यो क्षेत्रमा घ्यो चाकु सन्तुको बेला गाईलाई खुवाउने प्रचलन रहेको ।
८६	सिल्को पौ०	सिल्को पौ०	कुनै समय मानिस, गाईवस्तु आदि विश्वाम गर्ने र बास बस्ने स्थान । यस सम्बन्धि गुथि समेत भएको ।
८७	हितिको लाँ०	हितिको लाँ०	हितिको बुगा: जाने बाटो
८८	हितिको फल्चा	हितिको फल्चा	हितिको ठिक मुन्त्रि रहेको पाई भएकोले हिति (हिति) को (मुन्त्रिर) फल्चा भनिएको । अचेल उक्त फल्चा मासिसकेको छ ।
८९	लुखा	लुखा	शंखकोट क्षेत्र भित्रने लुखा (प्रवेशद्वार) भन्ने अर्थमा लुखा भएको
९०	गौरीधाट	गौरीधाट	मनोहरा खोलाको दायाँबायाँको क्षेत्र
९१	कचकच पाखा	कचकच पाखा	घोबु गःको उत्तर पूर्वांतरको भिरालो जग्गा । यो जग्गा कुनैबेला कचकच उपनामको पूर्ण बहादुर खपयूको भएकोले कचकच पाखा भनिएको ।
९२	कातिगः		बोटे द्योबु ल्चा: तां को कातिग: खुचाको दायाँबायाँको क्षेत्र
९३	कातिगः खुचा	कातिगः खुचा	बोटे द्योबु तांको कातिग: सँगैको खोल्त्यालाई कातिग: खुचा भनिन्छ ।
९४	दैचा पाखा	दैचा पाखा	बोटे धर्मचक्र विहारको दिग्द्यो परिसरको उत्तरतिरको भिरालो जग्गा
९५	मचा गा:	मचा गा:	बोटे लाँखो ल्चाको समभन्दा अगाडिको सार्वजनिक जग्गा । कुनैबेला यहाँ जन्मेर कोहि समयमा मरेको बच्चा (मचा) हरको लास गाइने स्थान (गा:) भएकोले मच्चागा: भनिएको

ऐतिहासिक नामको अर्थ			
क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	
९६	पामुगाः	पामुगाः	द्युवु धःबाट सिंचाइ हुने क्षेत्र द्युवुभन्दा गहिरो जग्गा । द्युलो वर्षापछि प्रायः पानी जम्ने स्थानलाई पामुगः भनिन्छ ।
९७	कँडी	कँडी	द्युवु धःबाट पुलां धाच्चा हुदै मनोहरा जाने फाँट लाई कर्ने (कँडी) फाँट भनिन्छ ।
९८	भालाँडो	भालाँडो	सिल्कों पौँ क्षेत्र र लोखापाको तल्लो भूमाग
९९	आखुख्यः	आखुख्यः	चन्को खुचा र मनोहरा खोला मिल्ने फाँटमा धेरै आलु फल्ने भूमाग भन्ने अर्थमा
१००	तिगिको	तिगिको	तिगिं (तिगिनी) बाट को (तल्लो) भूमाग
१०१	पुलां धचा	पुलां धचा	पुलां (पुरानो) धचा (सानो कुलो)
१०२	साँसि छ्यो	साँसि छ्यो	पाभूगः क्षेत्र, काठिगःको पश्चिमको गहिरो भूमाग
१०३	गाँधु मार्ग	गाँधु मार्ग	बोदेको पेखेदुवा पूर्विर जाने बाटो गाँधु चोकसम्मको बाटो
१०४	सरस्वातिखेल मार्ग	सरस्वातिखेल मार्ग	तिगानीदेखि सरस्वतीखेल जाने बाटो
१०५	सिन्निटार प्लानिङ	सिन्निटार प्लानिङ	ताळकालिन बोदे गा.वि.स.को ५२८ रोपनी जग्गा सिन्निटार प्लानिङ अन्तर्गत पर्दछ,
१०६	सिन्नि मार्ग	सिन्नि मार्ग	चलाक किल्लाको घरदेखि कृषि तालिम केन्द्र सम्मको बाटो
१०७	हेल्थपोष्ट मार्ग	हेल्थपोष्ट मार्ग	Advance School बाट बोदे हेल्थपोष्ट जाने बाटो
१०८	भैरब मार्ग	भैरब मार्ग	
१०९	निलकण्ठेश्वर मार्ग	निलकण्ठेश्वर मार्ग	गाँधु मार्ग कृषि विकास चोक देखि निलकण्ठेश्वर महादेवको बाटो
११०	हाइटेन्सन मार्ग	हाइटेन्सन मार्ग	११ किलो भोल्ट या हाईटेन्सन प्रशारण या पोल यनाच्चंगु लाईन या लंपु । सानुटार निसे मनहरी कार्किको घर सम्म ।
१११	कृषि विकास तालिम	कृषि विकास तालिम	गाँधु मार्ग को दोबाटोबाट कृषि विकास तालिम केन्द्र सम्मको बाटो
११२	टिगानी मार्ग	टिगानी मार्ग	सानुटार देखि चारको दोफो हुदै टिगानी जाने बाटो ।
११३	नीलबाराही मार्ग	नीलबाराही मार्ग	कर्न्सी चोकबाट टिगानी बुगा: (क्रुवा) सम्मको बाटो

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
११४	बुँचो मार्ग	बुँचो मार्ग	सिन्टीटार प्लानिङको भैरव मार्गको पूर्व तिरको बाटोलाई बुँचो मार्ग भनिन्छ ।
११५	सान्चो मार्ग	सान्चो मार्ग	हेल्पोपोस्ट जाने बाटो
११६	ज्ञान मार्ग	ज्ञान मार्ग	उद्भव थापाया ढैं लां कृषि विकास बैक तक या लां यात ज्ञान मार्ग धाइ
११७	चुलिन्चा मार्ग	चुलिन्चा मार्ग	
११८	धर्मपुर मार्ग	धर्मपुर मार्ग	Advance School को पछाईवाट कृषि विकास बैक सम्मको बाटो
११९	कृत्स्नी चोक	कृत्स्नी चोक	चारको दोफो चोक गाखु वनिगु लां धिङु थाय् ।
१२०	कृषि विकास चोक	कृषि विकास चोक	कृषि विकास बैक या गेट लिक: च्वगु चोक ।
१२१	प्रगती चोक	प्रगती चोक	
१२२	हाइटेक्सन चोक	हाइटेक्सन चोक	चारको दोफो मार्गदेखि हाइटेक्सन मार्ग र गाखु मार्ग जोडिने चोक ।
१२३	गाखु चोक	गाखु चोक	पेखेडुवा (North Point Mall) लं गाखु या कुनै थिङु चोक ।
१२४	सिन्टीटार चोक	सिन्टीटार चोक	टिरी मार्ग व हाइटेक्सन मार्गया Intersection मार्ग यात सिन्टीटार चोक धाई ।
१२५	चारको दोफो चोक	चारको दोफो चोक	बोदे हेल्पोस्ट, निलकण्ठेश्वर पूर्वितर हाईटेक्सन लाईन सरु हनु अधि दोफो (माटोको सानो ढिस्को जहाँ भूतप्रेतको बास हनु भन्ने मानिन्छ) भएको स्थान भन्ने अर्थमा
१२६	तिन्को लां चा	तिन्को लां चा	चारको दोफो देखि पूर्व खाँडो मार्ग भेरिने बाटो ।

भर. बडा नं. ६ अन्तर्गतका स्थान-नामहरू

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
१	निलबाराही प्रगति टोल	वाकाक:	
२	संसी टोल	संसी टोल	संसीको रुख पाउने ठाउँ

ऐतिहासिक नामको अर्थ			
क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	
३	कवाँ पाखा	कवाँ पाखा	कवाँ (कंकाल) वार्धि निस्कने ठाउँ
४	गंख्य	गंख्य	गंथाख (निलबाराही गण नाच) सिकाएको चौर
५	शांखकोट	शांखकोट	भर्तपुर जिल्लाको ७ वटा कोट (किला) मध्येको कोट
६	सानुटार	सान्चो	
७	खपला	खपला	खप (भर्तपुर) जाने बाटो
८	टिगरी	टिगरी	ति (निगालो) उभिने ठाउँ
९	छ्वासो टोल	छ्वासो टोल	छ्वासो अर्थात् दोबाटोनिरको टोल
१०	दथुटोल	दथुटोल	बीचको टोल
११	तरँटोल	तरँटोल	टूलो टोल
१२	सिन्टिर	सिन्टिर	
१३	सिव दफो टोल	सिव दफो टोल	
१४	भाँला दो	भाँला दो	
१५	गाखु	गाखु	गहिरो खोला
१६	भईचम्पा देवी टोल	भईचम्पा देवी टोल	
१७	खा द्वः	खा द्वः	
१८	माथिल्लो निकोसेरा	छ्वासो	
१९	व्याँ गणेश(व्य गणेश)	व्याँ गणेश (व्य गणेश)	
२०	सला घचा	सला घचा	
२१	हिंकुचा	हिंकुचा	
२२	चपाचा	चपाचा	

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
२३	धर्मी	धर्मी	
२४	मर्चा	मर्चा	
२५	खुसी वगः	खुसी वगः	
२६	हिति गः	हिति गः	
२७	भुले	भुले	
२८	बीसिगः	बीसिगः	
२९	इच्छारा ताचा	ईच्छारा ताचा	
३०	कुण्डोल	कुण्डोल	
३१	तुलपा	तुलपा	
३२	लोखा	लोखा	
३३	गौरीघाट	गौरीघाट	
३४	सांको ला	सांको ला	
३५	भालाडो	भालाडो	
३६	टिगिक्कवः	टिगिक्कवः	
३७	सरस्वतीखेल मार्ग	सरस्वतीखेल मार्ग	सरस्वतीखेल जाने वाटो
३८	बुच्च मार्ग	बुच्च मार्ग	
३९	चुलचा मार्ग	चुलचा मार्ग	चिप्लो माटो भएको वाटो
४०	चुलुचा	चुलुचा	
४१	चारको दफ्तर	चारको दफ्तर	
४२	दिगिचा	दिगिचा	
४३	छाँ द्वः ला	छाँ द्वः ला	

क्र.सं.	हालको नामाकरण	मौलिक वा स्थानीय बोलीचालीको नाम	ऐतिहासिक नामको अर्थ
४४	बुगा मार्ग	बुगा मार्ग	
४५	सौदेल	सौदेल	
४६	यासिंगः	यासिंगः	यासि (लिङ्गो) लिन जाने गः(पाख्या)
४७	पारचा हिति	पारचा हिति	
४८	दोकाचा(निकोसेरा)	दोकाचा(निकोसेरा)	
४९	आँचले	आँचले	
५०	कुन चा (निकोसेरा)	कुन चा (निकोसेरा)	
५१	जोशीदोचा	जोशीदोचा	
५२	टिगांक्वः खुचा	टिगांक्वः खुचा	
५३	गाखु देवी मार्ग	गाखु देवी मार्ग	

अनुसूची ४ संकलित स्थान-नामहरूको वडागत संख्या

वडा नं.	स्थान-नामको वडागत संख्या	मौलिक स्थान-नामको वडागत संख्या
१	२३	११
२	१७	११
३	१३	५
४	७१	६१
५	५२	४२
६	४३	३९
७	५८	४२
८	१२२	१०७
९	५३	४०
नगर	४५२	३५८

अनुसूची ५ विभिन्न कालखण्डमा उल्लेख भएका ऐतिहासिक स्थान-नामहरू

क ताडपत्रमा उल्लेख भएका स्थान-नामहरू

उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल	उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल
फतखा क्षेत्र	५६०	जलाखबु	६४१, ६६८, ६७०, ६७३, ६९६, ७१०, ७१६, ७५१
कोथोतोल	५६०, ८२६	क्वथव तोल	६४१
क्वथतोल	५६०	चलेडाछे	६४१
मुल ननि यंकुलिछे	५६२	थामाथलि खेल	६४१
युटाछे	५६२	कलशबु	६४१, ६६८, ७४०, +
इतिफुसि टोल	५७३	बाहारघ तो यंक्व क्षेत्र	६४४
स्यालकोछे	५७३	बाहार पोतो बु	६४४
बादिम स्थान	५७३	देगुरिगाम पुखुरि	६४४, ६५५, ६५६, ६६२, ६८०, ७००, ७०६
क्वथषाछे	६०९	थांतोल	६४७, ६५०, ६६२
गडछे	६२५	देगुरि गाम	६४७
खनिम टोल	६२५	यंजय नाम	६४७
तवडुँछे	६२५	तालसिद्धक्वाछे	६४७
यथोवंपा क्षेत्र	६२५	दथवतोल	६४९, ६८८
कोथो गडछैं वंकुलि छैं	६२८	क्वथव तोल	६४९
दथवतोल	६३५	ककशिलद्वलद्वं बु	६४९
थथुतोल	६३५, ६९७, ७०२, ७४२	तवलुबि यंताछे	६४९
क्वाथच तोल	६३५, ७०७, ७५७, ८१०, ८०४	बाहार्खाबु	६५०
क्वतखाच्छे	६३५	देगुरिगोष्ठि क्षेत्र	६५०
युताच्छे	६३५	धुनिबु क्षेत्र	६५०, ७५२, ८०५, ८१२
पाचोबु	६३५	यिविलाच्छे तोल	६५०
वंताच्छे	६३५, ६७०	क्वाथक्वतोल	६५१

उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल	उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल
गुठी क्षेत्र	६३५, ६६८, ७७४	क्वथवटोल	६५२
बहारपतो यंको बातिका	६४०	नेववंछे	६५२
थंथोतोल	६४०	यारिविछे	६५२
देगुरिगाम पुषुरि	६४०	शुणनिपुश्चिरिकछे	६५२
नववंछेपुक्षरि	६५२	योथ्वननि	६८०
सुमित बुँ	६५५	थंटोल	६८०
फेतषा	६५५	दध्वननि	६८०
पुद्धर	६५५	दध्वननि वंता	६८०
कशुरिद्धि क्षेत्र	६५६	कोथ्वतोर	६८०
करशुरि	६५६	हितिफुसि गाम	६८०
थंत्वल	६५६	शुगाम	६८०
देघुरि गामछे	६५६	योकमातुथिछे	६८०
शुदेश	६५६	दुदुयेताछे	६८०
क्वथवल लाछे	६५६	रेशुभि गाम छे	६८०
सोतोद्विलगाद क्षेत्र	६५६	वथ्वननि	६८२
तवलाछ्य तोल	६५६	थनिस्वतोल	६८२
थरि क्षेत्र	६६२	देगुरि दोर	६८२, ८२६
येकुरिकोदे	६६२	धुनित वधंद क्षेत्र	६८३
पसलछें	६६६	तुथिछे	६८३
योथ ननि	६६६	याथ्वननि	६८४, ६७०, ६७३, ६८२
देगुरि गाम छे	६६६	यितिफुसी गाम	६८४
यितिफुसि गाम	६६६	पाथरछे	६८४
वकुरि क्वरछे	६६६	क्वचछे	६८४
विजयपुरिष्ठान	६६७	यिमलाछे	६८४
करषु पुषुरि	६६८	येताछे	६८४, ७८५, ७८७, ८१२, ८१७, ८३१
युकुचि क्वनेछे	६७०	बाचादि क्षेत्र	६८५
रासिक्व	६७०	चोगामछे	६८५
कलंषु पुषुरि	६७३	थंटोल देगुरिगाम	६८८
देगुलि गाम	६७६	क्वथव तोल	६८८

उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल
थंकरा क्षेत्र	६७६
वंथाटोल	६७६
शिवगलस्थान	६७६
यंछे, टोल	६७६
येकुरि क्वनछे	६७६
येकुरि क्वनछे	६७६
योथ्वननि	६८०
थंटोल	६८०
दथ्वननि	६९२
हितिफुसि गाम	६९२
यितिफुसि	६९२
मिखाल्होया द्वावात	६९२
रोहाफदछे	६९२
थंथुटोल	६९३, ६९७, ७००, ७०१, ७०६
चपाचो	६९३
चपाचो	६९३
क्वथुटोर	६९३
क्वथुटोल	६९३
डोयोहिति क्षेत्र	६९३
सिमति क्षेत्र	६९४
यितिफुसि गामस्थि यता केवा	६९४
दुंथुननि	६९६, ७९२, ८२६, ८३४
केवाभुँ	६९६, ७८०
गाढल	६९६
कुपलाछ्च तोल	६९६
सराधगोष्ठि क्षेत्र	६९६
मगराछ तोर	६९६

उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल
दुछे	६८८
थसलंषु क्षेत्र	६८८
क्वथुतोर	६९०
दुम्हाधुनि क्षेत्र	६९०
दहबु क्षेत्र	६९१, ६९३, ७५०, ७५२, ७५५, ८१०, ८१२, ८१६, ८१७
पुतिलं क्षेत्र	६९१
षुगलबु	६९१
दथ्वतोर	६९२
दथुननि	६९७
प्लबु क्षेत्र	६९७
हितिफुसि ननि	६९७
हितिफुसि	६९७
हितिफुसि गाम	६९७
नितक्व क्षेत्र	६९७
येताछे, टोल	६९७
दुँछे	६९७
क्षपलाछ्च तोल	६९७
रोछवंता ननि	६९७
लाछ योताछे	६९७
तुथिछे	६९७
क्वटोल	६९७
पुषुलि वंताननि	६९७
नितको बु	६९८
दोलचो	६९८
दथ्वटोल	६९९
शुदेश	६९९
दथुतोल दुँछे	७००

उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल
राघवंता ननि	६९६
हितिफुसी तोल	६९६, ६९१, ७००, ७५१, ७५९, ७८७, ८५०
दथुतोल	६९७, ७०५, ७१६, ७५०, ७६०, ७६६, ७९०, ७९८
थंथुननि	६९७
देगुलि गाम	६९७
शुदेश	६९७
शुदेश	६९७
शुदेश	६९७
वंखाछे ननि	६९७
दथुननि	६९७
हिटिफुसि गा दथुननि	७०२
जलधुनियाक्व क्षेत्र	७०२
मगुलं	७०२
चपाचो	७०३
दथुननि	७०३
हितिफुसि	७०३
दुवांथलि	७०३
दुँछे	७०३
योथ्वननि	७०५
शुदेश	७०५
दथुननि	७०५
दथुननि	७०५
दथुननि	७०५
हितिफुसि दथुननि	७०५
हितिफुसि	७०५
हितिफुसि	७०५

उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल
थंथुतोल देगुलिगाम	७००
हितिफुसि दथुननि	७००
यंद्वल क्षेत्र	७००
र्याथक्षल	७००
द्ववायंतावल क्षेत्र	७००
थंटोल द्गुरिगाम	७०१
दुल्यागाम	७०१
केवछे ननि	७०१
यंबुकछे	७०२
हितिफुसि दथुननि	७०२
यंबुकछे	७०६
थुंथु देगुरिगाम तोरछे	७०७
धुनि दहबु क्षेत्र	७०७
शुदेश चपारचो	७०७
शुदेश	७०७
शुदिस	७०७
वंथ्वननि	७०७
इनायलाल्हि	७०७, ७५२, ७५७, ७६१
र्वाथगाम	७०७, ७१०
चायुथलि क्षेत्र	७०७
हितिफुसि दथ्वननि	७०७
हितिफुसि तोल	७०७
यितिफुसि राघ योता लिविभु	७०७
यिवितिरबु	७०७
कोरंषु	७१०
देगुरिगाम ननि	७१०

उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल	उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल
हितिफुसि	७०५	शुदेश	७१०
जरधूनियाको क्षेत्र	७०५	चपादचोतोर	७१६
रोहोफरछे	७०५	येबुकछे	७१६
मलिषा क्षेत्र	७०५	यिनाय ननि	७१६
पसलछे	७०६	ग्वाथननि	७१६
थंथ्वतोल	७०६	लादोल बोहारि क्षेत्र	७१६
देगुरि	७०६	हितिफुसि तोल	७१६
बाचारि दहबु	७०६	रोहफदछे ननि	७१६
यिनायलाछि टोल	७०६	लिबिछे ननि	७१६
बाचारि क्षेत्र	७०६	चोबल दो	७१६
बाचादि क्षेत्र	७०६	पिषाछे ननि	७१६
हितिफुसि दथ्वननि	७०६	याबुछे	७१६
हितिफुसि	७०६	पुरराछि बु	७१६
दोबादोल क्षेत्र	७०६	हितिफुसि तोल	७१७
येताको	७०६	योथुकेबा	७१७
यसयछे	७०६	हितिफुसि दथ्वननि	७२१
दुंछे	७०६	तुकराबु	७२१
बसिवरबु	७२१	नकटोल	७४८
चपाचो क्षेत्र	७२४	इतिफुसि टोल	७४८
दथुननि	७२४	लंखला छैं	७४८
हितिफुसि	७२४	गोलख पादका केबा	७४८
थंथ्वतोर	७२५	हितिफुसि केबा	७५०
देगुरि राछ	७२५	हितिफुसि केवालाछे	७५०
भनसारख्यत	७२५	त्यागद्व क्षेत्र	७५०
भनसार बुँ	७२५	पिराय टोल	७५१
बाहारखाद्व	७२७	दकत्वाल टोल	७५२
चपादचो तोल	७२७	वंखाछे टोल	७५२, ८१२
नाश्वरननि	७२७	बखाछे	७५२
हितिफुसि	७२७	इनायलाछि टोल	७५२
जरा प्वखचो गृह	७२७	नेकटोल	७५२

उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल	उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल
यंकुरिकुनछे	७२७	वंविद्वल केवा	७५२
यिनायराछ्च तोल	७३०	बसिकतोर	७५२, ८०५
चिवल क्षेत्र	७३०	इतिफुसि टोल	७५३
क्वरंखुतोर	७३१	इतिफुसि नाश्वःननि	७५३
न्हुरछे भाल/भार	७३१	देगुरि तोर	७५४, ७८१, ७६६, ७९१, ८१९, ८२०
राछ्च तोल	७३६	हितिफुसि छे	७५४
फाबु क्षेत्र	७३६	तुंथिजोर केब	७५४
भागिरि तोल	७३६	इतिफुसि	७५५
चपादचोतोल	७३९	यिनायको बरेला छे	७५६
हितिफुसि तोल	७३९	हितिफुसि टोल	७५६
दक्त्वाल	७४०	हितिफुसि तोल	७५७
मादुतोल	७४०	ध्वरखा क्षेत्र	७५७
लोहफलेछे	७४०, ७९६	कुम्हार ननि	७५७
यंबुकछे	७४२	यदर क्षेत्र	७५७
नाश्वर ननि टोल	७४३, ७७३	नाद्रक्व केवा	७५९, ८३१
चधर क्षेत्र	७४३	दथुतोर	७६०, ६९६, ८०४, ८१२, ८१४, ८३०, ८५४
बाखाछे टोल	७४४, ७९६	बाहालखा क्षेत्र/बु	७६०
पिथुगाम	७४४	नकतोर	७६०
क्वत्वाल तोल	७४७	हितिफुसि तोर	७६०
बकपा केवा	७४७	चपाचो तोर	७६१, ७९६, ८१८
इन्यायलाछ्च तोल	७६२	भुराख्वात	७६८
याति पुखुरक्षेत्र	७६२	फेतखा क्षेत्र	७६९
याति पुखुर क्षेत्र	७६२	चापाचो टोर	७६९
इतिफुसि तोल	७६२	चपालचो तोल	७६९
धुनिबु क्षेत्र	७६३	इन्यायलाछ्चि	७६९
राछ्च तोल	७६३	नकटोल	७६९
राक्वछे तोल	७६३	हितिफुसि टोल	७६९
हितिफुसि तोर	७६४	नयलतोदेस प्रदेश	७६९

उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल	उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल
रायबारा क्षेत्र	७६४	जागांधलक	७६९
चपारचो टोर	७६६	वभिने तोल	७७०
यिनायराछि तोल	७६६	मनोहोरा कोदोए क्षेत्र	७७०
क्वातछें	७६६	नकतोर	७७२
नाश्वल ननि	७६६, ७७५, ७७९, ८१८	नकटोर	७७२
कोथुतोल	७६६	रिपछे	७७२
हितिफुसि	७६६	धुनिदोर बु	७७३
हितिफुसि तोल	७६६	क्वाथकाच्छे ननि	७७४
साननि	७६६	पबु	७७४
यन्दगार क्षेत्र	७६६	हितिफुसि	७७४
उथुगाम ननि	७६६	भेरुच्छे मंरा	७७४
राछितोर	७६७	खपोबु	७७४
राछितोल	७६७	गरछें	७७५
नाश्वर ननि	७६७, ७७९, ७९८	याकातछें	७७५
चायथरि क्षेत्र	७६७	धुनि दहबु	७७६
दोबातीनि क्षेत्र	७६७	नास्वल ननि तोल बाक्वत ननि	७७६
न्हुरछे भोर तोर	७६७	दोबाति क्षेत्र	७७६
हितिफुसि तोर	७६७	हितिफुसि ननि	७७६
हितिफुसि तोर	७६७	हितिफुसि टोल	७७६
द्वावा हितिक्व	७६७	हितिफुसि टोल	७७६
बाहाल ननि	७६७	हितिफुसि तोल	७७६
दोबाति	७६८	धुनि दहबु क्षेत्र	७७७
हितिफुसि	७६८	धुनिदहबु	७७७
दुवादोल / दुवुदोल क्षेत्र	७६८	बाचालि धुनि क्षेत्र	७७७
नकतोल	७७७	त्वावल तोल	७८०
क्वाथक्व तोल चोछे	७७७	दथुटोल	७८१
हितिफुसि टोल	७७७	सिमति (सिमति बु)	७८९
याथुछे	७७७	नकतोल	७८९

उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल
सिमति क्षेत्र/बु	७७८
बाहालखा मगुरानयोथ्व केवा	७७९
देगुलि तोल	७७९
देगुलि तोल काल ननि	७७९
वंथुननि	७७९
बंथु ननि	७७९
नाश्वलननि तोर	७७९
नास्वल ननि तोल	७७९, ७८१, ८११
बाक्वत ननि	७७९
दोवाति क्षेत्र	७७९
ताहावननि	७७९
गलछे	७७९
हितिफुसि टोल	७७९
हितिफुसि तोर	७७९
हितिफुसि तोर	७७९
हितिफुसि तोल	७७९
हितिफुसि टोल	७७९
हितिफुसि टोल	७७९
निक्व क्षेत्र	७७९
नैलतेदिस प्रदेश	७७९
तेतोबु	७७९
क्वाराषु	७८०
क्वाराषु टोल	७८०
क्वलंखु तोल	७८०
हितिफुसि तोर	७८०
हितिफुसि तोल	७८०
षुनचो क्षेत्र	७८०
सिरियाक्व क्षेत्र	७८०

उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल
बाहरखा क्षेत्र	७९०
हितिफुसि तोल	७९०
हितिफुसि टोर	७९०
थरि क्षेत्र	७९०
सिगोष्ठि क्षेत्र	७९०
नास्वर ननि तोर	७९१, ८०६, ८०७, ८२०
बाकोत ननि	७९१
रोदोगार क्षेत्र	७९१
बाहालखा बातिका	७९२
हितिफुसि टोल	७९२
हितिफुसि तोर (बाक्वत) ननि	७९५
रोहोता धुनि	७९५
कोप्वदोल क्षेत्र	७९५
अतके बाहार	७९५
लाडन क्षेत्र	७९६
चपारचो तोल	७९८
क्वराखु तोर	७८१
देगुरिटोल	७८१, ८२४
दहबु	७८१
हादोल क्षेत्र	७८१
मादुटोर	७८१
मादुटोल	७८१
हितिफुसि तोर	७८१
हितिफुसि टोल	७८१
येदेवल	७८१
मारछे	७८१
बाहरखा क्षेत्र	७८५
चपारचो टोर	७८५

उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल
नकचा टोल	७८५
चायथरि भु	७८५
हितिफुसि टोर	७८५
हितिफुसि तोल	७८५
घरामालबु क्षेत्र	७७४, ७७५, ७८१, ८०२, ८०४, ८१०, ८१२
हितिफुसि टोल	७८५
खाखर टोल	७८५
क्वरंतोर	७८७, ८५२
हितिफुसि छे	७८७
हितिफुसि तोर	७८७
हितिफुसि टोर बातिका	७८७
हितिफुसिटोर	७८७
बधाछे तोर	७८७
इनायलाछि तोर	७९८
हितिफुसि तोर	७९८
हितिफुसि तोल	७९८
हितिफुसि दोल केबा	७९८
हितिफुसि तोल	७९८
पिथुगाम टोर	७९८
जितपाख गृह बातिका प्रदेश	७९८
पुषुरसितोर	७९८
सलथलि क्षेत्र	७९८
करसुर क्षेत्र	८००
स्वमरि बु	८०५
फिढ्वु	८०५
झामसेक्व क्षेत्र	८०५
क्वरंखु टोल	८०६

उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल
झुलचो क्षेत्र	८०६
बाक्व ननि	८०७
बाक्वत ननि छे	८०७
हितिफुसि तोर	८०७
क्वलंखु टोल	८०८
क्वरंखु टोल	८०८
देगुलि टोल	८०८
जराखु केबा	८०८
जराखुदोल केबा	८०८
दहबु	८०८
यिनायराछि तोल	८०८
वंभेने टोल	८०८
हितिफुसि टोल	८०८
दुथुगाम ननि	८०८
बाचारि क्षेत्र	८१०
राछितोर	८१०
हितिफुसि तोर	८१०
हितिफुसि तोल	८१०
मरिखा बु	८१०
वंथो बु	८१०
हितिफुसि टोल	८११
हितिफुसि तोल	८११
चखुचा क्षेत्र	८१२
हितिफुसि तोर	८११
जशिदोल क्षेत्र	८११
जितापाख	८११
चखु	८१२

उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल	उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल
जराखुदोर केवा	८०६	ताहा ननि	८१२
राघ्यतोल	८०६	हितिफुसि तोल	८१२
नक्टोर	८०६	हितिफुसि तोल	८१२
वंभेने दोर	८०६	हितिफुसि तोल	८१२
हितिफुसि तोर	८०६	खुखुंदोल क्षेत्र	८१२
शिमति क्षेत्र	८१२	चनिगर स्थान	८२०
कुरंषराछे	८१२	यामराछे तोल	८२०
देगुरितोल	८१२, ८१८	चपालचो टोर	८२१
चपालचो तोल	८१२	बाखाछे दोलटोल	८२१
नक्टोल	८१२	चाखुं दोर क्षेत्र	८२१
तचहलिबु क्षेत्र	८१२	ताहाकननि	८२१
अनादोल क्षेत्र	८१२	क्वाथक्व तोल	८२१
नक्चा तोल	८१३	हितिफुसि तोर	८२१
नकदेलाक्व क्षेत्र	८१३	गादर ननि	८२१
राक्वछे तोल	८१३	ब्लखु क्षेत्र	८२१
हितिफुसि तोर	८१४	मादु टोल	८२२
कामरा दोर	८१४	दोबाति क्षेत्र/बु	८२३
फेतखा बु	८१५	हितिफुसि टोल	८२३
फेतखा बु	८१५	थाथु बाहिरि	८२३
राघ्यतोर	८१५	बाहाखा क्षेत्र	८२४
न्हरछे झोर तोर	८१५	यिनायराघि टोर	८२४
हितिफुसि तोल	८१५	हितिफुसि टोल	८२४
ताडिनिवल क्षेत्र	८१५	हितिफुसि टोर	८२४
चपारचो तोल	८१८	नक्टोल	८२५
फेतखा क्षेत्र	८१९	नक्टोर	८२५
झोपननि	८१५	हितिफुसि तोर	८२६
यिनायराघि तोल	८१६	हितिफुसि टोल	८२६
नक्टोल	८१६	सशुतायिति क्षेत्र	८२६
हितिफुसि तोल	८१६	सरसुति त्यायि क्षेत्र	८२६
हितिफुसि तोल	८१७	क्ववयाछे	८२६

उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल	उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल
हितिफुसि तोल	द१७, +	नकटोर	द२७
चपालतोल	द१८	ताहान तोर	द२७
देगुरि तोर कार ननि	द१९	हितिफुसि तोर	द२७
बाक्वतननि	द१९	रिबन क्षेत्र	द२७
ताहाकर ननि	द२०	करिबण क्षेत्र	द२७
क्वाथदोर	द२०	दोगन ननि गृह	द३०
हितिफुसि टोल	द२०	एदबु (इदोरबु)	द४८
नकटोर	द३१	क्वाथक्व तोल	द७३
लाबदो बोहारि क्षेत्र	द३१	देदो क्षेत्र	द७३
हितिफुसि टोल	द३१, द७५	बाघातोर	द७३
हितिफुसि टोर	द३१, द५५, द६४, द७५, द७६	इनायक्व	द७५, ९२२
सिरुति	द३१	इनायको	द७५
धुधेरामोर क्षेत्र	द३१	ब्रम्हानछे	द७५
मादुटोर	द३२	बाचालां धुओबुं	द७५
क्वाथकोटोर	द३२	बाचातीबु	द७५
थामल्हा क्षेत्र	द३२	बाचाला	द७५
नकटोर	द३६, द६२	दुथ्वननि	द७५
वंभिने टोर	द३६	जातिगाबु	द७६
गामक्व क्षेत्र	द३६	बराखुटोर	द७६
गाम क्यब	द३६	नेटोल	द८०
जराखु वाटिका	द३८	ब्राम्हाननि	द८०
नतोर	द३८	पमुध्यल क्षेत्र	द८०
चोदोतोर	द३८	चोलांटोल	द८०
जराखु वाटिका	द३९	यिनाराछे	द८४
जराखुदो केवा	द३९	इनायराछि टोर	द८४
नकटोर	द३९	जितापा केवा	द९८
वंभिने टोर	द३९	पेतोरशिको	९७९४
हितिफुसि तोर	द४६, द५२, द७०, द९८, +		

उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल
तादोल	८४६
चुलखु बु	८५२
गामचाननि	८५४
नवबा	८५४
चपाचो टोर	८५५
सिदोर क्षेत्र	८५५
जशदोल बु	८५५
ब्राम्हननि (ब्रम्हननि)	८६२
मारुटोर	८६८

उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल
सिमति क्षेत्र	+
हितिफुसि टोल ननि	+
दुवाचो	+
शिवगलस्थान	+
चोछैं टोल	+
कोळ्हादोलबु	+
दोकोबु	+
कासाक्वबु	+
राक्वच्छे तोल	+

ख शिलापत्रमा उल्लेख भएका स्थान-नामहरू

उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल
नटोल	६८६
वछैँ	७०३
चपालचो तोल	७७४
चखु बु	७७६
जिमतो बु	७७६
खय्गु	८१२
लाखु बु	८१२
हितिदोल	८१९
तेडला	८१९
इनायराछि	८२६
इनाक्व	८३१
दूबाति	८३१
इतिफुस	८३१
क्वदरचा	८३१
चैत्यराष्ट्रोल	८३१
सुरथरि	८३१
कुनछे	८३१
चपाचो	८३२, ८७२, ९८३
सोमलिंग कोट	८५१
वाभु	८५१
चोदा तोल	८५२
देगुल तोल	८५३
क्वरंखुतोल	८५४, ८७३, ८७५
कोराखु तोर	८७२
लपाचो तोल	८७९
मासचाननि	८८०
इनायलाछि	९००

उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	उल्लेख रहेको साल
इनाय तोल	९२२
वाभिने तोल	९२२
पतसिक्व	९२२
वांतिन तोल	९२२
क्वाछे	९२५
क्वाक तोल	९२६
छाक तोल	९३०
इनायको	९४९
चषुति बु	९४९
लागं	९४९
दोको बु	९४९
स्वल बु	९४९
सम्बतिं बु	९४९
मदुतोल	९८८
जलाखु बु	+
इनायको	+
गामचाननि	+
कोल्हादोल बु	+
दोको बु	+
कासाक्व बु	+
मंधला बु	+
पुतिला बु	+
कोद्वल बु	+
हिदागाद बु	+
तवधुध्वाको बु	+
खुपिचला बु	+

ग स्थानीय भजनगीतमा उल्लेख भएका स्थान-नामहरु

ताडपत्रमा उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल
चपाल	भूपतिन्द्र मल्ल
गांचा	भूपतिन्द्र मल्ल
चोरे	भूपतिन्द्र मल्ल
थाथुभारि	भूपतिन्द्र मल्ल
कोकि	भूपतिन्द्र मल्ल
दिगुली	८००, भूपतिन्द्र मल्ल
बाखाढँ तोर	८७२
क्वलाखु	८९०
इनाको	गीर्वाणयुद्ध
क्वाथक्षे	सुरेन्द्र विक्रम, +
क्वाथछे	सुरेन्द्र विक्रम, +

ताडपत्रमा उल्लेख आएको स्थान-नामहरु	उल्लेख रहेको साल
दथुत्वार	सुरेन्द्र विक्रम
कोलाषु	सुरेन्द्र विक्रम
क्वलाखु	सुरेन्द्र विक्रम
दिगुली	सुरेन्द्र विक्रम
सिभाल	सुरेन्द्र विक्रम
पिथुगाम	सुरेन्द्र विक्रम
चोरे	सुरेन्द्र विक्रम
बासुछे	सुरेन्द्र विक्रम
सीचाको	सुरेन्द्र विक्रम
इनागाल	सुरेन्द्र विक्रम

अनुसूची ६ नगरपालिका नियमित वर्षपरागत बस्तीक्षेत्रहरको ऐतिहासिक नामहरू

न.सं.	उल्लेख भएका नामहरू	उल्लेख रहेको सामग्री र साल				
		ताडपत्र	शिलालेख	गोपालराज वशावली	ताम्रपत्र	भजन गीत
उल्लेख आएको नकदेश						
१	नकदेश	७००				
२	नकदेश	७०३	८१५, साल नख्लेको ३			
३	नकदेशस्थान	७६७	७८०,			
४	नकदे	८१३				
५	नकदे			८५१		
उल्लेख आएको बोदे						
१	बोमिंड ग्राम				रु. ४०७	
२	बुदे स्थान	५६२	६८३,			
३	बुदे देश	६९०				
४	बोदे जय धम्पुलि	७३१				
५	धम्पुरिस्थान	७३६	७६३,			
६	धम्पुलिस्थान	७६६	८१३,			
७	जय धम्पुरिस्थान	७६७				
८	धम्पुरिस्थान	८०६				

न.सं.	उल्लेख भएका लामहरू	उल्लेख रहेको सामग्री र साल				
		ताडपत्र	शिलालेख	गोपालराज वंशावली	ताम्रपत्र	भजन गीत
६	धर्मपुरिस्थान	-				
९	बुदे			८५१		
उल्लेख आएको शिर्मि						
१	थेम्मुड ग्राम				सं ४०७	
२	श्रीमि देश	६४४	७४२, ७६०, ७६६, ७६७, ७६८, ७६९, ७८५, ७८९, ७९०, ७९२, ७९८, ८०४, ८०८, ८१०, ८१२, ८१९, ८२०, ८२१, ८३०, ८३१, ८३४, ८३०, ८९०, ८९८	५६१, ८५३, ७७७		
३	मध्येपुरि/री	५७३		८५४, ९८८		
४	मध्यपुलिस्थान	६२८	७०७, ७५२, ७५४, ७७४, ७७५, ७७६, ७७७, ७७९, ७८०, ७८१, ७९५, ७९८, ८०२, ८०४, ८०६, ८०७, ८०८, ८१०, ८११, ८१२, ८१५, ८२१, ८२४, ८२५, ८२६, ८३१, ८३३, ८५०	७०६, ७७७, ९३०	४७०, ५००, ४९२, ४९६	
५	अर्घमि	६४०				

न.सं.	उल्लेख भएका लामहर्स	उल्लेख रहेको सामग्री र साल					
		ताडपत्र	शिलालेख	गोपालराज वंशावली	ताम्रपत्र	भजन गीत	विभिन्न ग्रन्थहर्स
६	थेमि	६४७	६५६, ६७१, ६७६, ६८०, ६९७, ६९८, ६९९, ७००, ७०५, ७०५, ७०६, ७०७, ७१०, ७१२, ७१६, ७२१, ७२४, ७२५, ७२७, ७३०, ७३५, ७३०, ८२०, ८२२, ८२३			८५९, ८६०	
७	थेमि मध्येस्थान	६४९					
८	थेमि मध्ये स्थान	६५२	६५५, ६५६, ६६२, ६६६, ६८०, ६८५, ६८८, ६९७, ६९७, ६९८, ६९९, ७००, ७००, ७०१, ७०२, ७०३, ७०५, ७०६, ७०७, ७०				

नं.सं.	उल्लेख भएका लामहर्स	उल्लेख रहेको सामग्री र साल				विभिन्न ग्रन्थहर्स
		ताडपत्र	शिलालेख	गोपालराज वंशावली	ताम्रपत्र	
९	मध्यपुरिस्थान	६९३, ६९४, ६९५, ७०१, ७०२, ७०६, ७१७, ७४३, ७४८, ७५०, ७५०, ७५५, ७५७, ७६२, ७६४, ७६७, ७६८, ७७०, ७७२, ७७३, ७७९, ७८०, ७८१, ७८५, ७८७, ७८९, ७९१, ७९५, ८०४, ८०५, ८०६, ८०८, ८१०, ८११, ८१२, ८१५, ८१६, ८१७, ८१८, ८१९, ८२१, ८२३, ८२६, ८२७, ८२१, ८२२, ८२६, ८२८, ८४६, ८५२, ८५५, ८६२, ८६४, ८६८, ८७५, ८७६, ८८४	६९१	७७७		भूपतिन्द्र मल्ल (८१६-८४१), रणजित मल्ल, ८९०, रणबहादुर शाह (८९८-९२६), गीर्वाणयुद्ध शाह (९१९-९३७), ८७२
१०	मध्यपुर	६९३, ७४८, ७५२, ७५३, ७५६, ७७९, ७८५, ७९२		८०८, ८२६, ८३१, ९३८ ९१२		

उल्लेख रहेको सामग्री र साल							
न.सं.	उल्लेख भएका लामहरू	ताडपत्र	शिलालेख	गोपालराज वंशावली	ताम्रपत्र	भजन गीत	विभिन्न ग्रन्थहरू
११	थिमि देश	७२९					
१२	थिमि मध्यपुरि	७५१	७५२,				
१३	मध्यपुलि	७६६	७७७, ७७८, ७७९, ७७१, ८०४, ८११, ८१२, ८१४, ८२४, ८२७				
१४	मध्यपुरेन्द्र लोक			८१२			
१५	मध्यपुर देश / देस			८१२, ८३१, ८३२, ८३४, ८४१, ८४३, ८६८		८५, ८७२, सुरेन्द्र विक्रम शाह	
१६	थिमि			८५१			
१७	मध्यपुर थान / थान्य / स्थान			८६८, ८७६, ८८०, ८७२, ९००, ९४८		९९८, ९९४, ९०९४	
१८	ठिमि / ठिमि / ठिमि						
१९	थिमि / थिमि					१०३०	८५१
२०	मध्यपुरी देस					८००	

अनुसुची ७ लिच्छवीकालिन अभिलेखहरूमा उल्लेख भएका स्थान-नामहरू

क्र.सं.	ताडपत्रमा उल्लेख आएको नगर	उल्लेख रहेको साल
१	बोसिङ्ड ग्राम	सं ४०७
२	थेम्ड ग्राम	सं ४०७
३	याप्रिङ्ग ग्राम	अंशुवर्षाकाल
४	दुप्रिङ्ग ग्राम	"
५	लुन्श्री पदेश	"
६	वैदमदगुदि	"
७	खातम्पल्ली	शिवदेव द्वितीय
८	वसुधा	"
९	दयिता पल्ली	सं ४०७

अनुसुची ८ हालसम्म प्रचलनमा रहेका एवम् ऐतिहासिक अभिलेखमा उल्लेख आएका स्थान-नामहरू

क्र.सं.	उल्लेख भएको सामग्री	ताडपत्रमा उल्लेख आएको स्थान-नामहरू	संभावित हालको नाम
१	ताडपत्र	दध्वतोल	दथुतोल
२	ताडपत्र	सुमति बुँ	सिति / सिटिटार
३	ताडपत्र	कशुरिद्धि क्षेत्र	कसुलि, कौशलटार
४	ताडपत्र	बहारपतो यंको बातिका	बाहाखा, बाहाखाबजार
५	ताडपत्र	करषु पुषुरि	क्वलाखु
६	ताडपत्र	देगुरिगाम पुषुरि	दिगुतोल, दिगू, दिगुलि
७	ताडपत्र	जलाखुबु	जलाखु
८	ताडपत्र	चपाचो	चपाचो
९	ताडपत्र	वंखाछे ननि	सिभा तोल
१०	ताडपत्र	यिनायलाछि टोल	इनायलाछि
११	ताडपत्र	हावदोर क्षेत्र	हादोल
१२	ताडपत्र	दध्वननि	दथुननि
१३	ताडपत्र	पिथुगाम	पिथुगां
१४	ताडपत्र	मादुतोल	मरुतोल
१५	ताडपत्र	राछि तोल	लाछितोल
१६	ताडपत्र	क्वातछे	क्वाछे
१७	ताडपत्र	बाक्वत ननि	बाक्व ननि
१८	ताडपत्र	यिनायको बरेला छे	इनाएको, सिद्धिकाली
१९	ताडपत्र	चायुथलि क्षेत्र	चाथलि
२०	ताडपत्र	लादोल बोहारि क्षेत्र	लावदो
२१	ताडपत्र	चखुचा क्षेत्र	चखु
२२	ताडपत्र	प्वलबु क्षेत्र	प्वःबु

ब्र.सं.	उल्लेख भएको सामग्री	ताडपत्रमा उल्लेख आएको स्थान- नामहरू	संभावित हालको नाम
२३	ताडपत्र	लाडन क्षेत्र	लागं
२४	ताडपत्र	गामचाननि	गांचाननि
२५	ताडपत्र	याति पुखुरक्षेत्र	यातापुखु
२६	ताडपत्र	वंभिने तोल	वामुने
२७	ताडपत्र	दोबातीनि क्षेत्र	दुवाति, सानोथिमि
२८	ताडपत्र	न्हुछे झोर तोर	न्हुछे झ्वः
२९	ताडपत्र	चोदोतोर	चोदे
३०	ताडपत्र	पेतोरशिको	पतसिको
३१	ताडपत्र	ताहावननि	ताहाननि
३२	ताडपत्र	कोल्हादोलबु	कोलादोल
३३	ताडपत्र	ब्राम्हननि (ब्रम्हुननि)	ब्रम्हननि
३४	ताडपत्र	दोकोबु	दोको
३५	ताडपत्र	गरछें	गःछैं
३६	ताडपत्र	पाचोबु	पाचो
३७	ताडपत्र	थामाथलि खेल	थामाथलि, थामाथू
३८	ताडपत्र	भागिरि तोल	भांगू, भांगुलि
३९	ताडपत्र	बकपा केवा	बप्पा
४०	ताडपत्र	कुम्हार ननि	कुम्हाननि
४१	ताडपत्र	साननि	साननि
४२	ताडपत्र	बाहाल ननि	बाहाननि
४३	ताडपत्र	मनोहोरा कोदोए क्षेत्र	मनोहरा
४४	ताडपत्र	भेरुच्छे, मरा	भिंछेमला
४५	ताडपत्र	पुषुरसितोर	पुखुसितोल
४६	शिलापत्र	खय्गु	खय्गु
४७	ताडपत्र	झोपननि	झ्वापुननि

ब्र.सं.	उल्लेख भएको सामग्री	ताडपत्रमा उल्लेख आएको स्थान- नामहरू	संभावित हालको नाम
४८	शिलापत्र	क्वदरचा	क्वर्चा
४९	ताडपत्र	सिरुति	सिरुति
५०	ताडपत्र	एदबु (इदोरबु)	इदो
५१	ताडपत्र	जातिगाबु	जातिगाल
५२	शिलापत्र	क्वाछे	क्वाछे
५३	भजनगीत	सीचाको	सिचाको

अनुसुची ५ विद्यमान् स्थान-नामहरूको सामान्य बर्गिकरण

वडा	नामांकरणका आधार							
	भूगोल			भूगोल	सम्पदा	जात, थर	शब्द विशेष	थाहा नमएका
	भूस्वरूप	भूआवस्थिति	हावापानी					
१	४	-	-	४	४	६	९	-
२	५	-	-	५	४	१	३	४
३	३	-	१	४	-	-	७	२
४	२८	५	१	३४	१७	६	४	१०
५	१२	१	२	१५	११	५	८	१२
६	६	७	-	१३	१३	४	४	९
७	१२	-	४	१६	१८	६	१३	५
८	२६	१३	४	४३	२०	१	११	४७
९	३	३	११	१७	१	४	-	३१
जम्मा	५५	२५	२३	१५१	२२	३३	५५	१२०

अनुसूची १० प्राचीनताको आधारमा विद्यमान् स्थान-नामहरूको बर्गिकरण

बडा	प्राचीनता	
	५० वर्षभन्दा पुरानो	५० वर्ष नपुगेको
१	११	१२
२	१०	७
३	५	८
४	६०	११
५	४२	९
६	३८	५
७	४३	१५
८	९८	२४
९	११	४५
जम्मा	३१८	१३६

अनुसूची ११ मौलिक नाम अभिलेखिकरण तथा प्रतिष्ठापन समिति सदस्यहरु

१	संयोजक	राजेन्द्र श्रेष्ठ	म.थि.न.पा.वडा नं. ४
२	सदस्य सचिव	तुल्सि भक्त तको	नगरपालिका प्रतिनिधि
३	सदस्य	विनोद खम्बु	म.थि.न.पा.वडा नं. ८
४	सदस्य	सजिव था	म.थि.न.पा.वडा नं. ८
५	सदस्य	धर्मसुन्दर बज्राचार्य	म.थि.न.पा.वडा नं. ५
६	सदस्य	रामकृष्ण दुवाल	म.थि.न.पा.वडा नं. ७
७	सदस्य	श्यामकृष्ण मानन्धर	म.थि.न.पा.वडा नं. ६
८	सदस्य	बाबुकाजि साँछे	म.थि.न.पा.वडा नं. ४
९	सदस्य	सुरेन्द्र बहादुर सिजापती	म.थि.न.पा.वडा नं. २
१०	सदस्य	मान बहादुर राजबाहक	म.थि.न.पा.वडा नं. ९
११	सदस्य	कविदास धौबजि	म.थि.न.पा.वडा नं. ३
१२	सदस्य	लुमन धं श्रेष्ठ (भरत)	म.थि.न.पा.वडा नं. ८
१३	सदस्य	विनोद कोजु	म.थि.न.पा.वडा नं. ७
१४	सदस्य	तुल्सिभक्त घजु	म.थि.न.पा.वडा नं. ७
१५	सदस्य	जगतकृष्ण प्रजापति	म.थि.न.पा.वडा नं. १
१६	सदस्य	कृष्णकाजी मानन्धर	म.थि.न.पा.वडा नं. ४
१७	सदस्य	प्रदिप जामन	म.थि.न.पा.वडा नं. ४
१८	सदस्य	रत्न केशरी प्रजापति	म.थि.न.पा.वडा नं. ६
१९	सदस्य	सुर्यलक्ष्मी प्रजापति	म.थि.न.पा.वडा नं. ५
२०	सदस्य	रेणु श्रेष्ठ	म.थि.न.पा.वडा नं. ९
२१	सदस्य	लक्ष्मी शोभा प्रजापति	म.थि.न.पा.वडा नं. ६
२२	सदस्य	रिना श्रेष्ठ	म.थि.न.पा.वडा नं. ४
२३	सदस्य	राम माया प्रजापति	म.थि.न.पा.वडा नं. १
२४	सदस्य	दिल लक्ष्मी बाडे	म.थि.न.पा.वडा नं. ७
२५	सदस्य	रामकेशरी सिपाई	म.थि.न.पा.वडा नं. ८

अनुसूची १२ विभिन्न क्रियाकलापसम्बन्धी फोटोहरू

मौलिक समिति गठनको क्रममा मन्तव्य राख्नुहोदै नगरप्रमुख श्री सुरेन्द्र श्रेष्ठ

मौलिक समिति गठनको क्रममा मन्तव्य राख्नुहोदै नगर उपप्रमुख श्री विजयकृष्ण श्रेष्ठ

समितिका सदस्यहरूलाई सदस्यताको प्रमाणपत्र प्रदान गर्नुहोदै नगरप्रमुख श्री सुरेन्द्र श्रेष्ठ

मौलिक समितिको नियमित बैठक

मौलिक स्थान-नाम संकलनको क्रममा तिगनिमा सम्पन्न पहिलो वडास्तरीय भेला

वडा नं ४ को समुदाय भेलामा नगरप्रमुख, नगर उपप्रमुख एवम् वडाध्यक्षको सहभागिता

वडागत भेलामा आफ्नो विचार राख्नुहुँदै सहभागी

अध्ययन भ्रमणको क्रममा ललितपुर
महानगरपालिकामा नगरप्रमुख श्री चिरिबाबु
महर्जन आफ्नो मन्त्रव्य राख्नुहुँदै

मौलिक समितिको अनलाइन बैठक

वडा नं. ५ मा सम्पन्न भेलामा स्थानीय समुदायको सहभागिता

मौलिक स्थान-नाम संकलन तथा अभिलेखिकरण
प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा
प्रस्तुतिकरण गर्नुहुँदै समितिका संयोजक

मौलिक स्थान-नाम संकलन तथा अभिलेखिकरण
प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा
नगर प्रमुख तथा उपप्रमुखद्वय

मौलिक स्थान-नाम संकलन तथा अभिलेखिकरण प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा सहभागि
विभिन्न राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, बुद्धिजीवि तथा स्थानीय अगुवा

नगरप्रमुख तथा उपप्रमुखसँग मौलिक समितिका सदस्यहरुको सामुहिक फोटो (यसमा छुट्टनु भएका
साधिहरु- विनोद कोजु, सुरेन्द्र बहादुर सिजापती, लुमन धौं (भरत), जगत कृष्ण प्रजापति र तुल्सिभक्त घजु)

समुदाय भेला

मौलिक थान-नाम संकलन तथा अभिलेखिकरण
प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण तथा अन्तर्कीया
कार्यक्रममा वडाध्यक्ष्यज्यू

मौलिक समितिको वैठकमा सहभागिहरु
आफ्नो भनाइ राख्दै

समुदाय भेलापछि सामुहिक फोटो खिच्दै मौलिक
समितिका सदस्यहरु

समुदाय भेला

मौलिक समितिलाई जिम्मेवारी वप माइन्यूट
हस्तान्तरण

अनुसूची १३ विभिन्न संचार माध्यममा प्रकाशित समाचारहरू

मौलिक स्थान-नाम संकलन तथा अभिलेखिकरण प्रतिवेदन प्रस्तुतिकरण तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रमपछि मौलिक स्थान-नाम पुनर्स्थापनको लागि नगरपालिकाले चालेको कदमको सहाहना गर्दै विभिन्न संचारमाध्यमहरूमा समाचार प्रकाशित भएको छ । प्राप्त संकलनको आधारमा १० भन्दा बढी अनलाइन तथा छापा संचार माध्यममा यससम्बन्धित समाचार प्रकाशित भएको छ ।

५ सन्दर्भ सामग्री

बज्राचार्य धनवज्र - “लिच्छविकालिन इतिहासिमा किराँतकालको प्रभाव”। धनवज्र बज्राचार्यका ऐतिहासिक लेख संग्रह भाग १ : विसं २०५६, पृ. १-७।

बज्राचार्य, धनवज्र - लिच्छविकालका अभिलेख। कीर्तिपुरः नेपाल तथा एशियाली अनुसन्धान केन्द्रः विसं २०३०, पृ. ५२८-५२९।

जोशी, हरिराम (सं) - नेपालको प्राचीन अभिलेख। काठमाडौँ: नेपाल राष्ट्रिय प्रज्ञा प्रतिष्ठानः विसं २०३०, पृ. ३७-३८।

श्रेष्ठ, कृष्णप्रकाश - स्थान-नामकोश। ठमेल, काठमाडौँ: हिमाल किताब प्रा. लि.: विसं २०६७ बैशाख।

श्रेष्ठ, राजेन्द्र - ऐतिहासिक थिमि। मध्यपुर थिमि: मालेकुले: विसं २०६१।

Clark, I., Hercus, L., & Kostanski, L. (2014). Indigenous and Minority Placenames, Australian and International Perspectives. Acton ACT 2601, Australia: ANU Press and Aboriginal History Inc.

Culture in the sustainable development Goals : A guide for Local Action. (2018). Barcelona: United Cities and Local Governments, UCLG Committee on Culture.

Guid to field collection of native geographical names (Provisional Edition), Canadian Permanent Committee on Geographical Names. (1992). Geomatics Canada.

Helleland, B. (2002). The social and cultural value of place names (E/CONF.94/CRP.106). *Eighth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names*. Berlin.

Husseini, A. (2007). Working Paper on Exonyms, Ninth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names. New York: Economic and Social Council, United Nations.

HUSSEINI, A. (August 2007). Working Paper on Exonyms. (E/CONF.98/CRP.32). New York.

Jordan, P. (2011). Criteria for the use of exonyms – a next approach. Vienna: United Nations Group of Experts on Geographical Names.

Kansakar, V. (14-17 October, 1990). Urbanization in the Hill Areas of Nepal. *International Symposium on From Town to City and Behind*. Kathmandu Nepal: Solid Waste Management and Goethe – Institute.

- Koch, H., & Hercus, L. (2009). *Aboriginal Placenames, Naming and Re-naming, The Australian Landscape*. Canberra ACT 0200, Australia: ANU E Press and Aboriginal History Incorporated.
- Lauder, A., & Lauder, M. (2015). Ubiquitous place names, Standardization and study in Indonesia. *WACANA, Vol. 16, No. 2*, 383-410.
- List of national authority for geographical names. (2021).
- Names., D. o. (1982). Toponymy Training Manual.
- National Names Authorities - structures and operations. (2016). *UNGEGN Information Bulletin No. 51*, .
- Ndimande-Hlongwa, N. P. (2016). The role of indigenous place names in preserving living heritage of the Zulu people in KwaZulu-Natal. *Name and Naming*.
- Second United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names. (1972, May). London: United Nations.
- Shrestha, R. (2016). *Land Use Change due to Urbanization and its Impact on Local Food Security: Case of Madhyapur Thimi Municipality*. Pokhara, Nepal: Pokhara University.